

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLER ANA BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERİM'DE İNZÂR VE TEBŞÎR KELİMELEİNİN
KULLANIMI VE BUNLARIN İNSAN DAVRANIŞLARINA
YANSIMALARI

YAZAR

METİN KORKMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. SADIK KILIÇ

ORDU- 2022

TEZ KABUL SAYFASI

Metin KORKMAZ tarafından hazırlanan “**KUR’ÂN-I KERİM’DE İNZÂR VE TEBŞİR KELİMELERİNİN KULLANIMI VE BUNLARIN İNSAN DAVRANIŞLARINA YANSIMALARI**” başlıklı bu çalışma, 16.02.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Metin KORKMAZ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ, TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

KUR'ÂN-I KERİM'DE İNZÂR VE TEBŞİR KELİMELERİNİN KULLANIMI VE BUNLARIN İNSAN DAVRANIŞLARINA YANSIMALARI

METİN KORKMAZ

Cenâb-ı Hak, her şeyi bir ölçüye ve dengeye göre yaratarak kendi sanatının mükemmelliğini göstermiştir. Bu sanatın en değerli parçası ise Kur'ân'ın tabiriyle yaratılmışların en şerefli olarak belirtilen insandır. Ancak Allah, yarattığı insanın yaşamını kanunlar aracılığıyla yönlendirmiş, bu kavramları ve hükümleri anlayıp kavraması ve tercih hakkını kullanması için de akıl nimetini vermiştir.

Rahmet ve Merhameti yüce olan Allah, insanın atası Hz. Âdem ve Havva'yı cennetine koyarak tebşir tecellisinde bulunmuş, aynı zamanda cennetteki muayyen bir ağaca yaklaşmaması konusunda da inzâr ile tecelli etmiştir. Ne var ki, Âdem ve eşi uyarılara rağmen yasaklı işi yapmıştır. Bu uyarıyı dinlememenin karşılığında da, mahiyeti çok da açık olmayan bir şekilde, insanlık hala yaşadığı dünyaya gönderilmiştir.

Allah, bu muhteşem evreni ve dünyayı halifem dediği insan için yaratmıştır. Bununla beraber insanın imtihan edilmesi; kazananların cennete, kaybedenlerin ise cehenneme gideceği hakikati, Kur'ân naslarında bildirilmiştir. Nitekim Allah'ın görevlendirdiği peygamberler de, dünya ve ahirette rahata kavuşmanın sırrının iman edip, salih amel işleme olduğunu her fırsatta insanlara haber vermişlerdir. Bu hakikatlerin insanlığın davranışlarına nasıl bir yansımanın olduğuna vurgu yapılmıştır.

İşte bu çalışmada insanoğlunun müjdelenmesi ve uyarılması ile alakalı kavramları Kur'ân ve çeşitli kaynaklar çerçevesinde tahlil edilerek konu hakkında daha kapsamlı bilgiye ulaşmaları hedeflenmiştir. Ayrıca inzâr ve tebşir kavramları hayatın, yüce Allah'ın insanlar için yarattığı bir imtihan vesilesi olduğuna işaret ederek, böylece Rahmeti gazabını aşmış bir yaratıcının azametinin üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: İnzâr, Tebşir, Rahmet, İmtihan, İnsan, Cennet, cehennem.

ABSTRACT

MSc THESIS, BASIC ISLAM SCIENCES

THE USE OF THE WORDS OF INZAR AND TEBSHIR IN THE QURAN AND THEIR REFLECTIONS ON HUMAN BEHAVIORS

METİN KORKMAZ

Allah almighty has shown the perfection of His own art by creating everything according to a measure and balance. The most valuable part of this art is the human being, who is stated as the most honorable of the creatures in the words of the Qur'an. However, Allah has directed the life of the human being He has created through laws, and has given him the blessing of reason so that he can understand and comprehend these provisions and use his right of choice.

Allah, whose mercy and mercy is supreme, is the ancestor of man. He gave warning by putting Adam and Eve in Paradise, at the same time he denied not to approach a tree in Paradise. Because Adam and his wife did the forbidden work despite the warnings. In return for not listening to this warning, humanity was sent to the world where it still lives.

Allah created this magnificent universe and the world for the person he calls his caliph. However, it is stated in the Qur'an that people who are tested will go to heaven and those who lose will go to hell. As a matter of fact, the prophets appointed by Allah have informed people at every opportunity that the secret of finding comfort in this world and the hereafter is to believe and do good deeds.

In this study, it is aimed that people can reach more comprehensive information on this subject by analyzing the concepts related to the good news and warning of human beings within the framework of the Qur'an, hadith and various sources. In addition, stating that the concepts of tebşîr and inzar are a means of testing created by almighty Allah for people, the majesty of a creator whose mercy exceeded his wrath was emphasized.

Keywords: Inzâr, Tebşîr, Mercy, Exam, Human, Paradise, Hell.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın konusu, deneysel çalışmaların yönlendirilmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve yazımı aşamasında yapmış olduğu büyük katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Sadık KILIÇ'a, araştırma ve yazım süresince yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Şehmuz DEMİR'e her konuda öneri ve eleştirileriyle yardımlarını gördüğüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Bu araştırma boyunca maddi ve manevi desteklerinden dolayı değerli eşime, anneme ve bütün aileme sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Metin KORKMAZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL SAYFASI.....	ii
ETİK BEYANI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. KUR'ÂN'DA İNZÂR VE TEBŞİR SÖZCÜKLERİ VE SEMANTİK TAHLİLLERİ.....	4
2.1. Kur'ân-ı Kerim'de İnzâr Sözcüğü	4
2.1.1. İnzâr Sözcüğünün Lügat Anlamı	4
2.1.2. İnzâr Sözcüğünün Terim Anlamı	6
2.1.3. İnzâr Sözcüğünün Anlam Alanına Giren Kelimeler.....	9
2.1.3.1. Terhîb (الترهيب).....	9
2.1.3.2. Havf (الخوف).....	14
2.1.3.3. Haşyet (الحشية).....	20
2.1.3.4. Huşû (حُشُو).....	24
2.1.3.5. İttikâ (الإتقى).....	27
2.1.3.6. Cezâ (الجزاء).....	31
2.1.3.7. Nasihat (النصيحة).....	38
2.1.3.8. Da'vet (الدعوة).....	41
2.1.3.9. İrşad (الإرشاد).....	45
2.2. Kur'ân-ı Kerim'de Tebşir Sözcüğü	49
2.2.1. Tebşir Sözcüğünün Lügat Anlamı	49
2.2.2. Tebşir Sözcüğünün Terim Anlamı.....	51
2.2.3. Tebşir Sözcüğünün Anlam Alanına Giren Kelimeler.....	51
2.2.3.1. Beşer (البشر).....	51
2.2.3.2. Müjdeleme (التبشير).....	55

2.2.3.3. Tûba (طُوبَى)	59
2.2.3.4. Vaad (الْوَعْدُ)	61
2.2.3.5. Ni‘met (النِّعْمَةُ)	63
3. İNZÂR VE TEBŞÎR KAVRAMLARININ İNSAN DAVRANIŞLARINA	
YANSIMALARI	67
3.1. Kur’ân-ı Kerim’de İnzâr (Uyarma/Korkutma) Kavramının İnsan Davranışlarına Yansıması	67
3.1.1. Kur’ân’da Geçen Korkutma Ayetleri.....	68
3.1.2. İnkârcıları Cehennem ile Korkutma.....	74
3.1.3. Cehennem Ehlinin Durumu	76
3.1.4. Sonsuz Cehennem Azabının Getirdiği pişmanlık	78
3.2. Kur’an-ı Kerim’de Tebşîr (Müjdeleme) Kavramının İnsan Davranışlarına Yansıması	82
3.2.1. Kur’ân-ı Kerim’de Geçen Müjde Ayetleri.....	83
3.2.2. İnananlar için Cennet Müjdesi	86
3.2.3. Cennet Ehlinin Durumu	89
3.2.4. Sonsuz Cennet Nimetlerinin Getirdiği Mutluluk	90
4. PEYGAMBERLERİN İNZÂR VE TEBŞÎR ROLÜ	93
4.1. Peygamberlerin İnzâr Rolü	93
4.2. Peygamberlerin Tebşîr Rolü	96
5. İNZÂR VE TEBŞÎR’İN PSİKOLOJİK ETKİSİ	99
5.1. İnzâr Sözcüğünün Endişe ve Kaygı Olarak Yansıması	99
5.2. Tebşîr Sözcüğünün İyiliğe teşvik ve Ferahlama Olarak Yansıması	103
6. ALLAH’IN RAHMETİNİN GENİŞLİĞİ	106
7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	109
KAYNAKLAR	111
ÖZGEÇMİŞ	116

KISALTMALAR

a.e	: Aynı Eser
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâluhu
çev.	: Çeviri
haz.	: Hazırlayan
İFD	: İlahiyat Fakültesi Dergisi
md.	: Maddesi
PKÜ	: Pamuk Kale Üniversitesi
r.a.	: Radiyallahü Anh
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
sad.	: Sadeleştiren
thk.	: Tahkik Eden
t.y.	: Tarihi Yok
terc.	: Tercüme Eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: Ve Diğerleri

1. GİRİŞ

Allah-u Teâlâ biz insanları imtihan amacıyla yarattığını görevlendirdiği elçiler ve onlara açıklamaları için indirdiği kitaplarda çok defa beyan etmiştir. Yine bu sınavın şartları ve kuralları da bizzat yaratıcı olan Allah tarafından belirlenmiştir. Ebu-l beşer sıfatıyla bilinen insanlığın babası Hz. Âdem örneğinde olduğu gibi insanlık bundan sonra uyarılara ve müjdelere muhatap olacak bir topluluk olmuştur. Aslında imtihanın amacı; Allah'ın muhabbetini, desteğini ve mükâfatını kazanabilecek gücü ve sabrı ortaya koyan kimseler ile tersi davranış yapanların ayırt edilmesi, insanın bu imtihanda elinden ne geliyorsa imkânı ölçüsünde sergilemesini ve Allah'a olan teslimiyetinde ne kadar samimi davrandığının sınanmasıdır. İşte Allah'ın görmek istediği şey de budur.

İslâm tarihi boyunca, bu doğrultuda insanlara rehberlik etmesi için içlerinden peygamberler göndermiş ve onları da kitaplarla desteklemiştir. Yüce Allah, elçilerini özellikle rol model olacak, toplumun değer verdiği kişilerden seçmiş ve varlığından haberdar etmiştir. Bu elçileri de kabul etmemeleri halinde inkâr edemeyecekleri kutsal kitaplar indirilmiştir. Bu kitapların en yücesi ve mucizevi olanı hiç şüphe yok ki Kur'ân'dır. Çünkü bu Kur'ân içerdiği kanunlarıyla, hükümleriyle ve insana verdiği manevi desteğiyle eşi ve benzeri olmayan, kaynağı ve membaı yegâne güç sahibi Cenab-ı Hak'a intisap etmektedir. Bundan dolayı Kur'ân'da eksiklik aramak cahilce ve aptalca bir davranış olur.

İslam inancında, Kur'ân'ın hükümleri gereği insanların kötülüklerden ve günden sakındırmak için bazen inzâr edilmeleri yani korkutulmaları gerekmektedir. Çünkü korku, bir eylemi yapmada son derece caydırıcılığı olan duygusal bir yaptırımdır. Bu korku Kur'ân'ın insanlar üzerinde davranışlarına şekil veren birçok yöntemden biridir. Tebşîr ise korkutmanın zıddı olarak müjdelemektir. Allah elbette emre itaat eden samimi kullarını müjde vererek mutlu edecektir. Bu müjdeye nail olmanın tek yolu ise iman ederek bu hak davanın gerekliliklerini yerine getirmektir.

Kur'ân ve hadislerde inzâr ve tebşîr kavramları neredeyse her alanda geçmek suretiyle insanlık için büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu manada rehberimiz Kur'ân insanlara inzâr ve tebşîr ile ilgili birçok yerde ayetleri zikrederek dikkatleri üzerine çekmiştir.

Dini kültürünün oluşmasında, insanların inanç ve ibadetler noktasında teşvik edilmesi ve uyarılması onların davranışlarının ortaya çıkmasında son derece önemlidir. Aslında insan

yapısının kıvama ulaşması, buradaki kurallara ve emirlere uyup nefsinin terbiye etmesinden geçer. Çünkü insanın ruh yapısı zikir, dua ve ibadetle tatmin olurken, bedeni ise somut dünya nimetleriyle doyar ve ihtiyacını karşılar. İşte bu durumda inzâr'ın ve tebşirin insan davranışlarına yansiyıcı rolü ortaya çıkar.

Bu nedenle Allah, kullarının korkutulma araçları ile şirke düşmeyeceğini ve gûnahtan sakınacağını, müjde ile de emre itaatte ve ibadette devamlılık sağlayacağını bildiği için bu iki kavramın elzemliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde konu ile ilgili elde edebileceğimiz delillerle insanlara fayda verecek bilgiye ulaşılması çok değerlidir.

Bu çalışmanın kapsamında Kur'ân'da geçen inzâr ve tebşîr kelimelerinin içerdiği geniş anlamların önemine binaen gelmiş ayetlerin rehberliğinde, tahlilini yaparak, bu kelimelerin insanlarla bağının ne denli güçlü olduğunu ortaya koyarak dikkat çekmek istedik. Allah'ın insana verdiği değer ayetler çerçevesinde ortaya konulmaya, inzâr ve tebşîr ile ilgili kavramların derinlemesine tahlil edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu uyararak korkutma ve müjde terimlerinin Kur'ân'daki kullanım metodu ve bu kavramların insan psikolojisine nasıl yansıdığını tespit etmek istenmiştir. Bu çalışmayı diğer araştırmalardan farklı kılan ise inzâr ve tebşîr kavramlarının davranışlara yansması bakımından insan psikolojisine bakan yönüyle farklı bir lezzet ve değer katmıştır. Bahsi geçen kelimelerin sözlük anlamları, yan anlamları ve ayetlerle bağlantıları açıklanırken bize elde edeceğimiz neticeyi verecektir. Bu açıklayıcı tahliller bizi Allah'a daha çok yaklaştırmayı sağlayacak niteliktedir.

Kaynaklarımızda en fazla yer tefsir eserlerine verilmiştir. Çalışma oluşturulurken Taberî'nin Camiu'l-Beyan'ı, İbn Kesir'in Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm'i, İbn Âşûr'un et-Tahrîr ve't-Tenvîr'i, Sabunî'nin Safvetü't-Tefasir'i, es-Suyuti'nin El-İtkân'ı, Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'ân Dili ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'ân Yolu Tefsiri kaynakları kullanılmıştır. Hadisler ise Kütüb-i Sitte eserlerini kapsamaktadır. Kelimelerin anlamı için sözcüklerden faydalanılmıştır. Ayrıca ayet manaları da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'ân mealinden faydalanılmıştır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kelimelerin tanımına ağırlık verilerek konunun açıklık getirilmesi için tefsir kaynaklarına da bakılmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde ise “Tebşîr ve İnzârın Kur'ân'da Kullanımı ve Bunların İnsan Davranışları Yansıması” başlığında geçen kavramların ayrı ayrı analizleri yapılarak

tefsirlerde ve farklı kaynaklarda konunun izaha kavuşması adına çaba sarf edilmiştir. Bu kavramların insanlara bakan yönü ve insandaki etkisi gözlemlenerek konuya derinlik kazandırılmıştır.

İnsanlara korku vermenin onlarda ne gibi bir davranış değişikliği yaratacağını görmek isteyen yüce Allah, cehennem ateşinin şiddetinin örneğini Kur'ân'da çok kez vurgulandığı görülmüştür. Ve yine cennet örneğini vererek insanlardaki etkisini de görmek istemiştir. Doğrusu, akıl sahibi kimseler iradelerine hâkim olarak tercihlerini cennet eksenli yapmış; kurtuluşu, felahı ve mutluluğu seçtikleri apaçık görülmektedir.

Son olarak da merhameti tüm kâinatı sarmış olan yüce Allah'ın rahmetinin genişliğine ayet ve hadislerle vurgu yapılarak, evrenin en güvenli rahmet limanının sadece ve sadece ona ait olduğu belirtilmiştir.

Tezimizde açıklamaya gayret ettiğimiz bütün konuların neticeleri ve genel manada ulaşılabilecek bütün değerlendirmeleri ise sonuç bölümünde atıf yapılmıştır.

2. KUR'ÂN'DA İNZÂR VE TEBŞİR SÖZCÜKLERİ VE SEMANTİK TAHLİLLERİ

2.1. Kur'ân-ı Kerim'de İnzâr Sözcüğü

Bu bölüm altında, Kur'ân'da yer alan inzâr kelimesini ve türevlerini ele alacağız.

2.1.1. İnzâr Sözcüğünün Lügat Anlamı

İslam kaynaklarında “inzâr” sözcüğü terhîp kavramı içerisinde ele alınmaktadır. İslam'da “tergîb ve terhîp” diye isimlendirilen ve tergîb için “teşvik etme-özendirme”, terhîb için ise “sakındırma, korkutma” anlamında tercüme edilen kısma ait bir ifade olan inzâr, terhîb kavramı içinde yer almaktadır¹.

Sözlükte inzâr; “bir şeyin sonunun sakıncalı olabileceğini hatırlatma, sakındırma, ihtar etme, gözdağı verme”² anlamına gelmektedir. İnzâr, içinde korku bulunan haber vermedir.³ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de:

فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى

“Ben sizi köpürdükçe köpüren bir ateşe karşı uyardım”⁴ ayetinde bu anlamlara gelmektedir.

İnzâr, köken bakımından sözlükte “korkulan bir şeyden haberi olup ondan sakınmak” anlamına gelen (nizâre) kökünden türetilmiştir. Nezr, “korkulu bir şeyi haber vererek sakındırmak” demektir. Nezr (نَزَرَ) sözcüğünün zıddı olan Tergîb ise “Sevindirici haber verme” anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen kavramlardan olan inzâr, dine davet yöntemlerinden biridir. Nezir (نَذِير) ise, uyarıcı kişi anlamındadır. Nezir sözcüğünün örneğine Kur'ân-ı Kerim'in şu ayetinde rastlanır:

قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

¹ Ebu Hilal el-Hasen ibn Mehrân el-Askerî, *El-Furûk el-lugaviyye*, Daru-Es-Sekafe vel-İlmiyye. Kahire. (t.y) I, 242.

² Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, II, 2195.

³ er-Râğıb el-İsfahânî, *Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, (çev. Abdülbaki Güneş & Mehmet Yolcu) Yarın Yayınları, İstanbul, 2019, II, 415.

⁴ Leyl, 92/14.

‘‘Dedi ki, Ey Kavmim! Gerçekten ben size açık bir uyarıcıyım.’’⁵

İnzâr görevini gerçekleştiren kimseye münzir (nezir) denir. Nezir, dini toplumsal bağlamda ise ‘‘gerçekleşmesi ihtimal olan sakıncalı olay hakkında toplumu bilgilendiren kişi’’ diye tanımlanır.⁶ Kur’ân-ı Kerim’de 44 yerde uyarıcı Peygamberlerin vasfı olarak geçmektedir. Nezir sözcüğünde peygamberlerin uyarıcı tarafları hatırlatılmakta ve bunun görev olduğu açıklanmaktadır. Fiil olarak inzâr kavramı 45 yerde geçmekte ve bu ayetlerde inzâr vazifesinin zorunluluğu anlatılmaktadır.⁷

Belirtildiği üzere inzâr sözcüğü Arapça’da (نذر) nizare kökünden türemiş bir kelimedir.

Bu kökten türeyen kelimeler Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanılmıştır:

a) Nezara, Yenzürü, Nezran ve Nuzûran (نَذَرَ - يَنْذُرُ - نَذَرًا - وَنُذُورًا) şeklindeki kelimeler ‘‘sadaka, adamak veya ibadet türünden bir şeyi kendi üzerine vacip kılmak’’ anlamında kullanılırlar. Daha açık bir ifadeyle ‘‘bir sadakayı, ibadeti veya başka bir şeyi teberra olarak kendine vacip kılma’’⁸ demektir.

En-nezirâtü (النَّذِيرَةُ) ise ‘‘adak olarak verilen şey’’⁹ anlamındadır. Bir anne veya babanın bir ibadethane ya da kiliseye hizmetçi yaptığı erkek veya kız evladına da en-neziratü (النَّذِيرَةُ) denir. Bu manada İmran’ın eşinin Hz. Meryem’i doğmadan önce ibadethaneye adadığı için nezere fiilinin geçtiği ayet şöyledir:

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

‘‘Bir zamanlar İmrân’ın karısı şöyle demişti: ‘‘Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen.’’¹⁰

Kur’ân’da geçen adama kavramına yakın bazı eş anlamlı kavramlar ise; ‘‘yaralama bedeli, rüşvet, uyuşmazlık, münakaşa ve düşmanlık’’¹¹ olarak bilinir.

⁵ Nuh, 71/2.

⁶ Hayati Hökelekli, ‘‘İnzâr’’ TDV İslam Ansiklopedisi, Test yayınları, İstanbul 2000, XXII, 358.

⁷ Kemal Atik, vd. a.g.e, 386.

⁸ Bu anlamda geçtiği ayetler için Bkz. Bakara 2/170; Âl-i İmran 3/4; Hac 22/29; Meryem 19/26; İnsan 76/7.

⁹ el-İsfahânî, a.g.e., نذر md. II, 415.

¹⁰ Al-i İmrân, 3/35

¹¹ Bilal Temiz, Kur’ân-ı Kerim’de Tebşîr ve İnzâr Kavramları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1990, 13.

b) Nezira, Yenzerû, Nezran ve Nezâraten (نَذْرًا وَنَذَرًا - يَنْذِرُ - نَذَرَ) şeklindeki kelimeler “bilip sakınmak, ihtiyatkâr davranmak” anlamlarında kullanılan aynı kökten geldiği anlaşılmaktadır. Bu kelimelerin Kur’ân’da ikinci anlamdaki kullanılışları daha özgündür.

Nezira (نَذَرَ) ; bilip sakınmak (hazır), ihtiyatlı davranmak demektir. Nezera (نَذَرَ) ise fiilinin bu ikinci manadaki kullanılışından türemiş bulunan inzâr kelimesi; “uyarmak, ikaz etmek, korkutmak”¹²; “korkunç haber vermek, korkulacak yeri veya hususu bildirmek”¹³ gibi anlamlarda kullanılır.

Ayrıca “bir şeyi bildirip sakınmasını istemek, dikkatini çekmek, korku verip uyanık kılmak, korkulu bir şeyden sakındırmak için bildirmek, bir işin sonucunun sakıncalı olabileceğini hatırlatma, sakındırma ve ihtar etme”¹⁴ gibi anlamlara da gelmektedir.

Kur’ân’da genel olarak (نَذَرَ) nezire kökünden gelen bu anlam daha geneldir ve kök olarak, “sakıncalı bir durumu veya düşmanı önceden fark edip tedbir almak” anlamındadır. İbnu’l-Esir (ö.607 h.)’in üzerinde durduğu bu sözcük pek çok nebevi hadislerin içeriğinde “bir şeyi yasaklamak, buyruğu pekiştirmek ve o konuda inanç sahibi kimseleri tembellikten korumak”¹⁵ anlamlarında geçmiştir.

İnzâr sözcüğüne dini yönüyle bakıldığında öteki dünya da kılavuzluğa ve yönlendirmeyi içine almıştır. Bu sebeple ahiret hayatında pişmanlık duymamak, mutlu olmak için yol gösterici ve uyarıcılara gereksinim duyulmuştur. Allah-u Teâlâ bu eksikliğe karşılık peygamberler ve kutsal kitaplar göndererek insanların doğru yolu bulmalarını istemiştir.¹⁶

2.1.2. İnzâr Sözcüğünün Terim Anlamı

İnzâr kelimesinin lügatteki karşılıklarına yakın olarak daha hususî manaları bulunmaktadır. Bir kavram olarak inzâr, bütünüyle ilahî vahyin muhatabı olan insana, onun Allah’tan korkup sakınmasını ve böylelikle Allah’ın hoşnutsuzluğuna ya da azabına sebebiyet veren düşünce ve fiillerden uzaklaşmasını temin eden uyarı ve ikaz türünden

¹² İsmail İbn Hammad Cevheri, *Tâcu’l-Lügati ve’s-Sihahi’l-Arabiyye*, (Tahkik, Ahmed Abdulğafur Attar), 3.bs. Beyrut (sad. İsmail Karaçam ve ark.) İstanbul. 1992, VI, 51.

¹³ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak dini Kur’ân Dili*, Merve Yayınları, İstanbul, 2012, I, 192.

¹⁴ Muhammed bin Cemâleddin İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, daru-l es-sâdır, 1414, Beyrut, (نَذَرَ) md. V, 200.

¹⁵ Hökelekli, a.g.e, 358.

¹⁶ Mehmet Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yayınları, İstanbul 1994, 13.

şeylerin yöneltilmesi, ulaştırılması ve haber verilip bilgilendirilmesi anlamını ifade etmektedir. Buna göre, muhataba dinî tekliflerin ulaştırılması, ilim, amel adına ne varsa her şeye davet etme ile her türlü çirkinlikten men etme, başka bir deyişle, emr-i bi'l-maa'ruf ve nehy-i ani'l-münker (iyi şeylerin yapılmasını sağlama ve kötü şeylerin yapılmasına mâni olma) işi de inzâr terimi ile ifade edilir.¹⁷

İnzâr, korkuya (الخوف) konu olan durumu bildirmek sureti ile tehvîf/ korkutmaktır. Bir konu hakkında bilgilendirip sakındırmak, bu konuda kokutarak dikkatini celbetmek, dikkatini çekmek için kullanılır.¹⁸ Mahşer günü yüz yüze kalacakları korkularının durumunu insanlara hatırlattıkları için, “nezîr” sıfatı peygamberlerin genel özelliği olarak Kur'ân'ın pek çok yerinde geçmektedir.¹⁹

Nitekim bir ayeti kerime de Allah (cc) şöyle der;

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

*“Küfre saplananları yani inkârcıları ikâz etsende etmesende onlar için birdir, kesinlikle iman etmezler.”*²⁰

Kur'ân'ın insanları sık sık korkutması ve tehdit etmesinde iki yönlü bir hareket tarzı düşünülebilir. Bunlardan birincisi İslâmî inancı kabul etmeyenlerin inkârlarını kırmak, batıl inatlarını tersine çevirerek İslâm'a kazandırmak ve bu inkârcıların İslâm'a dönebilmelerini kolaylaştırarak onları doğru yola sevk etmektir.

İkincisi de İslâmiyet'i kabul ederek bu doğrultuda hayatını sürdüren kimselerin hak davadan ayrılmamaları gerektiğini, tersi bir durumda üzerlerine büyük musibetlerin gelebileceğinden sıklıkla bahseder. Bununla beraber Kur'an'da insanların pek çok yerde uyarılarak korkutulmasının sebebi ise onların şerli işlere veya yozlaşmaya düşmelerine mani olmak ve kötülüklerden korunmaları için yapıldığı anlaşılmaktadır.²¹

Konuyla alakalı Allah-u Teâlâ ayette şöyle buyurmuştur:

إِنَّ أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ

¹⁷ Turgay Gündüz, *Kur'an'da Korku Motifi İnzâr Bilimine Eğitim bilimsel Yaklaşım*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2004, 20.

¹⁸ Temiz, a.g.e, 1990, 9.

¹⁹ Ahmet Nair, *Kur'ân-ı Kerim'de Korku*, Gece akademi yayınları, Ankara, 2019, 206.

²⁰ Bakara, 2/6

²¹ Kerim Yavuz, *Günümüzde İnancın Psikolojisi*, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2013, 192.

“Şüphesiz ki biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik. Şiddetli cehennem ateşini hak edenlerden sen sorumlu değilsin.”²² İnsanların yakıcı bir ateşe düşmelerine razı olmayan Allah (c.c) uyarıcı olarak peygamberler göndermiştir.

Bu elçilerin hak üzere geldiği, vazifelerinin sadece ilerdeki müjde ve tehlikeleri tebliğ etmelerinin gerektiği ve onların kimseye hidayet edemeyeceğinin ve bundan dolayı bir yükümlülüklerinin olmadığı ayette sabittir²³.

Allah elçisini teselli etmek için inen bu ayette, insanlara hak yolda yapacakları hayırlı amellerinin mükâfatı olarak cennet müjdesi verildiği belirtilir. Fakat şirke düşenlerin ise sapıklıklarından ötürü ahirette cehennem azabına çarptırılacağı uyarısını yapmakla görevlendirildiğini vurgular. Ayrıca bu görevi icra ederken kendisini Kur’ân-ı Kerîm gibi mucizevi bir kitapla desteklemiştir. Bu hak kitabın içerdiği gerçek düsturlar ile itikat ve amel doğrultusunda desteklediğini ve bu hakikatleri inkâr edenleri cehennem yakıcı ateşinden kurtarmak gibi bir mesuliyetinin olmadığı²⁴ belirtilmektedir.

Allah-u Teâlâ insanların hakkı bulabilmeleri ve doğruya ulaşmaları için uzun bir zaman aralığı yaşamalarına müsaade etmiş ve bu süre içerisinde onları uyaran elçiler göndermiştir. Bu konuyu açıklar mahiyette Kur’ân’da şöyle gelmiştir:

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ

“Sizi, bir kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı? Size bir uyarıcı da gelmişti”²⁵ ayetindeki mesaj bu anlamda ibret vericidir.

Bu konu bağlamında, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Ecelini altmış yaşına kadar uzattığı kimselerden Cenab-ı Hakk, her çeşit kusur ve mazereti kaldırmıştır.”²⁶

Bu hadiste Allah (c.c) insana kendisini tanıyacak, hayırlı işler yapacak kadar zaman ve ömür verdiğini açıkça belirtmiştir. Hala verilen bu zaman içerisinde hakkı bulamamış, şirkte ısrar eden ve bağışlanma dilemeyenlerin mazeretleri Allah katında kabul edilmeyecektir. Ancak tövbe kapısı açıkken Allah’a tövbe ve istiğfar eden kişi kurtuluşa erebilir.

²² Bakara, 2/119.

²³ Yazır, a.g.e, I, 386.

²⁴ Karaman vd. a.g.e, I, 198.

²⁵ Fatır, 35/37.

²⁶ Buhârî, Rikak 4.

Bu gelen deliller bağlamında denilebilir ki inzâr, taşıdığı anlam bakımından tüm insanları kapsamaktadır. Bu yönüyle inzâr, inkârcıları Allah’a kulluk ve doğru istikamete davet ederek iman etmeleri amaçlanır. İşte bu amaçla onları rahmetiyle kuşatacak bir yaratıcının olduğunun son uyarısı verilmektedir.²⁷

İnzâr metodunun genel amacı insanları korkutup tedirgin ederek hayatları boyu huzursuz etmek değil bilakis onları dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır. Ayrıca haram kılınan şeylerden uzaklaştırarak elem verici akıbetten korumaktır.

2.1.3. İnzâr Sözcüğünün Anlam Alanına Giren Kelimeler

Kurân’da, inzâr ile aynı manayı taşıdığı düşünülen başka sözcüklerde bulunmaktadır.

2.1.3.1. Terhîb (التَرْهيبُ)

Terhîb, kelimesi kök olarak rahebe (رَهَبَ) yani “korkmak, ürkek olmak ve vâdettiği korkuyu vermek” anlamında kullanılır.²⁸ Rahbet (رَهْبَةٌ) kelimesi de yine aynı kökten gelip “huşu, haşyet ve korku” manalarını taşır. Terhîb terim olarak “bir kişiyi yapacağı işin sonucu hakkında korkutarak o kötülüklerden sakındırmak”²⁹ anlamına geldiği belirtilir.

Bu kökten gelen terahhüb (تَرْهُوبٌ); “İbadet” etmektir, bu da korkuya işlerlik kazandırmaktadır. Ruhbeniyye (رُهْبَانِيَّةٌ) ise; akıbetinin endişesinden dolayı Allah’a kullukta çok abartıya kaçmaktır.³⁰

Bu anlamı taşıyan ayette Allah-u Teâlâ buyurur ki:

وَرُهْبَانِيَّةٌ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ

“Kendilerine icat ettikleri ruhbanlığa bakılırsa, biz onlardan bunu emretmemiştik.”³¹

Bu ayetten anlaşılacağı üzere İsa peygamberden sonra bazı Hristiyan grupları kendilerine ruhbanlık yüklenmediği halde ibadethaneye çekilip ibadette aşırıya gitmişlerdir.³² Hatta

²⁷ Osman Demir, *Hadisler Işığında Hz. Peygamberin İnzâr Yönü*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2019, 21.

²⁸ İbn Manzûr, a.g.e., I, 436.

²⁹ Mehmet Görmez, “Tergîb ve Terhîb”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Test Yayınları, 2011, İstanbul, XL, 509.

³⁰ el-İsfahânî, a.g.e., md. I, 403.

³¹ Hadid, 57/27.

³² Karaman vd. a.g.e., V, 254.

Ashâb-ı Kehf (mağara ehli) denilen gençlerden sonra ortaya çıkmış olan bu ruhban sınıfı günümüzde birçok Hristiyan ülkesinde görülmektedir. Bu manayı taşıyan şu ayetleri örnek olarak verebiliriz:

لَا تَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

“Şu bir gerçek ki, kalplerinde size karşı hissettikleri korku Allah’a karşı hissettiklerinden daha şiddetlidir. Çünkü onlar anlayışı yetersiz bir topluluktur.”³³

Yani ayette bahsi geçen kâfirlerin, Allah’tan çok müminlerden korktuklarını ve bunun neticesinde müminlerden gelebilecek fenalığı hesap ettikleri halde ilerde Allah’ın kendilerine vereceği cezayı unutarak gaflete kapıldıkları görülür.³⁴

وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

“Onlar hem ümit hem korku içindeyken bize yakarırlardı. Onlar, bize karşı huşu sahibi kimselerdendirler.”³⁵

Yani insanın Allah’ın azabından korunmak için korku ve endişeye kapılması gerektiğini, ümit ve arzuya da rahmetine sığınarak mahviyet ve tevazu ile dua etmesi gerektiğini anlatır.³⁶ Ayetten anlaşıldığı üzere, korku ve ümitle yapılan dualar dilden daha ciddi ve samimiyetle dökülür ve hâsılı samimiyetle yapılan bütün dualar Allah’ın arzuladığı kulluğun özüdür.

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ

“Gücünüüz yettiği kadar onlara karşı savaşa güçlü hazırlanın ve cihat için atlar edinin ki, onlarla hem Allah’ın düşmanını hem de Allah’ın bilip sizin bilmediğiniz kendi düşmanlarınızı korkutabilirsiniz”³⁷ Müslümanlar, Allah’ın düşmanlarını iman ve cihatlarla gösterdikleri cesaretleriyle korkuturlar. Ancak Allah’ın desteği de her zaman onlarla beraberdir. Ayrıca Yüce Allah onların kalplerine de korku salmıştır.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

³³ Haşr, 59/13.

³⁴ Karaman vd, a.g.e, V, 297.

³⁵ Enbiyâ, 21/90.

³⁶ Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü et-Tefesir*, Darul Hadis, Kahire. III, 261.

³⁷ Enfâl, 8/60.

“Ey İsrail oğulları size verdiğim nimetleri hatırlayın. Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki bende size verdiğim sözü yerine getireyim. Ve sadece benden korkun.”³⁸ Yani ayetten anlaşılan Allah’ın İsrail oğullarından söz aldığı ve bu sözün “Allah’a ortak koşmayacaklarına, kesin deliller getirip doğrularını ispat eden peygamberlere inanacaklarına ve Allah’ın kanun ve hükümlerine boyun eğeceklerine” dair bir ahit almıştır.³⁹ Elbette ki Allah-u Teâlâ aldığı sözden dönenleri cezalandıracaktır. Bu sebeple korkulacaksa sadece eşi ve ortağı olmayan Allah’tan korkulması gerekmektedir.

“Asıl bana itaatsizlikten sakınıp korkun!”⁴⁰ ayetinde geçen فَارْهَبُونِ sözü, فَخَافُونَ benden korkun, anlamındadır. İbn Abbas şöyle naklediyor: “size ve sizden önceki babalarınıza indirilenleri inkâr edenleri Allah cezalandırarak intikam aldı. Böylelikle imana teşvik etmekten korkutmaya, ricayla değil korkuyla davet etti. Ta ki hakka yönelip, Kur’ân’ın emirlerine tâbi olup, Allah ve resulünü tasdik edip onu doğrulayana kadar Allah onlarla mücadele edecektir”⁴¹ şeklindeki açıklama aslında insanın bazı hakikatleri güzel söz veya davranışla değil korkuyla anlayacaklarını ve kabul edeceklerini ifade etmiştir.

Denilebilir ki terhîb dinin günah, yanlış ve kötü olarak nitelendirdiği söz ve hareketleri önleyip uzaklaştırmayı hedefler. Terhîb kelimesiyle genellikle beraber kullanılan tergîb ise dinin doğru, iyi, güzel ve erdemli kabul ettiği şeylere özendirmeyi tabir eder.⁴²

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere İslâm dinin de insana ait olan korku ve ümit vasıflarının ne denli önemli olduğunu bilinerek kullanıldığı belirtilir. Bu dinin mensuplarına vaadedilen mükâfat ile bu dini yalanlayanlara verilen ceza arasında bir denge kurulmuş, bu mükâfat ve cezanın onlara bildirilmesine tergîb ve terhîb denilmiştir. Tergîb ve terhîb sözcükleri Kur’ân’ın birçok yerinde geçmektedir.⁴³

Kur’an’da tergîb ve terhîb üslûbuna, insanoğlunun kalbine etki etmek, dinin temel ilkelerini, emir ve yasaklarını zihnine kazımak, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak için yer verilmiştir. Burada hedeflenen şey insanı her türlü haksızlıktan uzak tutarak günaha girmesine engel olmak ve kulluğa yönlendirmektir.

³⁸ Bakara, 2/40.

³⁹ Karaman vd. *a.g.e.*, I, 114.

⁴⁰ Bakara, 2/40.

⁴¹ Hafız İmedu-Eddin Ebil-Fidei İsmail ibn Kesir ed-Dimeşki, Muhtasar Tefsir İbn Kesir, Mektebe Tahir, Kahire 2005. I, 41.

⁴² Bakara, 2/130

⁴³ Nisâ, 4/127.

Kur'an'ın korku bağlamında insanları gerçeğe sevk etmek için ara ara başvurduğu taktiklerden biri de terhîb yani korkutmadır. Çünkü korku ifadeleri şiddet içerirler; şiddetin de özelliği kalplerin duyarlılaşmasıdır. İnsanların şiddet ve sıkıntı zamanında psikolojik olarak, en ufak ürpertileri duyabilecek bir durumda oldukları bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı Kur'an, kişilerin bu psikolojik durumlarını göz önüne alıp aşılama da bulunmaktadır.⁴⁴

Denilebilir ki, terhîb yöntemi insanları cehenneme atma şeklinde anlaşılmamalıdır. Cehennemin ürpertici sahnelerini hatırlatarak dikkat çekme ve başlangıcı oluşturabilmek için farkındalığı oluşturmada yardımcı yöntemsel bir araçtır. Yoksa insanlar cehennem azabının ürpertisi ile Müslüman olmamışlardır. Farkına varmanın sağlanması için lezzet ve kaçınma güdüsüne yöneltlen bir işaret fişeğidir. İnsanın anlayıp kavrama duygularına seslenen görünürlük artırıcı özelliklerine sahip bir uyarı biçimidir. Allah inayeti ve merhameti, bağışlaması ve cenneti ile sevilir, ümit bağlanır, azabı, kahrı, gazabı ve cehennemi nedeniyle kendisinden korkulur, kaygı edilir, sığınma ve tövbeye koşulur. Kur'an'ı Kerim'de umudun menşei olan cemali sıfatlarla kaygının membaı olan celali sıfatlar, genellikle yan yana anılır, kahrı ilahi Rahmet-i Rabbaniye ile birlikte zikredilir.⁴⁵

Bu bağlamda terhîb vazifesini üstlenen, bir uyarıcı ve kurtarıcı konumunda bulunan Hz. Peygamber, insanların bu kutlu daveti kabul etmemelerine rağmen vazifesine devam etmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber'e (s.a.v) beşîr ve nezîr vasıfları verilmiştir. Buna uygun olarak insanları inkârdan sakındırırken yahut güzelliklerle müjdelirken başvurduğu yöntem, tergîb (iyiliği teşvik etmek) ve terhîb (kötülükten sakındırmak) olmuştur. Dinin; batıl, günah, rezalet, kötü, yanlış olarak nitelendirdiği söz ve davranışlardan korkutmak, sakındırmak, çekindirmek amacıyla kullanılan ifadelere de işte bu nedenle terhîb denmiştir.⁴⁶

Kur'an-ı Kerim'de geçen ayette:

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ إِلَّا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

“O halde yalnız benden korkun”⁴⁷ korku, kişiyi kötü yoldan alıkoymak ve kendisini sakındırmak için kullanılır.

⁴⁴ Morteza SOLEİMANİ, *Kur'an'da İnsanın Eğitimi: Tebşir ve İnzâr*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2019.

⁴⁵ İbrahim Canan, *Peygamberimizin (sav) Sünnetinde Terbiye*, İzmir, 2010, 328.

⁴⁶ Mehmet Görmez vd., *Hadislerin Hadislerle Yorumu*, İleri Basım Matbaacılık, Ankara, 2013, I, 123.

⁴⁷ Nahl, 16/51.

Bu korkunun sebebi kulun şirke düşmesi ve günah deryasına dalması neticesinde oluşmasıdır. Yüce Allah insanlara korku ayetlerini günahlardan ve küfürden sakındırmak adına inzal etmiştir. Ayrıca Allah’a itaat edip ona sığınanlara hiçbir korkunun ve üzüntünün olmayacağı müjdelenmiştir. Bu durum Kur’ân’ın birçok ayetinde anılan *“Kendilerine hiçbir korku ve üzüntü yoktur”*⁴⁸ ilâhî müjdeleriyle desteklenir. Bu ayetlerin inananlara manevi yönüyle cehennem azabının korkusundan muaf olmayı ve yine moral kaynağı ve ödül olarak verilmesi çok önemlidir.

Bu bağlamda inanan kimselere cennette de ne bir korku ne de bir üzüntü olmayacaktır. Bununla birlikte müminlerin korkacağı hiçbir şeyin olmadığı belirtilmiştir. Orada korkuları bitecek ama mutlulukları ve Allah’a olan sevgileri artacaktır. İnsanın Allah’tan korkması demek, kendisinin acizliğini ifade etmesi ve korktuğu Allah’ın üstünlüğünü kabul etmesi demektir. Ayetlerde sabit olduğu üzere kendisinden en çok korkulacak zat sadece kudret sahibi olan Allah’tır.

*“Onların üstünde kat kat ateş olacak, altlarında da (böyle) katlar bulunacak. Allah kullarını bununla korkutup uyarıyor. Ey Kullarım! Bana karşı gelmekten sakının!”*⁴⁹ Kur’ân’a göre, korkudan emin olmak için Allah’ın merhametini umarak, O’nun korkusunu O’na saygıya dönüştürmek gerekir. O zaman korku ortadan kalkar ve yerini ümit ve saygıya bırakır.

Allah Resulünün iyiliğe, hayırlara, erdemli fiillere, hakkaniyete, güzel edebe, kötü davranışlardan ve terbiyesizliklerden korumak için söylediği sözlerde bu amaçla daha çok “rağabe” ve “rahebe” ile benzerleriyle kullanıldığını belirtilir.

Nitekim Kur’ân’ın ve hadislerin üslubunda bulunan tergîb ve terhîblerde benzetme, temsil, metafor, öğreti gibi sanatsal, hikâye ve örnek gibi formatlara değinildiği görülmektedir. Ya da “Allah sevgi gösterir, Allah nefret eder”; “küfürdür, şıktır”; “cennetliktir, cehennemliktir, cennet farz olur, cehennem farz olur”; “veyl olsun, lânet olsun” gibi değer hükümleri taşıyan ifadelerle konuların anlatıldığı, genellikle emir ve nehiylerin bir mükâfat veya yaptırım ile beraber değinildiğine vurgu yapar.⁵⁰

Nihayetinde diyebilir ki, tergîb ve terhîb üslûbu çoğu zaman belli başlı ibadetler, temsiliyet, edep, ahlâk ve zahitlik gibi konularda kullanılır; İslami uygulama ve ceza alanlarında ise bu üslûba nazaran daha az müracaat edilir. Kur’ân-ı Kerîm’de teşvik etme

⁴⁸ Bkz. Bakara, 2/38; 2/62; Yunus, 10/62; Ahkâf, 46/13; fussilet, 41/30.

⁴⁹ Zümer, 39/16

⁵⁰ Görmez, a.g.e., XL, 507.

de ve uyarma da ne kadar dengeli olduğu, güzel bir müjdenin verildiği yerin arkasından da uyarılarda bulunulduğuna birçok yerde rastlanır. Ayrıca mükâfat ve yaptırımlarda da fazla aşırıya gitmeden hem dünya hem âhiret sevgisi işlenerek insanlara bildirilir. Nitekim Kur'ân'ın üslubunda görüldüğü üzere; bir iyiliğe on katıyla ve bir günaha misliyle karşılık veren Allah'ın adaletinin gereği olduğu ayrıca belirtilir.⁵¹

2.1.3.2. Havf (الخوف)

Sözlükte korkutma için, “yaklaşan bir zarar veya bu zararın dokunması fikri karşısında uyanan endişe hissiyatıdır” ifadesi bulunur. Ya da “Gerçek veya beklenen bir zarara ile yoğun bir acı karşısında endişe duyma, yüzün sapsarı kesilmesi, damağın kuruması, yürek çarpıntısı ve teneffüsün artması gibi belirtileri olan bedenin işlevsel değişimleriyle ortaya çıkan bir duygudur.”⁵²

Arapça lugatte; “korkmak, kaygılanmak, endişe duymak” gibi anlamlara gelen havf kelimesi, genellikle; “hoşlanılmayan bir şeyin başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korku”⁵³ şeklinde tanımlı yapılmıştır. Havf; *korku*, *zanna* ya da bilgiye dayanan bir işaretten yola çıkarak istenmeyen bir şeyin meydana geleceğini beklemektir. Korku (خوف) sözcüğünün tersi ise (أمن) güven kavramı olduğunu ifade eder. Bu kelimeler hem dünyevi hem de uhrevî işlerde kullanılır.⁵⁴

Havf sözcüğü her ne kadar sözlükte korku, endişe, ürkme ve kaygı anlamını taşısa da Kur'ân'da istilâhi olarak ya inkârcıların geleceğe ait korku ve endişeleri, ya da Allah'a inananların, Rablerine karşı duydukları derin saygı ve olabildiğince ciddiyet olarak yorumlanır. Yahut Allah'a karşı gelme ve saygısızlık etme korkusu, O'na inananların ahiret kaygısı, günaha düşme endişesi gibi dinî kaygıları ifade etmektedir. Havf'a yanı sıra öldürme, ölüm korkusu, savaş korkusu, Allah'ın azabından veya bir şeyin kötülüğünden korkma, haşyet, ilim, zan, azap ve teyakkuz (uyanıklık hali) anlamları da yüklenmiştir. Yine havf, Kur'ân'da somut bir nesne veya bir olay karşısında oluşan dünyevî korku ve endişeler ya da üst makama karşı duyulan korkuları ifade etmek için de kullanılır. O halde

⁵¹ Görmez, a.e., XL, 508.

⁵² Hasan Eren ve ark. *Türkçe sözlük* (I- II), TDK, Ankara 1988. “Korku”md.

⁵³ el-Cürçani, Muhammed bin Ali ez-Zeyn eş-Şerif (1983). *et-Ta'rifat*, Darul İlim vel-Kütüp, Beyrut. , İstanbul 1997, 99.

⁵⁴ el-İsfahânî, a.g.e, خوف md. I, 332.

havf'ın Kur'ân'da korku ağırlıklı olmak üzere geniş bir anlam yüklendiğini söyleyebiliriz.⁵⁵

Kur'ân'da Allah, kullarından açıkta ve gizlilikte yalnızca kendisinden korkmalarını emretmiş,⁵⁶ O'na inananlar için hiçbir korku ve üzüntünün olmayacağını müjdelemiştir.⁵⁷ Bu itibarla Allah'a güvenen ve ona itimat edenlerin her daim mutlu olacağının kanıtı O'na inananların ahirette üzüntü duymayacaklarının müjdesiyle sabittir. Öbür hayatta olduğu gibi dünya hayatında da inananlar ibadet ve iyiliklerinin sonucu sükûn ve huzur bulurlar. Muhakkak ki Allah'ın azabı zalimler içindir.⁵⁸

Kur'ân'da 14 ayette mezkûr “*Kendilerine hiçbir korku ve üzüntü yoktur*” şeklindeki ilâhî müjdeler, inançlı kimseler için manevi bakımdan yıkıma uğraticı korku ve endişeden güvende bakımından teşvik ve mükâfat olarak öne çıkmaktadır.

Öyleyse bu kâinatta hakiki anlamda korkulması gereken yegâne yaratıcı Allah'tır (c.c.):

“...Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) müminlerden iseniz, bilin ki, Allah, kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”⁵⁹

Zira bu korkuyu Elmalılı: “*Allah en çok korkmanız gerektir. Çünkü Allah müsaade etmezse kâfirler size, hiçbir şey yapamazlar. Fakat Allah'ın buyruğuna isyan ettiğiniz takdirde başınıza gelecek ilahî helakten sizi ne onlar ne de başkası kurtaramaz*” şeklinde ifade etmiştir.⁶⁰

“*Kâfirlerin üzerinde kendilerini yakacak yoğun bir ateş bulunacaktır. Allah kullarını bununla korkutup sakındırıyor. Ey insanlar! Bana karşı şirk koştuktan sakının!*”⁶¹ Yüce Allah bu ayetlerde mümin kullarına ne kadar şefkatli olduğunu, onları sonu olmayan bir azaptan korkutarak yani uyararak sadece kendisine itaat etmelerini ve bütün kötülüklerden uzak durmalarını istemiştir. Eğer uyarılarına uyarlılarsa kullarına sonsuz nimetlerle dolu olan cennetlerini müjdelemiştir.

Böylelikle Allah-u Teâlâ bu haberler ile kullarını korku ve ümit arasında bırakıp psikolojik olarak ahiret yurduna hazırlamaktadır.

⁵⁵ Türk, a.g.e, 142.

⁵⁶ Bakara 2/41; en-Nahl 16/2; ez-Zümer 39/16.

⁵⁷ Mâide, 5/69; En'âm, 6/48.

⁵⁸ Karaman vd, a.g.e, II, 406.

⁵⁹ Tevbe, 9/13.

⁶⁰ Yazır, a.g.e, IV, 392.

⁶¹ Zümer, 39/16

Allah-u Teâlâ ayette buyurur ki:

وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ

“Onun rahmetine gönül bağlarlar ve azabından korkarlar.”⁶²

Melekleri ilah edinenler bilselerdi ki meleklerde Allah’ın şefkatine muhtaç, kesinlikle onlara tapmazlardı. Burada melekler Allah’a sığınır ve onun rahmetine nail olacak vesile ararlar ki ondan başkasından da korkmazlar. Ayette geçen azap ise kulun başına gelmesini istemediği her şey olarak anlaşılmaktadır.⁶³

İsyân ve şirk mevzu bahis olduğunda içlerinde Allah (c.c)’a karşı korku olmayan kâfirlere Resulullah’ın cevabı ayette:

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُكُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ

“Siz Allah’a şirke düşmekten sakınmazsanız ben sizin taptıklarınızdan neden sakınayım”⁶⁴ şeklinde olmuştur. Böylece Hz. Muhammed ise şirke düşenlerin Allah korkusunun olmadığını ve kendisinin de onların tapındıklarına karşı hiçbir korkusunun olmadığını açıkça belirtmiştir.

Havf kelimesini meşhur Arap cahiliye şairlerinden Küleyb bin Rabia bir şiirinde şöyle kullanmıştır:

يَا لِكَ مِنْ قَبْرَةٍ بِمَعْمَرِي لَا تَرْهِي خَوْفًا وَلَا تَسْتَكْرِئِي

“Ey kuş gibi tuzağa düşmüş sen, bana uyum sağla ve korkarak kaçma.”⁶⁵

Burada gerçek manada insanın kafese hapsedildiğinden daha çok korkularının esiri olmuş bir kişilikten bahseden şair, aslında insanın korkularından kurtulmasının tek yolunun kime güvenmesi ve kimden korkması gerektiğini öğrenmesi olduğunu belirtir. Bu yönüyle korku duygusunun felsefi yönüyle de irdelenmesi gerekir.

Bu yönüyle felsefi korku; “bir tehlikenin kendisine ulaşabileceği endişesinin kişiye verdiği tedirginlik hissi”⁶⁶ şeklinde açıklanır. Psikologlar açısından bakıldığında korkuyu, kişiye gelen herhangi bir musibet ve tehlike karşısında ortaya çıkan bir davranıştır. Ayrıca

⁶² İsra, 17/57.

⁶³ Karaman vd, a.g.e, III, 496.

⁶⁴ En’âm,6/81.

⁶⁵ <https://dohadictionary.org/dictionary/> خوف md. (03.09.2021)

⁶⁶ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, III, 316.

insanın kendini korkma dürtüsüne intisap eden bir hissiyat ya da duygu olarak tanımlar.⁶⁷ Korkunun insan tabiatında bulunan ancak öğrenme süreciyle yani eğitimle kazanıldığı bilinir. Bunlarla beraber, insanın genetiğinde bulunan bilinçsiz bir şekilde ortaya çıkan korkuları da bilinmektedir. Çocukların gördüğü kandan, hayvanlar ise kendisine zarar verecek düşmanlardan korkması irsiyet yoluyla kazanılan korkuya örnekler olarak verilebilir.⁶⁸

Korkunun (havf), “insanın Allah katındaki durumu hakkında hissettiği korku ve kaygıları ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir” şeklindeki tarifi, korkunun daha ziyade manevi olarak, özellikle ahirete bakan boyutuyla ele alınan bir tanımdır.⁶⁹

Bu manada Gazzâlî'nin (ö.555/1111), “gelecekte tehlikeli veya fena bir olayla karşı karşıya kalacağı endişesinin insana manevi olarak verdiği gerginlik ve mutsuzluk⁷⁰ yaptığı tanıımı ise korkuya psikolojik yönüyle bakan bir neticedir.

Kur'ân'da korku (خوف) manasına gelen isim ve fiiller yüz yirmi beş defa gelmekte; bu kavramların birçoğu dünyevi korkular, diğerlerinin ise Allah'a karşı duyulan korku, helak korkusu, öbür dünya endişesi, günah girme kaygısı gibi dini korkular olduğu belirtilir.⁷¹ Sufi kaynaklarda, korku sözcüğünün daha özelde Allah'a karşı duyulan korkular ve öbür dünya hayatıyla ilgili derin kaygılar meydana getiren bir terim olarak bilinir. Korkunun (خوف) erdemliliği, insanları şehvet duygularından ve bütün günahlarda alıkoymasında ve buna mukabil hayra ve ibadete teşvik ettiği orandadır. Bu itibar ile Korkunun Allah'a yakınlaştırmacı ve imanda hayırlı amele sevk edici özelliği ortaya çıkmaktadır.⁷²

Kur'ân bize başta Allah korkusu olmak üzere ölüm korkusu, hesap günü korkusu, rızık korkusu gibi önemli bazı korkuları hatırlatır. Allah korkusu bunların içinde en kıymetli olanıdır. Zira bu korku, mümin için imâni bir esas ve manevî bir destek olması hasebiyle hayatî bir önem taşır. Allah korkusu mümine Allah'ın katında yüksek değer kazandırır.⁷³ Korku endişesinin kazandırdığı değer ise insanı takvalı olmaya götürür.

⁶⁷ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat, Ankara, 2000, 469.

⁶⁸ Cavit Binbaşoğlu, *Eğitim Psikolojisi*, Binbaşoğlu Yayınevi, Ankara, 1995, 167.

⁶⁹ Mustafa kara, “*Havf*”, TDV, Test Yayınları, İstanbul, 1997, XVI, 528-532.

⁷⁰ Muhammed Ebu Hamid Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din* (trc. Mehmet A.Müftüoğlu), Uygun Basım, İstanbul ts., VIX, 233.

⁷¹ Kara, a.g.e, 528-532.

⁷² Nair, a.g.e, 34.

⁷³ Hucurât, 49/13.

Yani takva elbisesine bürünenler, başta korku olmak üzere her türlü olumsuz duygu ve düşüncelerin üstesinden kolayca gelebileceklerdir. Allah korkusu, O'nu görmeden gıyabında olan korkudur.

Allah'ı görmediği halde ona inanan ve gönderdiği kitabını vird edinenlerle ilgili ayette; *“Şüphesiz ki sen sana ve Kur'ân'a tabi olan ve görmediği halde Rahman'dan korkan kişileri uyarabilirsin. İşte bu kimseleri bir af ve güzel bir ödülle müjdele.”*⁷⁴ Ey Muhammed senin uyarın ancak ve ancak Allah'ı görmediği halde O'ndan korkup ona inanarak Salih amel işleyenlere faydalı olacaktır. İşte o kişilere Allah müjdeler hazırlamıştır.⁷⁵ Bu manada Kur'ân, Allah resulünün herkesi İslam'a davet etmesi gerektiğini ancak ona hakiki manada inananların tabi olup nasihatlerini dinleyeceği vurgular.⁷⁶

Anlaşılan odur ki, insanın dünya üzerine imtihan edilmek amacıyla geldiğidir. Bu durumda insanın bazen korkutularak imtihan edilmesi bir gerçekliktir. Yüce Allah, dünya imtihanlarında başarılı olmanın sırrını sabırda gizlemiştir. Sabırla ilgili gelen ayette;

*“Ey iman edenler! Namaz ibadeti ve sabrınızla ile yardım isteyin. Kuşku yok ki Allah sabredenlerin beraberdir”*⁷⁷ gibi kazanmanın yolu ibadete bağlamıştır.

Aynı zamanda elçilere bildirilen mucizelerin de korku nedenlerinden olduğu anlaşılmaktadır. *“Hâlbuki biz mucizeleri sadece korkutmak için göndeririz”*⁷⁸ anlamındaki ayette mucizelerin bildirilme nedeninin insanların iman etmeleri yolunda onlara korku salarak, içlerinde heyecan ve endişe uyandırmak olduğu vurgulanmaktadır.⁷⁹

Bir başka ifadeyle, Kur'ân'da korku (خوف) duygusu, Allah'ın insanlara üzerinde çokça düşünmeleri için verdiği bir kavramdır. Bu araçla aklını kullanarak Allah'ın varlığının kanıtlarına ulaşır, Allah'ın var olduğuna ikna olur ve O'na iman eder. Bakıldığında bütün âlemin Allah'ın varlığına delalet ettiği görülür. Gerçeği bulmak isteyenler için her şey bir delildir ve O'na götüren bir rehberdir. Bu anlamla gelen ayette; *“Allah'ın ayetlerinden birisi de: Ya korku, Ya da ümit vermek için sizlere şimşegi göstermesi, gökten yağmur*

⁷⁴ Yâsîn, 36/11.

⁷⁵ es-Sabuni, a.g.e, III, 8.

⁷⁶ Yazır, a.g.e. VII, 33.

⁷⁷ Bakara, 2/153

⁷⁸ İsrâ, 17/59

⁷⁹ Karaman vd., a.g.e, III,495.

indirip ölü haldeki toprağa onun istemesiyle hayat vermesidir. Hiç şüphe yok ki, bunda aklını kullanan kişiler için dersler vardır”⁸⁰ ayetinde hem korku hem de umut için şimşegin gösterilmesinin Allah’ın ayetlerinden olduğu bildirilmektedir. Elmalılı’nın (ö. 1942), bu ayeti açıklığa kavuştururken yüce Allah’ın Celâl ve Cemâl vasıfları doğrultusunda, her şeyi zıddıyla yaratma gücüne sahip olması sebebiyle insanları kâh korkutup kâh umutlandırıldığını belirtir.⁸¹

Yağmurun habercisi olan kara bulutlar ve şimşek, bazıları için korku bazıları için ümit emaresidir. Bu yağmur korunacak yeri olmayan çalışanlara üzüntü verir ve yağmuru istemezler. Diğer taraftan ziraatla uğraşanlar gibi yağmuru isteyenler de yağmurun gelmesiyle sevinirler. Kimisi için bereket olur, kimisi için şerli görünür.⁸²

Yüce kitabımız Kur’ân, insanın ilgisini şimşege yönlendirmektedir. Göğün uğuldaması, rüzgâr, şimşek ve yağmur, basite alınacak tabiat olayları değildir. Nitekim ; *“Size endişe ve ümit duyguları yaşatarak şimşegi veren ve yağmur yüklü bulutları meydana getiren bir tek Allah’tır. Şimşegin çakması Allah’ı şanını yükseltmek içindir; hatta O’nun haşyetinden dolayı melekler de buna katılır*”⁸³ ayetinde ifade edildiği gibi arkalarındaki yüce kudrete imada bulunan olgulardır.

İnsanın yaratılışı bakımından ise korku duygusu, insanın ruhunda gezinen yapıcı ve faydalı fitrî bir duygudur. Korku; müminin üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Onu eğitir, onu açıkta ve gizlilikte isyan ve kötülükten korur, Allah’a yaklaştırır, azimli ve samimi yapar, zorluklara ve sıkıntılara karşı hazırlayıp direncini artırır. Hak ile bâtılı ayırt etme yeteneğini kazandırır. Allah korkusu, mümini imtihan dünyasında günah tehlikelerinden, ahiret hayatında ise azaptan korur. Yaratıcısına karşı samimiyetini göstermesini sağlar. Onu Salih amellere yöneltir. Allah katındaki değerini artırır. Ruhen pozitif yönde motive eder ve moralini yükseltir. Bu yüzden Allah korkusu sadece sözde değil hem sözde hem de eylemlerde görülmelidir. Zira korku, bir nimet olarak imtihan araçlarından birisi ve üzerinde tefekkür edilmesi gereken Allah’ın ayetlerindendir. Allah korkusu dışındaki tüm korkular, korkan kişiyi kendisinden uzaklaştırırken, Allah korkusu sahibini korktuğuna yani Allah’a yaklaştırır.

⁸⁰ Rûm, 30/24.

⁸¹ Yazır, *a.g.e*, VI, 249.

⁸² Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. (t.y). *el-Câmiu’l-Beyân an Te’vil-i Ayi’l-Kur’ân*, Daru et-Terbiyye vet-Türâs, Mekke. II, 476.

⁸³ Ra’d, 13/12-13

İnsan gelecek konusunda en çok endişe duya varlıktır. İnsanlık kendi güvenliği için endişe ve tedirginlik duyduğu korkularına yönelik teknolojiyi ve iletişimi sürekli ilerletme gayreti içine düşmüştür. Günümüz dünyasında insanoğlunun özellikle uzay alanındaki somut araştırmaları ve dünya dışında bir yaşam alanı araması çabasına girmesi bunun en bariz örneğidir. Aslen bu gayretler insanlığın korkudan kaçışını ve kendini güvene almak istemesini ortaya çıkarır.⁸⁴

Sonuç itibariyle Allah'ın gazabından, öfkesinden ve kokusundan kaçmanın ve güvende kalmanın tek yolunun Allah'a inanma ve kulluğa müracaat olduğu vurgulanır. Bu yolla kalbi rahatlama ve huzurun tesis edileceğini unutmamak gerekir. Yani denilebilir ki huzuru haramda arayana huzur işkence olur.

2.1.3.3. Haşyet (الْحَشْيَةُ)

Haşyet (خشية) sözcüğünün muadili sözlüklerde (خوف) “korku” kelimesi olarak geçmiştir. İsmi-Tafdil vezni (أَحْشَى) “en çok korkan” anlamındadır. (حَشِيَ) *Haşiye* kelimesi sözlükte; “çekinmek, korkmak, tedirgin etmek endişeye kapılmak mahcup olmak” manasındadır. Bu manada mesela, هَذَا الْمَكَانُ أَحْشَى “Bu yer en korkulan mekândır” denilir. Haşyet, korkunun en şiddetlisi olduğu için daha üstündür. Yüce Allah'ın yüceliğini ve azametini düşünülmesi sonucu hâsıl olan korku, bu cinsten gelen bir korkudur.⁸⁵

“Her şey hakîm olan ilahlarından korkarlar ve kendilerine emredilen her şeyi yerine getirirler.”⁸⁶ Ayette geçen haşyet anlamındaki korku sözcüğü, ileri ki zamanda şerli bir şeyin olacağını tahmin etme ile oluşan kalpteki sancıya denir. Bu acı bazen de Allah'ın celâl ve heybetini bilme nedeniyle de olur.⁸⁷ Kur'an'da bu sözcük sekiz defa, türevleriyle birlikte ise kırk sekiz defa görülmektedir.⁸⁸

Arapların شَجَرَةٌ حَشِيَّةٌ: “Kurumuş olan ağaç” tabirinden esinlenmiştir. Buna karşın korku (خوف) ise hastalıklı olan deve için kullanılan نَاقَةٌ خَوْفَاء bir terimdir. Korku sözcüğü bir cins

⁸⁴ Türk, *a.g.e*, 153-154.

⁸⁵ İbn Manzûr, *a.g.e*, حَشْيَةُ md. XIV, 228.

⁸⁶ Nahl, 16/50

⁸⁷ El-Cürcani, *a.g.e*, حَشْيَةُ md. 95.

⁸⁸ Kemal Atik vd., *İslami Kavramlar*, Sema Yazar Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, 443.

olarak alınırken diğerleri ise bir türdür. Her haşyet, korkudur ama her korku, haşyet sayılmaz. Bu sebeple haşyet, Allah'tan korkmaya tahsis edilmiştir. Bu korkuya ise Kur'an şu şekilde değinmiştir:

وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ

“İlahlarına hürmette kusur etmeyen, kötü hesabın akıbetinden korkan kimselerdir.”⁸⁹

Burada Allah'ın (c.c) buyruğuna itaat edip ve O'nun rızasını kazanmak için elinden gelenin en iyisini yapanların haşyet duymaları bir meziyettir.⁹⁰ Çünkü namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve diğer emirlere riayet etmek herkesin yapabileceği bir ibadet değildir. Haşyet duygusunu içinde barındıran her mümin bu doğrultuda mücadele eder. Bundan ötürü ayette:

مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَانََ الْغَيْبَ

“Görmediği halde Rahman'dan haşyet edip korkan”⁹¹ ayetinden anlaşılan odur ki; inananlar Rahman'a gıyabında korku-saygı beslemiş kimselerdir. Hesap vakti gelmeden, kıyamet kopmadan, perdeler açılmadan Allah'a iman edip merhametinin lezzeti, gazabının ürpertisi ile hürmetini kalbinde gerçek manada hissedenlere ve samimi bir kalp taşıyanlara Allah cennetini vaad etmiştir.⁹²

Kısacası fani hayat içinde kalıcı ve sonsuz hayatı kazanmak adına hiç görmediği Rabbi için haşyet duyarak cennete talip olma yolunda iyilik yapmanın mükâfatıdır cennet.

Bu örneklerden anlaşılabacağı gibi haşyet; ululuk, kusursuzluk, harikuladelik ve intizam mukabilinde hissedilen hürmet ve bu hürmetten dolayı ortaya çıkan korkuyu belirtmektedir. Her ne vakit insan Allah'a yaratılmışlardan daha çok hürmet ve saygı gösterirse O'na yakınlaşmıştır. Haşyet'in barındırdığı yoğun bir muhabbet ve saygı ile karışık O'ndan uzaklaşmaya ve huzurunda değer kaybetme kaygısı mevzu bahistir. Bir takım âlimler; haşyet sözcüğünü, “müminlerin günahlarından dolayı ya da Allah'ın ululuğunun verdiği heybetin etkisiyle ileriki hayatlarında hata yapmaktan korkmaları ve üzüntü duyarak endişeye kapılmaları” şeklinde açıklamışlardır.⁹³

⁸⁹ Ra'd, 13/21

⁹⁰ Karaman vd. a.g.e, III, 285.

⁹¹ Kâf 50/33.

⁹² Yazır, a.g.e, VII, 419.

⁹³ el-İsfahânî, a.g.e, I, 307.

Yine haşyet ifadesinde zımnen Allah’a gösterilen hürmet ve onun buyruklarına harfiyen yerine getirmek ya da uygulamak olarak görülür. Cenâb-ı Hakka karşı sadece; inananları içerisinden doğru bilgiye sahip âlim olanlar haşyet duyarlar.⁹⁴ Allah-u Teâlâ’nın yücelik ve azametinin bilincinde olan kimselerin zaten bu azamet karşısında korkuya kapılması düşünülemez. Bu verilen bilgiye tasavvufta irfan denilmiştir. Bu haşyetin menşei şüphesiz ki bilgi ve idraktır. O sebeple bu korku sadece âlimlere özeldir. Bu sebepler dairesinde haşyet mümine, Allah’ın rızasına ulaşmayı sağlayan bir vesiledir.⁹⁵

Allah Resulünün “*Ey Rabbim! Haşyetinden hisse ver ki günahlarla aramıza bir set olsun*”⁹⁶ diye rabbinden niyazda bulunduğu görülür.

يَفِرُّ الْفَتَى مِنْ خَشْيَةِ الْمَوْتِ وَالرَّدى وَلِلْمَوْتِ حَتْفٌ، كُلُّ حَيٍّ سَيُعْقَصُ

“*Kıyamet kopacak ve ölüm gelecek diye korkarak kaçan genç ve elbet her ölümün de bir sebebi var. Bütün canlılar bir gün ölümü tadacak*”⁹⁷ şiiri yine bize ölümün insana verdiği korkuyu yani tüyler ürpertici haşyet duygusunu hatırlatmaktadır.

Bundan dolayıdır ki İslâm’ı kabul eden kişi ölümden ya da başka bir şeyden değil, inandığı dinin kendisine ihsan ettiği meziyetle rabbinden başkasına korku duymaz. Çünkü mümin ilahi kudreti öğrenip algılamış, asıl korkulması gerekenin yaratılmışlar değil de her şeyi yaratmaya gücü yeten, Kadir ve Malik olan yüce Allah’ın olduğunun idrakına ulaşmıştır.

Haşyet kelimesini Ragıb el-İsfahânî, “Saygıyla ile korkunun bir karışımı olan haşyet, daha çok kendisine hürmet edilen bir yaratıcı hakkındaki malumatın bir sonucu olarak kendini gösterir”⁹⁸ şeklinde yorumlar. Bu korku genellikle bilinçli kişilerde görülür. Bir kul Allah’ın kudretinin bilincinde olunca, kendi acziyetini görür, Allah’a karşı yapmış olduğu saygının yeterli olmadığını anladığında kalbine bir hüzn ve korku yerleşir. İşte bu korkuya tam manasıyla “haşyet” denir.⁹⁹

⁹⁴ Fatır, 35/28.

⁹⁵ Kaya, 170.

⁹⁶ Tirmizî, *Daavât*, 80.

⁹⁷ <https://dohadictionary.org/root/خَشْيَة> (07.09.2021)

⁹⁸ el-İsfahânî, a.g.e, I, 308.

⁹⁹ Yunus Kaya, *Tasavvuf Nefsi Arıtma ve Donatma*, Uzakülke Yayınları, 2. Baskı, Erzurum 2011, 170.

Nitekim Resulullah (s.a.v) “İlim öğrenmeyle uğraşın. Çünkü Allah’a götüren ilimi gerçek manada öğrenmek Allah’a karşı haşyeti temin eder”¹⁰⁰ buyurarak bilgi edinmenin hakiki anlamda Allah’a karşı haşyet duyup korkmayı sağlar.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

“Allah’ı görmedikleri hâlde ondan haşyet duyanlar için bir bağışlanma ve büyük bir ödül vardır.”¹⁰¹ Buradaki haşyet; müminlerin kalplerindeki Allah korkusunun, ahiret hayatındaki kâfirlerin durumunu görünce daha da artarak büyüdüğünü belirtir. Ayrıca Müminlerin, Allah’ın (c.c) affedici ve bağışlayıcı bir yaratıcı olduğunun ümidiyle manevi duygularını da canlı tutarak, kendilerine verilecek büyük ödülü dört gözle beklediklerini vurgular.¹⁰² Bu hissiyatın müminlere özel bir duygu olduğu naslarda açıkça belirtilir.

Bu konuyla münasabeti olan bir hadiste Hz Muhammed şöyle buyurur:

أَمَّا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتَقَاكُمْ لَهُ

“Yemin olsun ki! En fazla Allah’tan (haşyet duyanınız) korkanınız ve en fazla takva sahibi olanınız benim.”¹⁰³ Bu açıklama bize gösteriyor ki, müminler içerisinde en çok haşyet duygusuna sahip olan kimseler sadece peygamberlerdir.

Cürcânî bu konuda şöyle der:

“Haşyet, gelecek zamanda kötü bir şeyin olacağını beklemek veya ummak sebebiyle kalbin acı duymasıdır. Bu acı bazen kulun kendi içindeki gizliliklerden (kendi işlediği günahlardan, Allah’ın yasaklarını ihlal etmesi sebebiyle) hissedilir. Bu kimi kez de Allah’ın celal ve heybetini bilmek sebebiyle olur. Peygamberlerin haşyeti bu kabildendir”¹⁰⁴ der.

İşte burada anlaşılan şey, imanın halâvetini tadanlar artık bu uğurda başlarına gelecek her türlü sıkıntıya katlanırlar; canlarını ve mallarını Allah yolunda harcamaktan çekinmezler. Ayette; “müminlerin birbirlerine karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurlu oldukları ve Allah yolunda cihat ederler”¹⁰⁵ şeklinde güzel vasıflarından bahsedildiği ayrıca onların hiçbir kınayıcının kınamasından korkmadıkları da ifade edilir.

¹⁰⁰ Buhârî, ilim, 49.

¹⁰¹ Mülk, 67/12.

¹⁰² İbn Âşur, et-Tahrir vet-Tenvir, Darul- et-Tunus, Tunus, 1984, XXIX, 29.

¹⁰³ Buhârî, Nikâh 1.

¹⁰⁴ el-Cürcânî, a.g.e, 98.

¹⁰⁵ Maide, 5/54.

Diğer taraftan, Mekkeli müşriklerin anne ve babasını öldürmeleri karşısında diliyle dinini inkâr ettiği için ağlayarak Resulullah'ın yanına getirilen Ammar'ın (r.a.) gözyaşlarını silen Hz. Peygamber, “Seni zorlarlarsa yine onların istediğini söyle” diye onu teselli etmiştir. Ammar'ın (r.a.) durumu üzerine şu ayet nazil olmuştur: “*Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.*”¹⁰⁶

Bahsi geçen ayetle dinden dönmeye zorlanma durumunda dil ile inkâr etmeye ruhsat verilmiştir. İslam'ın ilk yıllarında iman ile şereflenen Ammar'ın karşısında annesini ve babasını öldürmüş, kendisini de dinden dönmesi için ölüm ile tehdit ederek korkutmuşlardır. Baskı ile korkutulup dinden döndürülme ile zorlanan kişiye kendini koruma için diliyle inkâr edebilir. Zira insan doğası gereği zayıf bir varlıktır, tehlike durumunda kendi canını korumak güdüsüne sahiptir. Bu gibi tehdit ve zulüm ile karşılaşan Müslüman dilerse Rabbinin kendisine lütfettiği bu ruhsatı kullanır.¹⁰⁷

أَبْلَمُوتَ حَشَنِّي عَبَادٌ؟ وَإِنَّمَا رَأَيْتُ مَنَآيَا النَّاسِ يَسْعَى دَلِيلُهَا

Meymun ibn Kays ibn Cündel'in divanında: “*Muhakkak ki ben insanların ölüm emarelerine gördüm, onlar beni ölümle mi korkutacaklar?*”¹⁰⁸ şeklinde gelen cümlede de bir insanın hakiki manada görüp yaşadığı ve bildiği bir şeyden korkmayacağı ifade edilir. Bu divandan anlaşılan odur ki hayatında büyük travmalar ve korkular yaşayan birini basit tehditlerle korkutulmayacağıdır. Mesela hakiki manada kalbinde Allah korkusunu taşıyan birini kim korkuta bilir. Çünkü yegâne güç sahibi kadiri mutlak olan Allah (c.c) en çok haşyet duyulmaya ve korkulmaya layık bir yaratıcıdır.

2.1.3.4. Huşû (خُشُوع)

Haş'e'a (حَشَع); “itaatkâr, uysal, muti olmak, boyun eğmek” anlamlarında kullanılır.

Huşû ise (خُشُوع); “tevazu, alçak gönüllülük” gibi manalara gelir. Huşû, (خُشُوع) “Allah'a (c.c) kalpten saygılı olmak” anlamındadır. Huşû, “Ekseriyetle bu hürmetin kişide beden

¹⁰⁶ Nahl, 16/106.

¹⁰⁷ Ahmet Nair, *Havf ve Haşyet Kavramlarının Kur'an'daki Semantik Anlamı*, PKÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018, IX , 85-86.

¹⁰⁸ <https://dohadictionary.org/dictionary/خشي> (06.09.2021)

dili ile ortaya koyulmasına’’ denir.¹⁰⁹ Ayrıca huşu; “saygı duyulmayı hak eden birisinin huzurunda başının öne eğilmesi, sesinin düşürülmesi, tevazu ve vücudun bunu ifade edecek kıvama gelmesi’’ şeklinde ifade edilir.¹¹⁰

Huşû (خُشُوْع) kelimesi, kalpten yakarmaktır. Huşu, genellikle insanın bedeni uzuvlarında görünen eylemlere yorumlanır.¹¹¹ Huşû sözcüğü terim olarak; “‘Yaratıcıya kalpten gelerek hürmetkâr ve saygılı olup, ona karşı mütevazı davranarak itaat etmek’’¹¹² açıklamasında bulunulur.

Huşû sözcüğü, Allah’ın karşısında olduğunun şuuruyla mahviyetle itaat etmeyi tabir eder.¹¹³ Hudû’ da ise (الْخُضُوْع) benzer manaya gelmekle birlikte hudû daha çok bedenle ima edilen alçalmayı ve itaat etme, huşû ise bu tür beden hareketlerinin dışı vuran kalpteki dinginlik ve tezellül halini ifade eder. Huşû, esas bakımından içten kaynaklanan ve konuşulan kişinin heybetinden kaynaklanan ruhi ve edebî bir durum olmasına mukabil, hudû da ise zorla sonucu karşısındakine boyun eğdirme olarak anlaşılr.¹¹⁴

Konuyla alakalı gelen ayette:

إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَافُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ

“‘Biz istesek onlara gökten bir mucize indiririz de derhal ona boyun eğler.’’’¹¹⁵ Hudû kelimesinin insanları zorlayarak itaat ettirme manasındadır. Bunun en büyük örneği insanları korkutarak kendine boyun eğdiren zalim imparatorlar ve firavunlar olarak geçmiş tarihlerde görülür.

Buna mukabil imanlı insanların Allah karşı isteyerek ve samimiyetle huşû içerisinde kulluk ettikleri ayette şöyle anlatılır:

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

“‘Onlar ki huşû içinde namaz kılarlar’’¹¹⁶

¹⁰⁹ el-İsfahânî, خَشْيَةٌ md. I, 308.

¹¹⁰ İbn Manzûr, a.g.e, خَشْيَةٌ md. XIV, 228.

¹¹¹ el-İsfahânî, خَشُوْع md. I, 307.

¹¹² Karaman vd. a.g.e, I, 118.

¹¹³ el-Askerî, a.g.e., 241.

¹¹⁴ Mehmet Şener, Huşû, TDV İslam Ansiklopedisi, Test yayınları, 1998, XVIII, 422.

¹¹⁵ Suarâ, 26/4.

¹¹⁶ Müminûn, 23/2

Huşûnun aslının ve tezahürünün ortaya çıktığı yerin iki anlamda da kalp olduğu beyan edilir. Kalp yönüyle bakıldığında; ilahi büyüklük ve celâl karşısında kendi hiçliğini ortaya koyarak nefsi, Hakk'ın buyruğuna boyun eğerek, edep ve saygıyla kalbin O'na karşı duyduğu hürmet hissiyatıdır. Dışa bakan yönünde ise; vücudun azalarının sergilediği bir sakinlik ve ağırbaşlılık sebebiyle gözleriyle secde yapılan yere odaklanıp, etrafına karşı son derece duyarsız olmasıdır.¹¹⁷

Örneğin namaz kılarken müminin duyduğu huşû, bedeninin hareketsiz kalarak ve bütün benliğiyle sadece ve sadece Allah'a yönelmesiyle kendini gösterir. Dolayısıyla huşûyu namazın doyulmaz zevkini ortaya çıkaran içsel ve bedensel bir sükûnet olarak tanımlanabilir.

Bundan ötürü, Hz. Peygamber bütün ibadetlerde huşûa dikkat çekmiş, özellikle müminlerin namaz kılarken huşû halini bozacak hareketlerden uzak durmaları hususunda uyarılarda bulunmuştur. Bizatihi Hz. Peygamber gözünün nuru olan namazda hem zihinsel hem de bedensel dalgınlıktan ve gafilce hareketlerden kendisini uzak tutarak huşû halini korumada ümmetine model olmuştur.¹¹⁸

Meselâ namazda kişinin bütün benliğiyle rabbine iltica ederek her türlü dünyevi düşünceden soyutlanmaya çalışması ve okuduğu ayetlere odaklanması, secdeye bakarak malayani hareketlerden uzak durması nasihat edilmiştir. Çünkü bu davranışlar ibadetin huşûsunu kaçırmaz ve Allah'a karşı bir saygısızlık olarak kabul edilir.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

“Sabır ve namazla Allah'tan yardım talep edin. Kuşkusuz bu davranışlar, Allah'a huşû ile itaat edenlerden başkasına çok ağırdır”¹¹⁹ ayetinde Mücahit'ten naklen burada zikredilen kimselerin “gerçek müminler oldukları” ifade edilmiştir.¹²⁰ Onlar bütün işlerinde Allah'tan yardım isterler, nefislerine ağır gelen musibete sıkıntıları namaz ve sabırla aşmaya çalışırlar. Çünkü namaz insanı bütün kötülüklerden korur. Kendilerini Allah için yapılan iyiliklerde tevazudan ayrılmaz ve sadece huşûyu kendilerine huy edinirler. Bu özellikler sadece mümine kolay ve kâfire ise ağır ve zor bir iştir.¹²¹

¹¹⁷ Yazır, *a.g.e*, VI, 93.

¹¹⁸ Şener, *Huşû*, XVIII, 423.

¹¹⁹ Bakara, 2/45.

¹²⁰ Süleyman Ateş, *İşari Tefsir Okulu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974, 59.

¹²¹ es-Sabuni, *a.g.e*, I, 55.

Müminlerin Allah’a huşû ile bağlanıp O’na boyun eğmelerinin temel sebebi ahirette rablerine kavuşacaklarına ve kesin olarak tekrar ona döneceklerine olan inançlarından kaynaklanmaktadır. Şair huşû ile ilgili mısrasın da:

وَمَا يَ، فَعَلْمُوهُ، مِنْ حُشْوَعٍ إِلَى أَحَدٍ وَمَا أَزْهَى بِكِبَرٍ

“Benim diğer insanlara karşı nasıl mütevazı olduğumu ve kibirlenerek övünen biri olmadığımı biliniz.”¹²² Huşû kelimesini; engin yürekli, mütevazı ve şefkatli manasında kullanarak, zatını topluma kanıtlamaya çalışmaktadır.

Genel manada huşû, insanın ruhsal veya bedensel olarak huzura ve mutluluğa ulaşması şeklinde görülür. Daha özelde ise müminlerin Allah’a yöneldiği vakit, O’nun azameti ve büyüklüğüne saygı, huzuruna çıkmanın verdiği zevkin karşılığı olarak bedendeki mütevazı davranışların yansıması şeklinde ifade edilebilir.

2.1.3.5. İttikâ (الِإِتْقَى)

İttika yani takva sözcüğü “sakınmak, korunmak, korkmak ve saygı göstermek” anlamındadır.¹²³ Takva, Allah’a (c.c) itaatle onun azabından sakınma manasında kullanılır. İtaatte takva ile ihlâs kastedilir. Takva, “helal olan bir şeyi harama düşme korkusuyla bilerek uzak durup bırakacak şekilde Allah’tan sakınma”¹²⁴ şeklinde tarif edilir.

Bu kelimeye örnek olarak ayette;

فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ

“Allah da onları o günün fenalığından korur”¹²⁵ şeklinde gelir.

Bu kökten gelen takva (تَقْوَى) sözcüğü, “kişinin canını korumak için tehlikeli durumlardan kendini sakındırması” şeklindeki gerçek anlamında kullanılmıştır. Bununla beraber kimi zaman korku sözcüğü takva olarak adlandırılırken, kimi zaman da takva sözcüğü, korku diye isimlendirilir. İslam hukuku terimlerinde takva insanın kendisini fenalıklardan ve

¹²² <https://dohadictionary.org/dictionary/> حُشْوَع (06.05.2022)

¹²³ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 403.

¹²⁴ el-Cürçani, a.g.e., 65.

¹²⁵ İnsân, 76/11.

kötülüklerden esirgemesi manasında görülür. Böylece kişi günah olan şeylerden uzak durarak sakıncalı olanı bırakır.¹²⁶

Zira konumuzla ilgili hadiste;

الْحَلَالُ بَيْنَ، وَالْحَرَامُ بَيْنَ وَمَنْ رَنَّ حَوْلَ الْحِمَى فَحَقِيقٌ أَنْ يَقَعَ فِيهِ

“Helalin de sınırları bellidir, haramın da sınırları bellidir bu sınırın etrafında gezen bir gün o sınırı geçer”¹²⁷ buyurulmuştur. Helal ve haram çizgisinin apaçık olduğu bir durumda haramın kıyısında gezen muhakkak bir gün o acı kızcılık şerbetinden içer¹²⁸, manasındaki bu hadis haramlardan kesin bir dille uzak kalınmasını ve harama yaklaşılmamasını tavsiye etmektedir. Bu hadiste, Allah (c.c) kulunu daima kontrol ettiğini ve çizdiği sınırı aşmaması gerektiği, eğer bu haddi aşarsa günaha düşebileceğini vurgular.

Takva, Allah (c.c) ile mümin kulları arasında saygı ve bağlılık ifadesidir. Örnek verecek olursak, kurbanını kesen bir müminin kestiği kurbanın ne etinin ne de kanının Allah’a ulaşmadığının şuurunda olarak sadece ona saygısını belirtir. Kur’an’da ise Allah’a duyulan bu saygıyı davranışla cem ederek “takva” ifadesini ortaya çıkarır.¹²⁹ Allah’ın kanunlarına ve emirlerine tam manasıyla uyarak içten duyulan bir saygıdır. Hatta denilebilir ki takva insanın duygusal yoğunluğunu fiiliyata dökmesi eylemi olarak görülür.¹³⁰

İnsanın manevi olarak büründüğü takva elbisesi, kötülüklerden ve kişiliği bozan sapkın fiil ve düşüncelerden koruma kalkanıdır. Takva bir bakıma güçlü bir iradeye sahip olarak cevherine dönmektir. Bu dönüş ancak istiğfar ve tövbe ile gerçekleşir. Samimi bir tövbe, emre asilik edenlerin, gaflete düşüp günah dalanların arınmalarının ve takvaya girmenin tek çaresi olarak görülür.¹³¹

¹²⁶ el-İsfahânî, a.g.e, وَئِي md. II, 537.

¹²⁷ Buhâri, iman, 116.

¹²⁸ Buhâri, İman, 39.

¹²⁹ Hac, 22/36; Müminûn, 23/2

¹³⁰ Gündüz, a.g.e, 22/23.

¹³¹ Şaban Ali Düzgün, Din Birey ve Toplum, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, 48.

Nitekim ayette: “...*Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır*”¹³² ifadesiyle müminlere bildirilmiştir. Yani sizin için daha hayırlı ahiret azığı olan takva elbisenizi donanmaktır.¹³³ Bu sebeptendir ki, Allah’a lâıyk bir takva üzere olmak takvanın en mükemmel şeklidir. Fakat müminin böyle bir takvayı gerçekleştirmeye gücü yetmez.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

“*O halde, kaldırabileceğiniz ölçüde Allah’tan sakının*”¹³⁴ ayeti ile insanın takva sınırının takati nispetinde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Allah kimseye kaldıramayacağı yükü yüklemeyiz. Bunun için Allah’ın huzuruna takva elbisesini giyerek çıkmak şüphe yok ki yüce yaratıcıya olan saygıdandır.¹³⁵

Takva sahibine takī ve muttaki, takvaca daha ileride olana etkā denilmesi takvada bazı derecelerin bulunduğu işaret eder. Mümin Allah’a duyduğu saygı nispetinde O’nun katında değerlidir. Kimin ne kadar takva sahibi olduğunu ise sadece Allah bilir. Mümin takva sahibi olmaya çabalar, ancak takva sahibi olduğunu iddia etmez.¹³⁶

Nitekim bir mısradaki şair;

وَكَمْ مِنْ مُرَائٍ ذِي صَلَاحٍ وَ عَفَّةٍ يُخَاتِلُ بِالتَّقْوَىٰ، هُوَ الذَّنْبُ الْأَمْلَسُ

“*Nice riya sahibi kişiler vardır ki, onlar kendilerini iffetli ve dürüst gösteren yalancı takvalarıyla, adeta yumuşak huylu bir kurt gibidirler*”¹³⁷ der.

Şair burada; kendini beğenmiş, gururlu, kibirli ve samimiyetsiz kişileri kurt misali avını yakalamak uğruna her kılığa girdiğini ve büründüğü, o kılıfın sadece çıkarı gereği olduğunu belirtmiştir. Aslına bakılırsa, bu durumu özetler nitelikte meşhur âlimlerimizden Mevlânâ (ö.672/1273) şöyle der: “Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol”. Aslında işin aslı; takva elbisesine yalan, hile, sahtekârlık ve menfaat karıştırmadan hakkıyla bürünmek gerektiğidir.

¹³² Bakara, 2/197.

¹³³ es-Sabuni, a.g.e, I, 125.

¹³⁴ Tegâbün, 64/16.

¹³⁵ Yazır, a.g.e, VIII, 325.

¹³⁶ Süleyman Uludağ, “Takva”, TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayınları, 2010, XXXIX, 484-486.

¹³⁷ <https://dohadictionary.org/dictionary/> التقوى (14.09.2021)

Ayrıca takva, yapılan ibadetlerin makbul olmasının öncelikli şartlardan sayılmıştır. Bu gerçek Hz. Âdem'in oğulları arasında Habil'in kurbanının kabul edilmesi olayında Habil'in kardeşine dediği ifadelerde de göze çarpmaktadır. “*Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan (el-Müttakîn) kabul eder*”¹³⁸ demişti.

Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir hadiste ise Allah Resulü (s.a.v) takvanın önemine binaen şöyle buyurmuştur: “*Allah sizin güzelliğinize ve mallarınıza bakmaz fakat amellerinize ve kalplerinize bakar.*”¹³⁹ Bu hadis takvanın kalp eksenli samimi bir haslet olduğunu ve takva ehli olabilmenin yine kalp terbiyesi ve erdem ile gerçekleşebileceğini vurgular.

Çünkü Allah, insanın yaptığı iyiliğe ya da ibadete bakmaz bilakis niyetine ve takvasına bakar. Kur'an'daki takvanın önceliği Allah'a, koyduğu dine ve emre duyulan saygı önceliklidir ve bunları bozmaktan çekinmektir.¹⁴⁰

Takva sözcüğü ve bu sözcüğün anlamdaşlarının Kur'an'da değişik vesilelerle pek çok yerde zikredilmesi İslâm dinindeki değerini gösterir. Takva sözcüğünün önemine karşı gelen bazı ayetlerde: “*Allah buyruklarına karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir*”¹⁴¹, “*Allah takva ehlini sever*”¹⁴², “*Allah takva ehlinin dostudur*”¹⁴³ gibi bahsi geçer.

Takva bu bakımdan kalple ve iman ile bağlantılı bir sözcüktür. Allah'a ve Resulüne saygılı olanları muhakkak ki imtihan edilen kimselerdir. Ayette; “*Allah'ın kanunlarına saygılı olmak şüphe yok ki kalplerdeki takvadandır; Kalbe ise takvayı Allah nasip eder.*”¹⁴⁴ Yani onlar ki Allah'ın kalplerinde takvayı ihlaslı ve sağlam kıldığı ve onu kendilerinde yerleşik bir huy kıldığı kimselerdir

İbn Kesir bununla alakalı şöyle der: “o takvayı öyle samimi kıldı ki hatta o kimseye takva sanki bir ev ve içinde oturan bir ev sahibi gibi iki birbirini kuşatan ve sahiplenen yapıya dönüştürdü.”¹⁴⁵ İşte onlara peygamberlerine ve Allah'a gösterdikleri samimi takvalarından ötürü büyük bir bağışlama ve mükâfat vardır. Yüce Allah hiçbir kimseyi yaptığı güzel işten dolayı mükâfatsız ve karşılıksız bırakmaz bunda da şüphe yoktur.

¹³⁸ Mâide, 5/27.

¹³⁹ Müslim, *Birr*, 34.

¹⁴⁰ Mustafa Çağırıcı, *Anahatlarıyla İslam Ahlakı*, Dem Yayınları, İstanbul, 2006, 45.

¹⁴¹ Tevbe, 9/36.

¹⁴² Âl-i İmrân, 3/76.

¹⁴³ el-Câsiye, 45/19.

¹⁴⁴ Hucurât, 49/3.

¹⁴⁵ es-Sabuni, *a.g.e*, III, 225.

Bu anlamda Hz. Peygamber de “*insanların haram olan şeyleri yapmaları Allah’ı çok incitir*”¹⁴⁶ diyerek ümmetini günah konusunda uyarmıştır. Yasak olan günahların işlenmesi sebebiyle Allah (c.c) kullarına gücenir. Bu konuda önemli olanın günah işlemekten, şirke düşmekten ve her türlü isyandan sıyrılarak Allah’a kulluğa yönelmektir.¹⁴⁷

Netice olarak insanların yasakları çiğnemesi sonucu ve bunun Allah’ı (cc) gücendireceğini düşünerek, gûnahtan uzak kalmaları da inzâr metodunun nihai amacıdır.

2.1.3.6. Cezâ (الْجَزَاء)

İnzâr bağlamında ele alacağımız sözcüklerden bir diğeri de cezâ (الْجَزَاء) kelimesidir. Cezâ (جَزَى) kelimesi “karşılığını vermek, uyarı, mükâfat ya da ceza vermek”¹⁴⁸ anlamına gelmektedir.

Sözlükte isim olarak “bir şeyin bedeli ve karşılığı”, mastarı ise “iyi veya kötü olan bir davranışın tam ve yeterli karşılığını vermek”¹⁴⁹ anlamlarına gelmektedir. Burada cezâ sözcüğü, “içinde bir şeye karşılık gelen şeyi taşıyan nesne veya mislinin verilmesi”¹⁵⁰ anlamında kullanılır.

İslâm kültüründe cezâ iki yönüyle açıklanmalıdır. Uhrevi mahiyette olan genel cezâ insanları hayra teşvik edici ve şerden uzaklaştırmacı müeyyideden sayılır. Dünyevi yönüyle ise devletin koyduğu hukuka uymayanlara uygulanacak maddi ve hapis cezalarını kapsar.

Farklı bir açıdan bakıldığında cezâ, insanların yapmaması gereken şeylerin yapmalarıyla içine düştükleri sıkıntı acı ve stres ile sonuçlanması olarak açıklanır. Buradan yola çıkılırsa istenmeyen davranışların engellenmesi ve bir daha aynı davranışın sergilenmemesi için yapılan ortaya konan cezâ işlevini gerçekleştirir.¹⁵¹

¹⁴⁶ Buhârî, “*Nikah*”, 108.

¹⁴⁷ A’râf, 7/ 96.

¹⁴⁸ İbn Manzûr, *a.g.e.*, جَزَى md. XIV, 146.

¹⁴⁹ el-İsfahânî, *a.g.e.*, جَزَاء md. I, 204.

¹⁵⁰ el-Askerî, *a.g.e.*, جزاء md. 50.

¹⁵¹ M. Emin Ay, *Din Eğitim ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1993, 22.

Türkçe sözlüklerde ise cezânın, “istenmeyen yasaklı eylemlerde bulunanlara uygulanan caydırıcı yaptırımların hepsi”¹⁵² şeklinde tanımı yapılır.

Bu tanımlamalara bakıldığında cezâ sözcüğünün iyi ya da kötü bir davranışın sonucunda mükâfat elde etmesi şeklinde görülür. Ancak Türkçede genellikle olumsuz anlamda kullanılmaktadır. Toplum dilindeki kullanılan “Allah cezânı versin” cümlesi buna apaçık bir delildir. Bu cümleden kasıt kişinin kötü bir akıbetle uğraması veya musibete duçar olması anlamındadır.

İslâm dini iman, ibadet, muamelat ve ahlâk alanlarındaki prensiplerin uygulanmasını sağlamak, bunlarla ilgili emir ve yasakların ihlâlini önlemek, ferdî ve içtimaî hayatı bütün yönleriyle ıslah etmek amacıyla gerek dünya gerekse ahiret hayatına yönelik olarak birtakım özendirici veya caydırıcı tedbirler almıştır. Bu tedbir ve müeyyidelerin tamamı fiillere tekabül eden cezâ kavramının kapsamı içindedir.

Cezâ sözcüğü Kur’ân’da yüzden fazla ayette zikredilmektedir. Değişik ayetlerde Allah’ın bir müminlerin dünya da işlediği günahın karşılığını kendilerine musibet ve kalp daralması olarak, ahirette ise azapla cezalandıracağını belirtmiştir. Yine aynı kişilerin yapacağı iyiliklerinin ise günahlarının silinmesine sebep olacağını da bildirmektedir.

و ذَلِكَ مِنْ جَزَاءِ مَنْ تَزَكَّى

Allah-u Teâlâ buyur ki: “*işte günahlardan arınmışların ödülü budur.*”¹⁵³ Allah-u Teâlâ huzuruna tertemiz gelenler için içinde sayısız nimetlerin olduğu sonsuz cennetini hazırlamıştır. İşte bu mükâfat şüphe yok ki, küfrün bütün pisliğinden ve günahlarından arınanlar içindir.¹⁵⁴ Bu ayetten anlaşılacağı üzere Allah, günah bataklığına batmış kim varsa ümitsizliğe kapılmaması gerektiğini, bağışlayanın kedisi olduğunu ve nihayetinde huzuruna günahsız gelmeleri için tövbe kapısını açık tuttuğunu vurgulamıştır.

Diğer bir ayette: “*kötülük yapanlar misliyle kötülük bulacaktırlar*”¹⁵⁵ ifade edilir.

Yazar’a göre bunun açıklaması şu şekildedir:

Ancak bu prensip Fıkıhta, cezaların hükümlerine büyük bir temel olarak uygulanması gereken genel bir kanundur. Yani insanları öldürmek bir zulümdür ve kötülüktür; bu kötülüğü cezalandırarak caydırıcı kılmak da çok

¹⁵² Türkçe Sözlük, *Türk Dil Kurumu*, TDK Yayınları 10. baskı, Ankara 2005, 363.

¹⁵³ Taha, 20/76

¹⁵⁴ es-Sabuni, *a.g.e*, I, 229.

¹⁵⁵ Şûrâ, 42/40

güzel bir harekettir. Bu güzellik iki yönüyle alınmalıdır: İlki, suç işleyene verilen cezanın işlediği suç kadar denk olmalı ve suçlunun hoşlanmayacağı bir cezaya çarptırılmalıdır. Aksi halde işlenen suça engel olunmaz ve suçlulara bir teşvik gibi olur. İşlevi olmayan ceza çirkindir.

İkincisi, suçlunun alacağı cezâ işlediği suçla eşit seviyede olmalı ki bir daha o kötü eylemi yapmasın. Burada adalet aranır. Adalet terimi ise denkliği, dengeyi savunur ve haddini aşmayı reddeder eder.¹⁵⁶

Bu bağlamda insanın iyiliklerinin ve kötülüklerinin dünya ve ahiret hayatında bir karşılığının verilmesi gerektiği naslarda geldiği gibi insanların aklı ve hür kalbi de bu adaletin gerçekleşmesini arzu eder. Çünkü Allah’a şirk koşmanın, buyruklarına karşı gelmenin ve canlılara zulüm ederek suç işlemenin cezasının olması, bununla beraber yaratıcıya itaat ederek hakkıyla kulluk yapanlara da aksine ödüllendirilmemesi bir haksızlık olarak görülür.¹⁵⁷

Kul, cezayı celp edecek günahlar işlemediği sürece Allah o kuluna ceza vermez¹⁵⁸ manasına gelen ayette apaçık bir şekilde yüce Allah’ın kullarına zulüm etmediğini ve tam tersine kulların kendi elleriyle işledikleri günahlar sebebiyle cezaları kazandığına değinmiştir. Yani Allah hiçbir kimseye günah işlemediği halde cezalandırmaz ve yarattığı insanlara haksız yere zulüm de yapmaz. Bilakis insanlar kendi elleriyle işledikleri günah ve şirk sebebiyle azabı üzerlerine çekmektedirler.¹⁵⁹

Şair Ahmet Muhammed Ubeyd cezâ metodunu şöyle tanımlar:

فَيَا عَجَبًا لِمَنْ رَبَّيْتُ طِفْلًا أَلْقَمُهُ بِأَطْرَافِ الْبَنَانِ

جَزَاهُ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ جَزَاءً سَلِيمَةً، إِنَّهُ شَرُّ جَزَائِي

“Ne acayıptır! Yeğenim Süleyme’yi eğitip ellerimle beslediysem de buna mukabil Allah onu bana asi bir çocuk yaptı. Bu benim için en kötü cezadır.”¹⁶⁰ Şüphe yok ki insanın başına gelecek en kötü şey, eliyle büyüttüğü kişinin kendisine karşı âsi olmasıdır. Cezâ

¹⁵⁶ Yazır, a.g.e, VII, 213.

¹⁵⁷ Adil Bebek, “Ceza” md. TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayınları, İstanbul, 1993, VII, 478-482.

¹⁵⁸ Yunus, 10/44.

¹⁵⁹ es-Sabunî, a.g.e, III, 573.

¹⁶⁰ <https://dohadictionary.org/dictionary/جَزَاء> (16.09.2021)

kavramını dünyevi olarak algılamamıza yardımcı olan bu örnekte kişinin yaptığı iyiliklerin sonucunun kimi zaman nankörlük olarak kendisine döndüğüne değinmiştir.

Cezâ olumsuz davranışları menetmek için kullanılan negatif bir uygulamadır. Böyle bir müeyyidenin toplum düzenini sağlaması ve o toplumda anarşinin önünü alabilmesi öngörülür. Psikolojik bir kavram olan “Kendini cezalandırma” kelimesinde ise bireyin suçluluk duygusundan kurtulmak için patolojik davranışlarda bulunması anlamında kullanılır. Mükâfat gibi cezâ da davranışa iki zaman diliminde uygulanabilir. Yani, istenen davranış için önceden hem maddi hem de manevi mükâfat, istenen davranış yapıldıktan sonra da bu tür mükâfatlar verilebilmektedir. Bundan biraz farklı olarak istenmeyen davranış yapılmadan önce bu davranışa engel olabilecek manevi ceza, istenmeyen davranış yapıldıktan sonra hem maddi hem de manevi ceza uygulanabilmektedir.

Cezalandırmak uyarmak (tembih) manasındadır. Her insan bilgisizliğinden ya da gafletinden dolayı hata yapar. Birçok kimse de uyarıldığında hatasını anlar ve onu düzeltir.

İnsanların çoğu, küçük olsun ya da büyük, uyarıldıklarında hatadan el çekerler ve hatalarını düzeltmeye çalışırlar. Ama bazıları da hakkı duymazlar ve yanlış yolda ilerlerler. Bu tür kimseler tatlı sözden anlamazlar ve kabalıktan anlarlar. Böylesi kimseler tutumlarına uygun olarak tehdit edilmeli, cezalandırılmalı, kırbaçlanmalı ve hapse atılmalıdırlar.

Bazı kimseler vardır, defalarca hapse atılmaları bile onların hastalıklarını tedavi etmeye yetmemiştir. Böyle topluma zararlı kişileri engellemenin bazılarında olan eziyet, vurmak, hapse atmak, sürgün etmek ve hatta idam tek çözüm olabilir.

Geçmiş ve yakın zaman tarihlerine baktığımızda tecrübe ediyoruz ki bazı kimselerin cezalandırılmadan hatalarından vazgeçemedikleri görülür. Nasihat, rica ve onurlandırmak onları doğru yola getiremiyor. Çünkü toplum içerisinde doğruluktan başka şey söyleyemeyen kimseler olduğu gibi, yalandan başka şey de söyleyemeyen kimseler vardır.¹⁶¹

¹⁶¹ Solaimani, a.g.e., 2019, 138.

Onun içindir ki âlemleri yaratan rabbimiz bu düzenin yürümesi için kendi kanunlarını içeren, tamamıyla hikmetlerle dolu olan ve insanı değerli kılan kitabı Kur'an-ı Kerimde buyuruyor ki:

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَبْصَارِ

*“Akıl sahipleri düşünürlerse kısısta sizlere bir hayat vardır.”*¹⁶²

Allah-u Teâlâ *“Kısısta sizin için hayat vardır”* derken insanları bu konuda düşünmeye; *“Kıyas da öldürmenin var olduğu mevzu ile nasıl bir hayatın varlığından bahseder?”* ve akıllarını doğru işleterek cevap bulmaya teşvik etmektedir. Kıyas, insanların hayatına düzen vermek için adalet ve caydırıcılık yönünden çok önemlidir. Bir kimse insan öldürmek istese, kendisinin de öldürüleceğini bilse öldürme eyleminden vazgeçer. Böylelikle hem öldürecek olan hapse girmez hem de ölecek olan hayatta kalır. Bu kıyas hükmü ile toplumda yaşanabilecek faciaların önüne bir set çeker ve olası bir kargaşanın meydana gelmesini engeller.¹⁶³

Dolayısıyla kıyası, ilahî adalet ve rahmete yaraşmayan kötü bir şeyin engellenmesi bağlamında *“kıyas da hayat var”* vecizesini kanun olarak almak gerekir. Aksi bir durumda, İslam öncesi cahiliye toplumunun uyguladığı kıyas hududundan fazlasını aşarak öldürmekle karşılık vermek, nasıl bir zulüm ve cinayet ise, *“can almaya karşı ilahî hüküm affetmektir”* demek de insanlığın yaşama hakkını elinden alacak büyük bir cinayet olur. İşte bunun için akıl sahibi olan İnsana kıyasın meşruluğunda bir hayat vardır.

Burada hem öldürme eyleminde bulunacak kişi hem de öldürülmek istenen kişinin canını sakınmaya sevk eden kuvvetli bir yaptırımdır. Çünkü katil olmak isteyen öldürürse, kıyas gereği öldürüleceğini bilirse, mantık gereği katil olma düşüncesinden cayar. Bu kıyas ekseninden hem öldürmek isteyen hem de ölecek olan hayatta kalır.¹⁶⁴

Cezâ, din literatüründe iki bölüme ayrılır; bunlar dünyevi ve uhrevi cezalardır.

Dünyavi cezalar; insanların kendi elleriyle işledikleri hataların ve günahların karşılığı olarak bu hayatta kendilerine somut cezalar olarak yansımasıdır. Yüce Allah'ın Kur'an'daki üslubu olan bilgilendirme, yasaklama ve cezalandırma sistemi sadece insanları kötülükten uzak tutma amaçlıdır. *“Sen ancak bir uyarıcısın ve her milletin*

¹⁶² Bakara, 2/179.

¹⁶³ Karaman, vd, a.g.e, 270.

¹⁶⁴ Yazır, a.g.e, I, 478.

mutlaka bir yol göstericisi vardır”¹⁶⁵ ayeti de peygamberlerin insanlara ilahî mesajları ulaştırarak onlara bilgi veren yol göstericiler olduğuna dikkat çekmektedir.

Diğer yandan “*Allah, delillerini apaçık bildirmeden ve peygamber göndermeden kimseye azap etmez.*”¹⁶⁶ Allah-u Teâlâ’nın, insanları ve cinleri cezalandırmadan önce onlara mutlaka peygamberler göndererek nelerden sakınmaları gerektiği hususunda bilgi verdiği ve uyardığı gerçeği, üst üste vurgulanmaktadır.

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’e, genel olarak her konuda bilgi verilmiş, isimler öğretilmiş, neyin iyi, neyin kötü olduğu bildirilmiştir. Daha sonra eşyle birlikte ona şu uyarıda (inzârda) bulunulmuştur: “*Ey Âdem! Sen ve eşin, birlikte cennete yerleşin ve onun nimetlerinden ikiniz de bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, sonra hata edenlerden olursunuz.*”¹⁶⁷ Bu bilgilendirme ve uyarıya rağmen, yasaklanan ağaçtan yiyen Hz. Âdem ve eşi, cennetten çıkarılmak suretiyle cezalandırılmışlardır. Ancak akabinde af dilemeleri sonucunda Allah onların tövbelerini kabul etmiştir. O halde Kur’an’i eğitimin bir başka boyutu da şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Suçun farkına varılarak pişmanlık duyulması ve af dilenmesi durumunda Allah’ın tövbe kapısı daima açıktır. Hırsızlık yapanın ellerinin kesilmesi¹⁶⁸ hükmünde ise, erkek ya da kadın fark etmeksizin hırsızlık yapanın bilekten ellerinin kesilmesi yaptığı kötü işin cezasıdır. Ancak hırsız ölmeden önce yaptığı işten pişman olup bir daha o kötü işe dönmek üzere tövbe ederse Allah, o kişiye ahirette azap etmeyecektir. Hükmü ve Hikmeti yüce olan Allah zulüm olsun diye kimsenin elinin kesilmesine rıza etmez.¹⁶⁹

Zinaya yaklaşmayın, uyarısına kulak asmayanlar için ayette; “*‘zina eden erkek ve kadına yüzer değnek vurulması*”¹⁷⁰, *namuslu kadınlara zina iftirası atıp dört şahit getirmeyene seksen değnek vurulması*”¹⁷¹ gibi cezaların verilmesindeki gaye, görüleceği gibi suçların karşılığının bilinmesi ve sakınılması içindir.

İnsanlar somut cezalar karşısında daha dikkatli ve özenli davranmaya gayret gösterirler. Bilindiği üzere cezanın hiç kullanılmadığı yer yoktur. Bir araç şoförü kırmızı ışıktaki geçerse, polisin ceza yazacağını bildiği için trafik ışıklarında kurallara uyar. Kurallara

¹⁶⁵ Ra’d, 13/7.

¹⁶⁶ İsra, 17/15.

¹⁶⁷ Bakara, 2 / 35.

¹⁶⁸ Mâide, 5/38.

¹⁶⁹ es-Sabuni, a.g.e, I, 333.

¹⁷⁰ Nur, 24/2.

¹⁷¹ Nur, 24/4.

uymayanların ceza alması o kurala uyulması gerektiğinin göstergesidir. Çünkü kurallar kargaşa ve anarşi ortamı oluşmaması ve düzenin devam etmesi için vardır.

Yüce Allah'ın, insanlara haksız yere zulüm etmediğini birçok ayette ortaya koymuştur. Ancak insanın kendi eliyle günah işlediğini ve aklını kullanmayarak inkâr etmesi sonucu cezayı kendi iradesiyle kazandığı vurgulanmıştır.

Nitekim ayette; *“Allah insanlara durduk yere ceza vermez; fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler”*¹⁷² Cezayı ya da helâki hak eden sapıklıkta zirve yapan kavimler ise; *“peygamberleri yalanlamaları üzerine Nuh kavmini de su ile helak ettik ve böylece onları insanlık için ibretlik yaptık. Biz şirke düşen inkârcılar için çok şiddetli bir azap hazırladık. Âd'ı, Semûd'u, Res halkını, bunlar arasında daha birçok kavmi de cezalandırdık”*¹⁷³ ayetinde verildiği üzere kendilerine vaad edilen cezâ ile helak olmuşlardır.

Uhrevi cezalar ise: Allah-u Teâlâ'nın bu dünyada koyduğu kanunlara uymayanlar için hazırladığı cezalardır. En büyük cezaların ise kendisine şirk koşanlara olduğu ve sonsuz cehenneme gidecekleri ayette; *“inkârcıların iki âlemde de elim bir azaba çarptıracağım; onları bundan kurtaracak kimse de olmayacak”*¹⁷⁴ açık bir dille belirtilmiştir.

Yine cehennem cezalarının en önemlilerinden olan; *“kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır”*¹⁷⁵ müminin öldürülmesi büyük bir günahdır. Hatta bilerek bir Mümin öldüren Allah'a şirk koşmuş gibi küfre girer ve kim bu günahı işlerse Allah, o kimseye sonsuz bir cehennem ve şiddetli bir azap hazırlamıştır.¹⁷⁶

Kötülüklerin cezası, muhakkak ki sonsuz cehennemdir. *“şüphe yok ki, ahiret müjdesi, inananlar ve Allah'tan korkanlar için daha iyidir”*¹⁷⁷ Ancak iyiliklerin cezası da sonsuz nimetleri olan Cennet yurdudur.

Netice itibariyle Allah Teâlâ, kendisine şirk koşulması hariç bütün kullarına şefkat nazarıyla bakar onların günaha girmelerini kesinlikle istemez. Allah, kullarının günaha

¹⁷² Yunus, 10/44.

¹⁷³ Furkan, 25/37-38.

¹⁷⁴ Âl-i imrân, 3/56.

¹⁷⁵ Nisâ, 4/93.

¹⁷⁶ İbn kesir, a.g.e, I, 290.

¹⁷⁷ Yusuf, 12/57.

girseler dahi tövbe etmelerini buna mukabil bağışlanacaklarını birçok ayetinde zikretmiştir.

2.1.3.7. Nasihat (النَّصِيحَةُ)

İslam dininde öğütün eş anlamlısı olarak kullanılan nasihat inzâr kavramı bağlamında, insanların kalplerini yumuşatacak sevap mükâfat ve cezalarla uyarmak manasına gelir.¹⁷⁸

Sözlükte nasihat “bir şey saf, halis olmak, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek”¹⁷⁹ anlamlarında kullanılır.

Ayrıca nush kökünden türeyen nasihat kelimesi ise “başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret” manalarında kullanılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de nasihat kelimesinin on iki ayette isim ve fiil şeklinde türevleri geçmektedir.¹⁸⁰ Bunun bazı örneklerini şöyle görebiliriz:

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ

“Size rabbimin vahiy ettiklerini haber veriyorum ve ben size nasihat verenlerin en güvenilirliyim”¹⁸¹

وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَا مُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِلَىٰ لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ

“Beldenin diğer tarafından koşarak gelen bir adam dedi ki: Ey Mûsâ! Kavminin liderleri seni öldürmek için birlik yapıyorlar; hemen buradan git! Eğer inanırsan ben senin iyiliğin için nasihatte bulunuyorum”¹⁸²

Nasihat sözcüğü ile bağı olan “mev’ıza-i hasene” güzel öğütten amacın, insan kalbine tesir eden değerli söz, açık ve ikna etme gücüyle halkı etkileyecek davet metotlarından birisidir. Nasihatın etkili olması için kesin delillerle yapılması elzemdir. Güzel öğütte ise ikna edici hitaplar ve faydalı öğütler ikna etmeye yeterlidir. Çünkü kötü söz, muhatabın

¹⁷⁸ İbn Manzûr, a.g.e, النَّصِيحَةُ md. II, 516.

¹⁷⁹ el-İsfahânî, a.g.e, نَصَحَ md. II, 431.

¹⁸⁰ Mustafa Çağrıncı, النَّصِيحَةُ md. TDV Ansiklopedisi, Test yayınları, İstanbul, 2006, 32, 409.

¹⁸¹ Arâf, 7/68.

¹⁸² Kasas, 28/20.

karşı cephe almasına ve aşırı gitmesine sebep olur. Ahlak, her şeyden önce bir kaideler sistemidir.¹⁸³

Geçmiş kavimler ve peygamberlere dair bilgilerin yer aldığı A'râf sûresinin “*Ben sizin için emin bir nasihatçiyim*”¹⁸⁴ ayetinde, Nûh, Hûd, Sâlih ve Şuayb’ın peygamber olarak gönderildikleri kavimlerine ilâhî emirleri duyurduktan sonra hemen hemen aynı ifadelerle kendilerinin Allah’ın mesajlarını tebliğ ettiklerini ve onlara nasihatçi olduklarını söyledikleri anlatılmaktadır. Bu ayetlerde peygamberlerin temel görevlerinin tebliğ ve nasihat kavramlarıyla ifade edilmiş olması bu iki kavramın geniş bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir.

Nasihat kelimesinin muhteva zenginliğini daha açık şekilde anlatan bir hadislerinde ise Resûl-i Ekrem -bazı rivayetlere göre önemini vurgulamak için üç defa tekrar ederek- “*Din nasihattir*” demiş, çevresindekilerin “*Kim için?*” diye sormaları üzerine, “*Allah için, O’nun kitabı için ve O’nun elçisi için, Müslümanların yöneticileri ve onların umumu için*”¹⁸⁵ demiştir.

Nevevî’nin nasihat ile ilgili zikrettiği bir yorumu şöyledir:

*Allah için nasihat ifadesi, sahih bir tevhit inancına sahip olup Allah’a ihlâsla kulluk etmeyi ve her türlü fenalıktan kaçınmayı, bu hususta kişinin öncelikle kendi kendinin nasihatçisi olmasını; Allah’ın kitabı için nasihat, Kur’an’ın Allah kelâmı olduğunu tasdik edip emirlerini uygulamayı emreder. Ayrıca insanları buna davet etmeyi; Allah’ın resulü için nasihat, Hz. Peygamber’in nübüvvet ve Risalet’ine inanıp emirlerine ve yasaklarına uymayı; yöneticiler için nasihat hak yolda olanlara itaat edip destek vermeyi, gerektiğinde onlara hatalarını göstermeyi, nasihat ve uyarıda bulunmayı, iyiliğe çağırmayı gösterir. Müslümanların umumu için nasihat ise din ve dünya ile ilgili konularda onları iyi ve faydalı işlere yöneltmeyi, dinleriyle ilgili bilmedikleri konularda eğitmeyi, onlara iyiliği emredip kötülükten alıkoymayı ifade etmektedir.*¹⁸⁶

¹⁸³ Demir, a.g.e, 2019, 40.

¹⁸⁴ A'râf sûresi, 68.

¹⁸⁵ Buhârî, “İmân”, 42

¹⁸⁶ Çağrı, a.g.e, 78.

Bu anlamda bütün müminlere düşenin gerek hâsıl olduğunda hakkı ve gerçeği nasihat olarak anlatmaktır. Eğer ki bir felaket geldiği vakit nasihat etmeyenler varsa onlarda bu yıkımdan sorumludur”¹⁸⁷

*Dinin tüm Müslümanlar için nasihat oluşuyla ilgili olarak denilebilir ki, bütün Müslümanların âlim olması, âlim olanlarının da her şeyi bilmesi mümkün değildir. Her yaştan, her renkten, her ırktan, her cinsten ve her seviyede insanıyla ümmet bir bütündür. Burada herkesin birbirine karşı vazife ve mesuliyetleri vardır. İşte bunları öğrenmek, öğretmek, din ve dünyalarına ait faydalı olan şeyleri insanlara göstermek, onlara yardımcı olmak, kusurlarını örtmek, onlara eziyet etmemek, iyilikleri emir, kötülükler engel olmak gerektiğini öğretir. Ayrıca kendisi için arzu ettiklerini başkaları için de istemek, canlarını, mallarını, ırz ve namuslarını korumak ve müdafaa etmek, dinin bütün Müslümanlar için nasihat oluşunun gereğidir.*¹⁸⁸

Üslup ve ifadeye gelince; İslam dinini tebliğ eden kişilerin muhataplarına verecekleri nasihati yumuşak bir dille onları kırmadan iletmeleri istenmektedir. Bunun örneğini ‘‘Sen onlara sırf Allah’ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi.’’¹⁸⁹ Yani insanlara nasihat vermek isteyen kimse tatlı dille anlatacağını ifade etmeli, onları incitmeden ileteceği mesajı vermeli ve muhatabına karşı hoşgörülü olmalıdır.

Gurab ibn-i Zalim el-Fezerî’nin nasihat cümlesi şöyledir:

أَمْنَحُهُ وَدِّي وَ تَأْبَى نَصِيحَتِي هَيَّيْ وَ إِيَّاهُ لَمْخُلِفَان

‘‘Farklı düşüncede olduğumuz bir kişiye kalpten gelerek samimi bir nasihat verdim ancak bunu reddetti.’’¹⁹⁰ Düşünceler farklı da olsa insana güzel nasihat verene saygı duyulmalı ve o nasihati değerlendirilmelidir. Çünkü nasihat, genel olarak insanların iyiliği için verilen ve onların bulundukları kötü durumdan kurtulmalarını sağlayan, güzel fikirleri muhataba ulaştıran, faydalı bir söylemdir.

Sosyal hayat içerisinde en çok sevilen ve sözü dinlenen kişiler yine tatlı dilli nasihat verenler olmuştur. Onun içindir ki en güzel nasihatçiler peygamberler olmuştur. Eğer öyle

¹⁸⁷ Hak Dini Kur’an Dili, IV, 2313.

¹⁸⁸ <https://www.islamveihsan.com/nasihat-ile-ilgili-ayet-ve-hadisler.html>. (29/10/2021)

¹⁸⁹ Âl-i İmrân, 3/159.

¹⁹⁰ <https://dohadictionary.org/dictionary/> نصيحة (29.10.2021)

olmasaydı kötü sözlü olsaydılar hiç kimse onları dinlemezdi. Bu konuda atalarımız ‘‘tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır’’ sözünü tam yerinde kullanmışlardır.

Bu açıklamalar bağlamından bakıldığında nasihatlerin en güzelleri yine kılavuzumuz olan Kur’ân’da geçmektedir:

- “Lokman oğluna nasihat olarak şöyle dedi: ‘‘Yavrucuğum! Allah’a şirk koşma; çünkü O’na şirk koşmak çok büyük bir ahmaklıktır.’’¹⁹¹
- ‘‘Şu bir gerçektir ki siz öğüt alasınız diye biz vahiyleri arka arkaya göndermişizdir.’’¹⁹²
- ‘‘Ayetlerimize yürekten inananlar ancak o kimselerdir ki, bunlarla kendilerine nasihat verildiğinde büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve rablerini hamd ile tesbih ederler.’’¹⁹³
- ‘‘Fakat sen nasihate devam et, çünkü nasihat iman edenlere fayda sağlar.’’¹⁹⁴
- ‘‘Şüphesiz ki Kur’ân bütün insanlık için bir nasihattir.’’¹⁹⁵

Sonuç olarak bakıldığında nasihatın insanların faydasına olduğu ve yanlış istikamette olanlar için bir ışık gibi yol gösterici bir irşad metodudur. Ayrıca peygamberlerin varisleri olma niteliğindeki âlimlerinde nasihat etmeye doğruya çağırmaya gibi bir sorumlğunun olduğu belirtilmiştir.

2.1.3.8. Da‘vet (الدعوة)

Da‘vet (الدعوة) sözcüğü Arapça bir terim olup sözlükte ‘‘propaganda yapmak, çağırarak, dua veya beddua etme, ziyafete çağırarak, seslenmek’’¹⁹⁶ gibi anlamlarda kullanılır. Ayrıca ‘‘ziyafet yemeği (velime), dava’’¹⁹⁷ gibi manalara da gelmektedir.

Sözcüğün din literatüründeki anlamı ise, İslam’ın yayılması için çabalama ve Müslümanları dinî kurallara uygulamaya teşvik için çağırmaktır. Da‘vet sözcüğüne benzer olan kelimeler ayet ve hadislerde İslam’a ve İslami kuralların uygulanmasına

¹⁹¹ Lokman, 31/13.

¹⁹² Kasas, 28/51.

¹⁹³ Secde, 32/15.

¹⁹⁴ Zâriyât, 51/55.

¹⁹⁵ Kalem, 68/52.

¹⁹⁶ İbn Manzûr, a.g.e., دعوة md. XIV, 258.

¹⁹⁷ el-İsfâhî, a.g.e., دعا md. I, 346.

çağrının yanında Allah'a yalvarma¹⁹⁸, insanların yeniden dirilip mahşerde toplanmaları için kabirlerinden çağrılmaları¹⁹⁹, yemek ve ikram için davet²⁰⁰ gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır.

*Da 'vet, öte yandan içinde bulunulan ortamın gereklerinin, muhatapların ilgi ve ihtiyaçlarının farkında olunarak yürütülmesi gereken bir faaliyettir. Tebliğ metodunda zaman zaman muhatapları azarlayan, eleştiren, reddeden ve söz dalaşına giren bir nitelik mevcuttur. Ancak davette; çekicilik, yumuşaklık, incelik ve ikna edicilik gibi nitelikler ön plana çıkar. Nitekim müşriklere, münafıklara ve ehli kitaba yönelik inen ayetlerin bir kısmı onların tarih dilimindeki tutumlarına yönelik eleştirileri, retleri, tehditleri ve azarlanmalarını içerir.*²⁰¹

Sözcüğün etimolojik anlamına bir işaret olmak üzere denilebilir ki;

يَا لَيْتَنِي شَاهِدُ فَحَوَاءَ دَعْوَتِهِ حِينَ الْعَشِيرَةِ تَبْغِي الْحَقَّ خِذْلَانَا

Ka'b ibn-i Lüey ibn-i Galib Kurayşi şiirinde, "Onun haklı da 'vetine keşke şahit olsaydım. Da 'vetin gerçekleştiği o vakit bu gerçeği örtmeye çalışacak olan kabilem dahi engel olamayacak"²⁰² İslam da 'veti konusunda sanki geleceği görmüşçesine kendi hanesinden çıkacak kutlu tebliğcinin da 'vetine hayatta olsaydı ittiba edeceğini ima etmiştir.

Şartlarını taşıyan bir da 'vetin başarıya ulaşmasının mukadder olduğunu kurgularken Cenab-ı Hak, Kur'ânda, "Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar; fakat Allah nurunu kâfirler istese de istemese de tamamlayacaktır."²⁰³ ayetinde hakkın galip geleceği hatta bir dolunay edasıyla sonsuza kadar insanları aydınlatacağını ifade etmiştir. Bir atasözü ise bu durumu "güneş balçıkla sıvanmaz" sözüyle ne güzel dile getirmiştir.

Hiz. Âdem'den itibaren gelen her peygamber, inzâr bağlamında, da 'vet vazifesini günün icap ve şartlarına en uygun şekilde yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu amaç ile gelen bütün elçiler, da 'vet yöntemiyle insanları doğru yola sevk etmek ve kötülüklerden sakındırmak için kendilerini helak edercesine gayret göstermişlerdir. Bu vazife öylesine önem taşımaktadır ki, müminler arasından daima hayra çağırarak, iyiliği emredecek ve

¹⁹⁸ Bakara, 2/186.

¹⁹⁹ Rûm, 30/25.

²⁰⁰ Buhâri, *nikâh*, 72.

²⁰¹ Albayrak, *a.g.e.*, 2011, 117,118.

²⁰² <https://dohadictionary.org/dictionary/> دعوة (29.10.2021)

²⁰³ Tevbe, 9/32.

kötülükten alıkoyacak bir topluluğun bulunması önemle emredilmiştir. Hz. Muhammed bu görevi gerek şifahi gerekse yazılı olarak en güzel şekilde yerine getirmiştir.

Ayrıca Kur'ân'da Hz. Peygamber hidayet edici, müjdeleyici, uyarıcı gibi sıfatlarla nitelendirilerek onun vazifesinin ne denli zor olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in ve bütün Müslümanların da'vet vazifesini ifa ederken uymaları gereken başlıca yöntemlere işaret etmesi bakımından son derece önemlidir. Bu anlamda gelen bir ayette, *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle da'vet et; onlarla tartışmanı en güzel bir şekilde sürdür"*²⁰⁴ da'vetin, müjdeleme metoduna dikkat çekerek, barışçıl metotlarla yapılması öngörülmüştür.

Hz. Peygamber'in tebliğ faaliyetlerine dair literatür incelendiğinde onun da'vetteki başarısını hazırlayan kendi kişiliğine ve uygulamalarına bağlı âmillerin başında da'vet ettiği dine samimiyetle inanmasının ve bu dinin ilkelerini bütün ayrıntılarıyla kendi hayatına uygulamış olmasının geldiği görülür. Ayrıca muhataplarını tanımaya büyük önem verdiği, onların duygularını, isteklerini ve fert olarak özelliklerini dikkate aldığı, muhataplarına daima değer verdiği, ilgi gösterdiği, yakınlaşma teminine gayret göstererek ortak noktalarda birleşme esastan hareket ettiği, af, müsamaha, yumuşaklık (halim), şefkat ve merhameti kin, öfke, zorbalık ve düşmanlığa tercih ettiği görülür.

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Muhammed'in muhataplarına karşı olan bu tavrını şu şekilde ifade eder: *"İlâhî bir lütuf sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın çevrenden dağılır giderlerdi."*²⁰⁵

Konunun önemine binaen Çağrıcı şöyle demiştir:

Yine vurgulamak gerekir ki, Hz. Peygamber'in da'vet faaliyetlerindeki başarısının âmillerinden biri de Kur'an'ın kendisine ilerisi için ümit veren ayetlerinden²⁰⁶ güç alarak ümitsizlik ve karamsarlığa kapılmaksızın çalışmalarını daima sabır, azim, inanç ve kararlılıkla sürdürmesidir. Hz. Peygamber'in da'vet çalışmalarında önem verdiği bir diğer husus da sosyal münasebetlerini aralıksız olarak sürdürmesi ve da'vet faaliyetinde bu münasebetlerden azami ölçüde faydalanmasıdır. Hz. Muhammed Müslüman olan ve olmayan akraba ve çevresiyle ilgisini ısrarla devam ettirmiş, evlilik müessesesinden dahi da'vet lehine faydalanmış, toplumları üzerindeki

²⁰⁴ Nahl, 16/125.

²⁰⁵ Âl-i İmrân 3/159

²⁰⁶ Feth, 48/1

etkilerini göz önüne alarak kabile reislerine özel bir ilgi göstermiştir. Bu amaçla da ‘vetini sunmak üzere toplantılar düzenlemiş, çarşı, pazar, panayır ve ev gibi insanların toplu olarak bulunduğu her yerde tebliğ faaliyetini sürdürmüştür. Hz. Peygamberin da‘vetteki başarısının sırrına görevini icra ederken hiçbir şekilde şahsî çıkar arzusunu gözetmemiş olmasını da ilave etmek yerinde olur.²⁰⁷

Müslümanlığın yayılması ve ilkelerinin uygulanması inzâr ve tebşir bağlamında da‘vet faaliyetine bağlandığından İslâm dinine da‘vet Müslümanların kaçınılmaz görevlerinden biri sayılmıştır.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Nitekim “Sizden öyle bir topluluk bulunsun ki -onlar insanları- hayra da‘vet etsin; iyiliği emredip kötülükten sakındırsın”²⁰⁸ mealindeki ayette da‘vetin içtimaî bir vazife olduğunu açıkça göstermektedir.

İnzârın önemli bir ayağı olan da‘vet ile alakalı bazı ayetler şunlardır:

- “Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim da‘vetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulabilsinler.”²⁰⁹
- “Ey Rabbimiz! Bize “Rabbimize inanın!” diyen, elçinin davetini icabet ettik. Rabbimiz bizim günahlarımızı affet, kötülüklerimiz sil ve bize iyilerin ölümünü ver.”²¹⁰
- Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle da‘vet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları çok iyi bilir.²¹¹

Kısaca belirtmek gerekirse, Allah-u Teâlâ kullarını içinde bulundukları karanlıktan aydınlığa ulaştırmak amacıyla elçiler göndererek İslâm’ı benimseyip Müslüman olmaları için da‘vette bulunmuştur. Bu da‘vetler gerçek manada kurtuluş isteyenler için bir çıkış kapısına benzetilmiştir. Dünya ve ahiret huzurunu isteyen insan aklını kullanarak hak

²⁰⁷ Çağrıcı, a.g.e, 16.

²⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/104

²⁰⁹ Bakara, 2/186.

²¹⁰ Âl-i İmrân, 3/193.

²¹¹ Nahl, 16/125.

da‘vete tabi olup gerçek mutluluğu yakalar. Ancak aklını kullanmayıp hak da‘vete yüz çeviren ve geçici dünya hayatının aldatıcı güzelliğine dalan insan hem dünya huzurunu hem ahiret mutluluğunu kaybeder.

2.1.3.9. İrşad (الإرشاد)

İnzâr üst kavramının kapsamına giren bir diğer kavramımız ise, irşat sözcüğüdür. İrşad sözcüğü: “rehberlik, kılavuzluk; manevi rehberlik, öğretme; yöneltme, yönlendirme, direktif, yönerge, bilgi verme, bilgilendirme, öğüt verme” ve yine “sapıklığın zıddı olup, hidayet etme”²¹² gibi manalara gelmektedir.

Sözlükte “hakkı bulup bu doğrultuda devam etmek” anlamındaki rüşd kökünün mastarı olan irşat sözcüğü, “doğruya yöneltmek ” manasındadır.²¹³ Bu bağlamda irşat din terminolojisinde hidayet ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak hidayeti yapma eylemi genellikle Allah’a nispet edildiği halde irşat fiili insana da izafe edilmektedir.²¹⁴

Bir başka açıdan bakıldığında irşat, emr-i bi’l-ma’rûf-nehy-i ani’l-münker, hisbe, imâr, tebşir, tezkiye, tasfiye, tehzîb, tembih, âdâb-ı muaşeret, umûr-ı hariciye, beşerî münasebetler, halkla münasebetler gibi deyimler de irşat manasında kullanılmaktadır.²¹⁵

İrşad kelimesinin terim anlamı; “Müslüman olmayanlara İslam’ı tanıtarak onların Müslüman olmalarını sağlama veya Müslüman oldukları hâlde Müslümanlığın emir ve yasakları karşısında yanlış davrananları doğru olana çağırarak amacıyla yapılan dinî karakterli etkinlik” anlamına gelir. İrşad sözcüğü Kur’ân’da yer almamakla birlikte rüşd kökünden türeyen kelimeler on dokuz ayette bahsedilmektedir.²¹⁶

İrşadın önceliklerinden en önemlisi de insanlara anlatılacak şeylerin zaman, mekân ve ilgili muhatabın durumu göz önünde bulundurularak yapılması çok önemlidir.²¹⁷ Bu duruma örnek olarak, Hz. Muhammed’in kabilesini İslam’a davet etmeden önce onların dikkatini çekmek ve onları bir araya getirip irşat ortamının oluşması için yemek ziyafetleri tertip etmesi verilebilir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’den örnek vermek gerekirse;

²¹² el-İsfahânî, a.g.e, رشد, md. I, 390.

²¹³ İbn Manzûr, a.g.e, رشد, md. III, 175.

²¹⁴ Bekir Topaloğlu, *İrşad*, TDV İslam Ansiklopedisi, test yayınları, Ankara, 2020, XXII, 454.

²¹⁵ Süleyman Uludağ, *İslam’da İrşad*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, 28.

²¹⁶ Topaloğlu, *İrşad*, 455.

²¹⁷ Uludağ, *İslam’da İrşad*, 35.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

‘‘Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınlım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler irşat olsunlar’’²¹⁸

Ayette tabir edilen şeyin aslında yüce Allah’ın büyüklüğüne istinaden herkesi kuşatıcı ve merhamet sahibi olmasına bağlar. O herkese yakın olduğunu belirtmiş ancak büyüklüğünün ölçülmeyeceği kadar da her yerde hazır bulunduğunu belirtecek kadar azametlidir.²¹⁹ Bu yöntem ile Yüce Yaratıcı, yine kulların rableriyle arasında hiçbir engelin olmadığına, inananların hayırlı amelleriyle rabbine daha çok yakınlaşacağına dalalet etmekte ve kul ne kadar hata yaparsa yapsın dua ederek temizlenebileceği müjdesi ile bir bakıma günahkârları irşat etmektedir.

Elmalılı Hamdî Yazır’ın irşad ile alakalı şu yorumu yapmıştır:

*Kur’ân’ın ifadesine göre, dünya hayatında dalalet, sapıklık, münafıklık ve inkâr üzere yaşayanlara da aldatici dünya sevgisiyle beraber buna karşın onlara maddi-manevi azap verilmiştir. Firavuna ve zalim kavmine Hz. Mûsâ mucizelerle gelmiş ve onları doğru yola çağırarak irşat etmiştir. Ancak âlemin ilahı olduğunu savunan Firavun ve inkârcı kavmi Allah’ın peygamberini yalanlamış hatta öldürmek istemiştir. Bu açıklamalar ışığında kişinin doğru yola irşat edene tabi olması gerektiğini vurgulanmış ve Allah’a şirk koşanların irşadının azaba götüreceğinin altı çizilmiştir.*²²⁰

Kur’ân-ı Kerim’de gelen İrşad mefhumu ile alakalı bazı ayetler şunlardır:

- ‘‘İnsanlardan, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. Bu sebeple kurtuluşa eren onlar olacaktır.’’²²¹
- ‘‘İnsanlar içerisinde yaptıkları kötülükten bir birlerini engellemezlerdi. İşte bu yapılan şey ne kadar kötüdür!’’²²²

²¹⁸ Bakara, 1/186

²¹⁹ Karaman vd, a.g.e, 283.

²²⁰ Yazır, a.g.e, V, 139.

²²¹ Âl-i İmrân, 3/104

²²² Mâide, 5/79

- “Yavrucuğum, namazı dosdoğru kil, iyiliği emret, kötülüğü nehiy et, musibete karşı sabırlı ol. İşte bu zikredilenler sağlam bir irade gerektiren işlerdendir.”²²³
- “Muhakkak ki Mûsâ’yı da mucizelerimizle ve kesin delillerle Firavun’a ve onun adamlarına yolladık; ancak onlar (Mûsâ’ya değil) Firavun’a itaat ettiler; yalnız Firavun’un emri irşat değildi.”²²⁴
- “ey nebi söyle onlara; ben size ne zarar veriririm ne de gidişatınızı doğrultma (irşat etme) gücüne sahip değilim.”²²⁵

Aslında Müslümanların irşat görevi kendilerine, diğer din mensuplarına ve bütün insanlara karşı sorumluluk yüklemektedir. Hz. Peygamber, bir toplumu oluşturan insanları aynı gemiye binmiş olan yolculara benzetmektedir. Geminin alt katında bulunanlar su ihtiyaçlarını karşılamak üzere delik açmaya kalkışır, üst kattakiler de onlara engel olmazsa hep beraber boğulacak, üsttekiler uyarı görevlerini yerine getirdikleri takdirde yine hep beraber selâmete ereceklerdir.²²⁶

Kur’ân- Kerim de “Rabbinin hak davası için vecize ve özlü sözle yani öğütlerle davet et; onlarla en güzel yöntemle mücadele et”²²⁷ şeklinde gelen ayet ise irşatta nasıl davranılmasını gösteren davranışa değinir. Bunlar vecize, bilgelik, özlü söz, öğüt, samimi davranış ve iyilikle olması gereken mücadele olmalıdır. Burada önemli olan irşatta kullanılması gereken delillerin hikmetli olması ve tüm halka hitap edebilmesidir. Ayrıca Güzel öğüt, psikolojik etkenlerin uygulanması üzere, türlü vasıtalarla muhatap kitle olan toplulukları ikna etmeyi amaçlayan bir yöntemdir. Duruma en elverişli iletişim metodu ise kötü niyetli grupları hedeflemektedir.²²⁸ Kur’ân’da, Yahudi bilginlerinin kitaplarında okuduğu bilgilere istinaden bir irşat tekniği olan iyiliği emretmek ve kötülüklerden sakındırmak olduğu çok iyi biliyorlardı. Bununla beraber Hz. Muhammedin vasıfları ve özelliklerini okuyup bilmelerine rağmen ona inanmadılar ve içinde bulundukları doğrularla çeliştiler.²²⁹, böyle davrananların akıllarını kullanmadıkları anlaşılır.²³⁰

İslam’ın yayılmasında irşad metodunun ne denli önemli olduğu şu hadisede görülmektedir: Hayber Kalesi’nin kuşatılması sırasında Hz. Ali’nin, “Hayber

²²³ Lokman, 31/17

²²⁴ Hûd, 11/96-97.

²²⁵ Cin, 72/21.

²²⁶ Buhârî, “Şeriket”, 6.

²²⁷ Nahl, 16/125.

²²⁸ Karaman vd, a.g.e, III, 453-454.

²²⁹ es-Sabuni, a.g.e, I, 55.

²³⁰ Topaloğlu, “İrşad”, 455.

Yahudileriyle bizim gibi Müslüman oluncaya kadar savaşımalıyız” şeklindeki önerisi üzerine Resûl-i Ekrem’in verdiği cevap irşadın İslâm’daki önemini belirtmesi açısından dikkat çekicidir: “Acele etme ya Ali! Hayber toprağına sükûnetle gir, sonra onları İslâm’a davet et. Şunu bil ki tek bir kişinin senin irşadınla Müslüman olması en değerli ganimet olan kızıl develerin sana verilmesinden hayırlıdır.”²³¹ Resûl-i Ekrem’in savaş alanında sahabesine irşat yöntemiyle ilgili verdiği eğitim işte böyle tatmin edici ve samimiydi. Ayrıca onlara irşat ederken aceleci olmamayı, sakın ve tatlı bir dil ile hitap etmelerini tavsiye etmiştir.

İslâm dininin gelişi ve bu yeni öğretilerin insanlar nezdinde kabul görmesi, kalplerde yer bulması, intişar etmesi ve âlemşümül hale gelmesi çok önemli bir faktördür. Bu düzenin ve dinin insanlarda etki etmesindeki tek gerçeklik olarak peygamberin ve tabilerinin sözleriyle davranışlarının bir bütün olmasıdır. Çünkü birçok milletin inşaların sözleriyle değil de güzel model teşkil etmeleriyle bu dini sevmiş ve iman etmişlerdir.

حَانَ الرَّحِيلُ إِلَى قَوْمٍ وَ إِنْ بُغِدُوا، فِيهِمْ صَلَاحٌ لِمُرْتَدٍّ وَ إِرْشَادُ

Cahiliye şairlerinden Yemenli el-Efvat el-Eydi’nin; *‘Hak dinden dönen, şirk ve isyanın karanlığında kaybolan kâfir topluluğuna irşat etmek üzere uzak diyarlara yolculuk vakti geldi’*²³² şeklindeki mısralarında, irşat etme kabiliyetine sahip âlimlerin İslam inancının olmadığı toplulukların hidayeti uğruna yolculuğa çıkmalarının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir.

İrşad ile aynı manayı taşıyan ve Kur’an-ı Kerim’de geçen birçok ayet, tebliğ ve emr-i bi’l-ma’ruf ile ilgilidir. Bu ayetlere baktığımızda Allah Teâlâ’nın tebliğ ve emr-i bi’l-ma’ruf’a ne kadar ehemmiyet verdiğini görebiliriz. Allah-u Teâlâ ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: “Ben gerçekten ‘Müslümanlardanım’ diyen, Salih amel işleyip Allah’a çağırın kimseden daha güzel sözlü kim vardır?”²³³ Bir başka ayet-i Kerime’de ise Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ‘Habibim, sen kolaylığı sağlayan yolu tut. İyiliği emret, cahillerden yüz çevir.’²³⁴

Allah Resulü de bir hadisinde *“insanların işlerinde kolaylaştırıcı olun, zorlaştırıcı olmayın; müjdeleyici olun, nefret edici söz söylemeyin ve kötü davranışlardan*

²³¹ Buhârî, “Cihâd”, 102.

²³² <https://dohadictionary.org/dictionary/إِرْشَاد> (11.11.2021)

²³³ Fussilet, 41/33.

²³⁴ Araf, 7/199.

sakinin”²³⁵ diyerek, irşat ve davet makamında bulunan (mürşit) kişilerin toplum nezdinde kabul görmesinin tek yolunun bu emirlere riayet etmesi olduğunu vurgulanmıştır. Bu bağlamda gerçek irşat yolunun anlatılan hak davayı öncelikle anlatan ve irşat edenin yaşayıp hayatında uygulaması gerekmektedir. Allah-u Teâlâ ayette; ‘‘*ey iman edenler niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz*’’²³⁶ diyerek, irşat edenlerin yaptıklarıyla ve söylemleriyle çelişmemeleri ve örnek bir kimliğe sahip olmaları konusunda uyarmıştır.

Netice olarak iman sahibi her Müslümanın gelen emirler doğrultusunda tatlı dille iyiliği emir etmesi ve kötülüklerden de nehiy ettirmesi şarttır. Çünkü irşat mefhumu, kâfirleri inanmaya davet etmek ve iman sahiplerini de doğru yoldan sapmamaları için dini anlatma metodudur. Bu sebeptendir ki irşat, dini ilkelerin devamlılığı ve insanlığın ıslahı için yapılması gereken önemli bir vazifedir. Bu anlamda mümin her birey örnek yaşayışıyla ve konuşmasıyla aslında birer irşat görevlisi konumundadır. O sebeple İslam dinin de irşad etmenin en güzel metodunun bu ahlak dinini temsiliyet. Çünkü Kur’ân’ın düsturu inananlara bunu emreder.

2.2. Kur’ân-ı Kerim’de Tebşîr Sözcüğü

Bu bölüm altında, Kur’ân’da yer alan tebşîr kelimesini ve türevlerini ele alacağız.

2.2.1. Tebşîr Sözcüğünün Lügat Anlamı

Tebşîr (التَّبَشِيرُ) sözcüğü, beşera (بَشَرًا) ‘‘sevinmek, mutlu olmak, müjdelemek, cilt, tüysüz deri’’ manasını taşıyan Arapça kökenli bir kelimedir. İnsan hakkında beşerun (البَشَرُ) kelimesinin kullanılma nedeni ise, derisinin tüysüz olması ve bakıldığında doğrudan derisinin gözükmesidir. İnsan anlamına gelen beşerun (بَشَرًا) kelimesi, bir kişi içinde çokluk içinde kullanılır. Kur’ân ayetinde ‘‘*bende tıpkı sizin gibi bir beşerim*’’²³⁷ görülen beşer (بَشَرًا) kelimesi, genel olarak insan ve insanlık âlemi manasında kullanılmıştır.

²³⁵ Buhârî, ‘‘İlim’’, 11.

²³⁶ Saf, 61/2.

²³⁷ Kehf, 18/110.

Ebşera (أَبْشَرَ) kelimesi “müjde almayı ve müjde vermeyi” ifade eder. Yubeşşirüke (يُبَشِّرُكَ) kullanımı ise “seni sevindirecek şey ile müjdeliyor” demektir. Bu kelimenin kullanımına dair örnek ise, “Allah sana Yahya’yı müjdeliyor”²³⁸ ayetinde gelmiştir.

İstebşera (إِسْتَبْشَرَ) kelimesi “kişiyi sevindirecek ve mutlu edecek bir şeyi bulmak” manasındadır. Bu kelimenin geçtiği, “Allah’ın verdiği fazilet ve nimet ile mutlu olurlar”²³⁹ ayeti kerimesinde verilen nimetlerin sevindirici bir haber olduğu anlaşılmaktadır.

Büşra (بُشْرَى) kelimesi “müjde, muştu ve iyi haber vermek” manasındadır. “Müjde, işte size bir oğlan çocuğu, dedi”²⁴⁰ ayetinde, müjdeli haber vermek manasında kullanılmıştır. Bu müjdeli haberi getirene ise, Beşîr (بَشِيرٍ) yani müjdecî denir.²⁴¹

Bu kelimenin geçtiği bir hadis de Resulullah (s.a.v) şöyle buyurur:

إِنْ قُطِعَ الْوَحْيُ وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ، وَ هِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ، يَرَاهَا الْمُؤْمِنُ أَوْ تُرَى لَهُ

“Vahiy kesilmesiyle beraber insanlara verilen müjdeler baki kalmıştır. Bundan sonra insanlara salih rüyalarla bir şeyler gösterilir ya da verilir.”²⁴²

Aynı kökten gelen, bâşera (بَاشَرَ) kipi ise: “Cinsel ilişkide bulunmak” anlamındadır. Tek bir örtünün altında erkeğin teni kadının tenine değdiği zaman بَاشَرَ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ denir. İnsanın derisi mutlu ve mesut olduğunda yayılıp rahatlamaktadır. Bu sebeple Beşera (بَشَرَ) sözcüğünden türeyen bütün kelimeler insan yani beşeriyet ile bağdaşmaktadır.²⁴³ Bu anlam yönüyle bakıldığında ayeti kerimelerde şu örneklerle rastlanır;

- “O kesinlikle bir beşer sözüdür.”²⁴⁴ Buradaki beşer kâfirlerin sözü olarak belirtilir.

²³⁸ Âl-i İmrân, 3/39.

²³⁹ Âl-i İmrân, 3/171.

²⁴⁰ Yusuf, 12/19.

²⁴¹ el-İsfahânî, a.g.e, بشر md. I, 119.

²⁴² Buhârî, Ta’bîr, 5.

²⁴³ İbn Manzûr, a.g.e, بشر md. IV, 60.

²⁴⁴ Müddesir, 74/25.

- “O, sudan bir beşer yaratan Allah’tır.”²⁴⁵ Allah için imkânsız görülen hiçbir şey yoktur. Çünkü insanı yani beşerî bir damla su ile yaratmıştır.
- “O, ona normal bir beşer kılığında görülmüştür.”²⁴⁶ Bu ayette ise görevli bir meleğin insan kılığında Hz. Meryem’e görünmüştür. Kısacası beşer kelimesi insanı tarif etmek için kullanılmaktadır.

2.2.2. Tebşîr Sözcüğünün Terim Anlamı

Tebşîr sözcüğü terim olarak, Allah’ın koyduğu kanunlara uyanlara bu teslimiyetlerinin karşılığı olarak mutlu olacakları bilgiyi vermek anlamındadır. Tebşîr sözcüğü somut anlamda kullanılırsa müjde vermeyi kast ederken bir şart ile kullanılırsa işte o durumda kötü bir haber vermeyi belirtir. Çoğunlukla ters anlamdaki inzâr yani korkutma sözcüğü ile birlikte kullanılması iyi haberlere yorumlandığı belirtilir. Müjde sözcüğü türevleriyle birlikte Kur’ân-ı Kerim’de sekseni aşkın yerde geçmektedir.²⁴⁷

Müjde sözcüğü inzâr ile beraber ilk olarak peygamberlere hitaben kullanılmıştır. Hz. İbrahim ve diğer bütün peygamberler kavimlerine, “Allah’tan başka şeye tapmayın. Şüphesiz ki ben Allah tarafından size gelen bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim”²⁴⁸ ayetinde belirtildiği gibi uyarılar yaparak doğru yola iletmek için gayret göstermişlerdir.

2.2.3. Tebşîr Sözcüğünün Anlam Alanına Giren Kelimeler

İslam dini her ne kadar uyarı ve korkuyu insanların kötülüklerden uzaklaştırmak ve cehennemden korumak için vesile kılsa da aynı zamanda onlara dünya hayatında ve ölüm sonrasında ulaşacakları müjdeleri de bildirmiştir. Bu müjde haberini Kur’ân birçok sözcükle bizlere haber vermektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

2.2.3.1. Beşer (البَشَر)

Kur’ân’da gelmekte olan beşer (البَشَر) kelimesi Arapça kökenli bir sözcük olarak, “bir şeyin estetik haliyle ve güzelliğiyle ortaya çıkması ya da görünmesi, mahlûk yaratıklar ve insan” gibi manalara gelir.

²⁴⁵ Furkan, 25/54.

²⁴⁶ Meryem, 19/17.

²⁴⁷ Hatice Kelpetin Arpaguş, “Tebşîr” md., TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayınları, İstanbul, 2011, XL, 226.

²⁴⁸ Hûd, 11/2. Bkz Furkân, 25/56.

Beşîrun (بَشِيرٌ): Güzellik, parlaklık, müjdecî anlamındadır.²⁴⁹

Büşra (بُشْرَى): Müjde anlamına gelmektedir. Ayrıca yağmuru müjdelemesi anlamında rüzgârlara “Büşra” denilmiştir.²⁵⁰

Beşer (بَشَرٌ): “insan, beşeriyet, insanlık, insanlık âlemi, bir şeyin kabuğunu veya derisini soyamak, ufak parçalara ayırmak”; bâşera (بَاشَرَ); “dokunmak, temas etmek, biriyle cinsel ilişkide bulunmak”; beşerî (بَشَرِيّ); “insan derisi, طَبِيبٌ بَشَرِيّ cildiye, deri hastalıkları doktoru”; beşeratün (بَشَرَاتُ); “ten, deri, cild ve görünüş/sima” gibi manalara da gelmektedir. Terim olarak, daha çok varlık ekseninde erkek ve dişiye kapsayan insan türünü²⁵¹ ifade eder.

Hiz. Âdem için “insanlığın atası” anlamına gelen “ebu’l-beşer” teribinin kullanılması²⁵² ve insanın doğal yapısından kaynaklanan konuşma yetisinin ‘kavlî’-beşer’²⁵³ şeklinde ifade edilmesi, beşer kelimesinin anlamıyla bağlantılıdır.

Beşer kelimesinin, insan topluluğu anlamına gelen el-ins (الْإِنْسُ) kelimesinin türevi olduđu²⁵⁴, şeklinde açıklamalarda bulunmaktadır. Kur’ân, insanın dış görünüşünün kastedildiğı, yani fizyolojik durumuna işaret edildiğı yerlerde genelde, “beşer” kelimesini kullanırken; psikolojik durumuna işaret edildiğı yerlerde ise “insan” kelimesini kullanmaktadır.

Beşer kavramıyla alakalı bir araştırmada şu gerçeklik öne çıkar:

“Beşer” kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’de otuz yedi yerde geçmektedir. Bu ayetler incelendiğinde, on sekizinin, Peygamberlerin beşer olmasıyla, beşinin, beşerin yaratılması olayıyla, üçünün, Hiz. Meryem’in, beşerle alakalı beyanatıyla, üçünün, cehennemın beşer üzerindeki etkisiyle, ikisinin, beşere yapılan vahiyle, ikisinin, inanmayanların olduğu geçer. Kur’ân’ın beşer sözü

²⁴⁹ İbn Manzûr, a.g.e, IV, 62.

²⁵⁰ İbn Manzûr, a.g.e, IV, 63.

²⁵¹ İbn Manzûr, a.g.e, البشر md. IV, 60.

²⁵² Süleyman hayri Bolay, ‘Âdem’, TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayınları, Ankara, 1988, I, 358.

²⁵³ el-İsfahânî, a.g.e, البَشَر md. I, 120.

²⁵⁴ Cevheri, a.g.e., III, 904.

olduğu iddiasıyla, birinin, meleğin beşer suretinde gelişyle, birinin, beşerin ölümlü olduğu ile alakalıdır. Ve yine Hz. Yusuf'un (a.s) güzelliği karşısında şaşkınlıklarını ifade eden kadınların onu bir beşer değil de melek olarak tanımlamasıyla, Yahudilerin Üzeyir'i ve Hristiyanların Hz. İsa'yı, bir beşer gibi telakki ederek, Allah'ın çocukları oldukları iddialarının reddedilmesiyle ilgili olduğu görülmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de beşer sözcüğünün geçtiği her ayette, insanın diğer mevcudat içerisinde dışsal özellikler bakımından farklılığına ve fiziki yapısı açısından vurgulanan zahiri yönüne işaret edilmiştir.²⁵⁵

Beşer kelimesinin kullanımı Kur'ân'da şu ayetlerde görülür:

- “Rabbin bir gün meleklerle dedi ki; çamurdan bir beşer yaratacağım. Onun bütün vücudunu tamamlayıp kendi ruhumdan üfleyince ona secde edin.”²⁵⁶
- “Kadınlar Yusuf'u görünce güzelliği karşısında şaşırıp kaldılar. Bu yüzden ellerini kestiler ve ‘Aman Allahım! Bu bir beşer değil, bu ancak seçkin bir melektir!’ dediler.”²⁵⁷
- “Çünkü o kâfirlere kesin delillerle elçiler gitti de onlar, ‘bir beşer mi bize hidayet edecek?’ diyerek alay ettiler.”²⁵⁸
- De ki: “Ben sadece sizin gibi bir beşerim.”²⁵⁹
- İnançsızlar dediler: “Kendi milletimizden gelen bir beşere mi tabi alacağız? Onun getirdiğini kabul edersek mahvoluruz dalalete düşer, yanarız.”²⁶⁰

Gelen son ayette müşriklerin akıl tutulması yaşadıkları, kulaklarının hakkı duymadığı ve gözlerinin doğruyu görmediğini vurgulayarak beşerî özelliklerini gerçeklere karşı örttükleri anlaşılır. Bütün bu dayatmalara karşın tebliğ görevini yerine getiren peygamber sadece onları tevhide davet etmiştir.²⁶¹

Bahsi geçen ayetler de Beşer kelimesini, erkek ve kadının ekseninde insanın dışsal görünümü olarak tanımladığı anlaşılır. Bir insanın müjdeli bir haber aldığı anda yaşadığı sevinci veya mutluluğu yüzüne yansır ve bu yansıma derisi vesilesiyle anlaşılmaktadır.

²⁵⁵ Âdem Gerlegiz, “Kur'ân'da Beşer Kavramı” Uluslararası Hakemli Bilimsel Elektronik Dergi, 12, 23, 2019, 160-161.

²⁵⁶ Sad, 38/71-72.

²⁵⁷ Yusuf, 12/31.

²⁵⁸ Tegâbün, 108/6.

²⁵⁹ Fussilet, 41/6

²⁶⁰ Kamer, 54/24.

²⁶¹ Karaman vd. a.g.e, IV, 688-690.

Netice itibariyle beşer kelimesi ve onun türevleri olan kavramların, anlam yönünden birbirine yakınlığının olduğu ve genel olarak hepsinin insan derisiyle ilişkili anlamlar ihtiva ettiği söylenebilir.

İnsan kelimesinin Kur’ân’da geçtiği şu ayetlerde görülür:

- ‘‘Bunlar insanlara da cimriliği tavsiye eden ve cimrilik eden, Allah’ın kendilerine hikmetle verdiğini saklayan kişilerdir. ’’²⁶²
- ‘‘Bu Kitap, insanlara için açıklayıcı, mütevazı kimseler için de bir hidayet edici ve bir nasihattir. ’’²⁶³
- ‘‘Şüphesiz ki inanç sahiplerinin, insanlar içinde en büyük düşmanlarının Yahudiler ve müşrikler olduğuna şahit olacaksınız. ’’²⁶⁴

Gelen son örnekte ise Allah, insana doğruyu bulsun diye birçok delil ve mucize göndermesine rağmen insanların çoğu batıl inancında ısrar edip bunca nimete nankörlük etmiştir.²⁶⁵

Bu deliller ışığında İnsan kelimesi, beşer kelimesinden farklı olarak soyut yönüyle anlaşılır. İnsan; psikolojik, duygusal ve manevi yönüyle tanımlanan bir varlıktır. Zikredilen ayetler de insanın kötü özelliklerinden olan; zalimlik, nankörlük, sabırsızlık ve aç gözlülüğünü anlatırken, iyi özelliklerinden ise; iman, takva, sabır, şükür ve ahlak vb. gibi soyut özelliklerle donatıldığını açıklar.

Beşer kelimesinin olumlu ve olumsuz anlamlara geldiği ile alakalı açıklama şöyledir:

Beşer, insanın bozulmamış fitri tabi (natürel) halini ifade eder. Bundan dolaydır ki insanın meleklerle karşılaştırıldığı durumlarda ve peygamberler için insan değil beşer kelimesi kullanılmıştır. Kur’ân’da insana özgü olumsuz özellikler, “beşer” kelimesi değil de fitri halden geçip eğitim evresinde bulunan, böylece sorumluluk sahibi olan “insan” kelimesi etrafında dile getirilmiştir. Beşer kelimesinin geçtiği ayetler incelendiğinde bu kelimenin, bu nedenle hiçbir yerde olumsuz bağlamda kullanılmadığı görülecektir. Buna karşılık insan kelimesinin, olumlu bağlamda kullanıldığı yerler olmakla birlikte “zayıf, aceleci, nankör, pek cimri, tartışmacı, cahil ve zalim, çarçabuk

²⁶² Nisâ, 4/37

²⁶³ Âl-i İmrân, 3/138.

²⁶⁴ Mâide, 5/82.

²⁶⁵ İbn Kesir, a.g.e, II, 350.

*umutsuzluğa düşen, azgınlık yapan” gibi olumsuz durumlar genelde insan kelimesiyle anlatılmıştır.*²⁶⁶

Beşer (البشر) kelimesi genel manada insanın özünün saflığına işaret eden, insanın iç hali dış derisiyle ilişkilendirilen somut bir anlamdır. Ancak beşer kelimesiyle karşılaştırıldığında insan (الإنسان) kelimesi, genel manada psikolojik yönüyle alakalı bir anlam taşımaktadır. Çünkü İnsan, tek yönüyle ele alınan bir varlık değil, akıl, ruh ve bedenden oluşan, büyük sorumluluk taşıyan, çeşitli istek, arzu ve meyilleri olan çok yönlü bir canlıdır.

2.2.3.2. Müjdeleme (التبشير)

Müjdeleme (تبشير) sözcüğü “; güler yüzle karşılamak” manasındaki beşr (büşûr) kökünden türeyen bir sözcük olarak “müjdelemek” anlamındadır.²⁶⁷ Tebşir (تَبَشِير) “müjdeyi duyurma” ve bu duyuru görevini icra edene ise beşir (بَشِير ج) “müjdeli haberi getiren, müjdecî” denmektedir.²⁶⁸

Mübeşşir (مُبَشِّر) sözcüğü, beşr kökünden türemiş bir sıfat olup “müjdeleyen, güler yüzlü ve sevecen olan” demektir. Kaynaklarda Beşir peygamberlerin bir sıfatı olarak da geçmektedir.²⁶⁹

Kur’ân-ı Kerim’de tebşir yani müjdeleme genellikle Hz. Peygamber ve Kur’ân için kullanıldığına işaret eder. Ayrıca önceki elçilerin Hz. Muhammedi müjdelemesi olarak da kullanıldığı özel olarak bildirilir.²⁷⁰

يَا بَشِيرُ، حَقُّ لَوْجِهَكَ التَّبَشِيرُ هَلَّا عَصَيْتَ لَنَا، وَ أَنْتَ أَمِيرُ؟

²⁶⁶ Gerlegiz, a.g.e. 165.

²⁶⁷ Arpaguş, 226.

²⁶⁸ el-İsfâhanî, a.g.e., تَبَشِير md. I, 121.

²⁶⁹ İbn Manzûr, a.g.e. “البشر” md. IV, 61.

²⁷⁰ Ahmed Önkâl, “Beşir” md. TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayınları, İstanbul, 1992, V, 554.

“Ey müjdecî, sen ki bir sultansın, sana yakışan müjdelemek iken sen bu simanla bize kızdın mı?”²⁷¹ Cerir’in (h.82/m.701) şiirinden alınan bu beyitte, müjdecî bir kişinin üslubunun ılımlı, sözünün tatlı ve yüzünün güleç olması gerektiği vurgulanmıştır.

Öte yandan tebşîr sözcüğü “müjdelemek yani iyi bir haber vermek, sevindirici bir sonucu bildirmek” manasına gelmektedir. Allah Teâlâ kendisine itaat eden müminler için altından ırmaklar akan sonsuz nimetlerle donatılmış cenneti müjdelemiştir.²⁷² Yani herkesin zifırı karanlıkta kaldığı o gün iman edenlere karanlıkta tıpkı bir dolunay gibi çevresini aydınlatan nur verilir. İşte bu nur altından ırmaklar akan cennete gitmenin bir müjdecisidir. Büyük bir kazanç ve bundan başka başarının olmadığı sonsuz bir mutluluğu barındıran cennet müjdesidir.²⁷³

Tebşîr sözcüğü Kur’ân’da bazı zaman da inkârcıları azarlamak ve alay etmek için “acı verici neticeyi ve bir üzüntü verici bilgiyi” haber vermek manasında kullanmıştır. Beşîr sözcüğü ayetlerde genellikle nezir sözcüğü ile kullanılması konunun anlamını tamamlamak için önemlidir. Çünkü Kur’ân’da müjdeli bilgilerden sonra genellikle konu amacına ulaşsın diye uyarıcı ve korkutucu haberlerin verildiği görülür. Buna göre beşîr, “itaatkâr müminlere özellikle ahiret mutluluğunu ve cenneti müjdeleyen”²⁷⁴ manasına gelir.

Tebşîr sözcüğünün Kur’ân’da gelişi iyi ve kötü haber şeklindedir:

a) Tebşîr sözcüğü, Kur’an’da genellikle müminlerin ahirette kavuşacakları mutluluğu ve onları müjdeleyici güzel haberleri tabir eden bir kelimedir. Bu müjdeli haberler Kur’ân’da şöyle görülür:

- Allah-u Teâlâ elçisine erkek çocuğunun olacağı müjdesini vermesi: “Ey Zekerîyya! Biz sana bir oğul müjdesi verdik ve adını ise daha önce kimsenin kullanmadığı Yahya koyduk.”²⁷⁵
- İbrahim peygambere gelen müjde de ise çocuklarının isimleriyle beraber dünyaya gelmeden önce haber verilmesidir.²⁷⁶

²⁷¹ <https://dohadictionary.org/dictionary/> تبشیر (17.11.2021)

²⁷² Hadîd, 57/12.

²⁷³ es-Sabuni, III, 315.

²⁷⁴ Önkâl, a.g.e. 554.

²⁷⁵ Meryem, 19/7

²⁷⁶ Hûd, 11/71.

- Kur’ân-ı Kerim’de Hz. İsa’nın Ahmed ismiyle anılan peygamberin geleceği müjdesini vermesi: “...benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim”²⁷⁷
- İman sahibi ve iyi amelde bulunan kişilere verilen müjdeler: “İyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdele”²⁷⁸
- Allah’tan korkup Kur’ân’a göre yaşamaya çalışan müminlere, günahlarının affı ve güzel bir ödül müjdesinin verilmesi vardır.²⁷⁹
- Kur’ân’da hayırlı amellere teşvik etmek ve özendirmek için yapılan hayırlı işlerin daha güzellerine tebdil edileceği²⁸⁰, mükâfatını kat kat fazlası verileceği müjdesi²⁸¹ verilmiş ve mallarını Allah uğruna infak edenlerin ecrinin tıpkı bir buğday tanesi gibi bire yüz kat fazla olacağını²⁸² benzeterek örnek vermiştir. Allah kullarının hasenatlarını bire bin ile arttırmış ve onların iyiliklerini fazlasıyla mükâfatlandırmıştır.

b) Tebşîr’in (Müjdeleme) istihzâ ve değersizleştirme amaçlı geldiği ayetler:

- Allah-u Teâlâ kendisini inkârda ısrar edip aşırıya gidenleri şiddetli azap ile müjdelemiştir. Kâfir kişi, Allah’ın gönderdiği ayetleri duyarda sanki hiç duymamış gibi hala gaflet içindeki hayatına devam eder. İşte o zalimleri de Allah ateşle müjdeler.²⁸³
- Allah’ın gönderdiği delilleri yalanlayarak peygamberleri katledenler için kahredici bir ateş ile müjde bilgisi verilmiştir.²⁸⁴
- Kur’ân ayetleri okunduğunda dalga geçen ve yalanlayanlara için de azap müjdesinin olduğu kesindir.²⁸⁵
- “Münafıklara müjde ver: Onlar için gerçekten acıklı bir azap vardır.”²⁸⁶ Dili ile kalbi arasında uyuşmazlığın olduğu, küfrünü gizleyip Müslüman gibi davranan kâfiri dost edinip ve fitne çıkaran münafıkların kalbi mühürlenmiştir. Bu sebeple münafıklara şiddetli azap müjdelenmiştir.²⁸⁷

²⁷⁷ Saf, 61/6.

²⁷⁸ İsrâ, 17/9.

²⁷⁹ Yâsîn, 36/11.

²⁸⁰ Neml, 27/89.

²⁸¹ En’âm, 6/160.

²⁸² Bakara, 2/261.

²⁸³ Câsiye, 45/8.

²⁸⁴ Âl-i İmrân, 3/21

²⁸⁵ Lokmân, 31/7.

²⁸⁶ Nisâ, 4/138.

²⁸⁷ İbn Kesir, a.g.e, I, 309.

- Kur'ân okunduğunda saygı duymayan ve alay eden inkârcıları Allah şiddetli bir azaba uğratacağını müjdelemiştir: *“Onlara şiddetli bir cezaya çaptırılacaklarını müjdele!”*²⁸⁸.

Çünkü onlar bir müjde olarak gönderilen Kur'ân'ı dinlediklerinde onun muhteşemliğine kapılıp ve Kur'ân'ın hak olduğunu kabul edeceklerinden korkuyorlardı. Bu tesir de kalmamak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu gerçeklere rağmen kıskançlıkları sebebiyle inkârlarına devam ederek cehennem ateşine girmeyi hak ettiler.²⁸⁹ Hadi gözleri aydın olsun!

Tebşîr sözcüğü Hz. Peygamberin hadisinde: *‘Kolaylaştırın, güçleştirmeyin; müjdeleyin, nefret ettirmeyin’*²⁹⁰ şeklinde ifade bularak Müslümanlar için olmazsa olmaz bir kilit taşı haline gelmiştir.

Bazı hadislerde, müminin, ölümü anında cennetle müjdelenirken yine kâfirin ölümü durumunda da cehennem hazırlanmış²⁹¹, gece karanlığında mescide yürüyerek gidenin kıyamet günü nur ile müjdelendiği²⁹² şeklindeki konulara değinilmiştir. Hadislerden anlaşılacağı üzere Müslümanlara dünya da çektikleri sıkıntıların mükâfatı olarak altından ırmaklar akan cennet müjdesi verilmiştir. Bunun yanı sıra kâfirler ve münafıklar için de yaptıklarından dolayı şiddetli azaplar hazırlanmış, onlara cehennem müjdesi verilmiştir.

Müjde, insanların moral ve motivasyonlarını yüksek tutan sevindirici, mutlu edici, iç huzurunu tatmin edici ve insanları hayra ve iyiliğe sevk edici haberlerdir. Bu müjdeleyici haberlerle Allah-u Teâlâ kullarının hayırlı amellerinin boşa gitmeyeceğini ve itaatleri sonucu sonsuz cennete gideceklerini bildirmiştir. Kötü işler yapanları, Allah'a isyan edenleri ve dalaletle sapanları da, huzursuz edip korkutan, insanı dehşete düşüren ise cehennem şiddetli azabı ile müjdelemiştir.

Din nimetinin kişi ve kitlelere fayda sağlamasında hiç kuşku yok ki inzâr ve tebşîr kavramlarının güçlü bir rol üstlenmesi elzemdir. Bu bağlamda insanlığın ıslahı için gönderilmiş peygamberlerin asıl görevlerinin inzâr ve tebşîr kavramları üzerine inşa edilmesi de bu bakımdan son derece dikkat çekicidir. Peygamberler görevlerini ifa

²⁸⁸ Fussilet, 41/27

²⁸⁹ Karaman vd. *a.g.e*, IV, 703.

²⁹⁰ Buhârî, *İlim*, 11.

²⁹¹ Buhârî, *Rikâk*, 41.

²⁹² Tirmizî, *Salât*, 51.

ederken özellikle de kötülük edenlerin şiddetli azaba duçar olacağını ve iyilik ederlerin karşılığının ise sonsuz mutluluk sebebi olan cennet ile müjdeleneceğini vurgulamışlardır.

Tebşîr sözcüğünün anlam alanını incelediğimizde görüyoruz ki, Yüce Allah kullarının hüsrana uğramasını kesinlikle istememiş, onların doğru yoldan sapmamalarını dilediği için binlerce peygamber ve onlara kılavuzluk etsin diye kitaplar indirmiştir.

2.2.3.3. Tûba (طُوبَى)

Tebşîr sözcüğünün anlam alanına giren önemli terimlerden bir tanesi de şüphesiz ki “tûba” kelimesidir. Yüce Allah, Tûba kelimesini Kur’ân-ı Kerim’de iman edip salih amel işleyenlere müjde vermek için zikretmiştir.

İslâm kültüründe tûba sözcüğünün aslı ve manalarıyla alakalı çeşitli açıklamalar vardır. Arapça sözlüklerde “طَيِّب” tayyip kökünden olan “güzellik, göz nuru, iyilik”²⁹³ gibi manalar içerir. Ayrıca (طَيِّب) tayyip sözcüğünün Habeşistan ve Hintlilerin kullandığı dillerinde cennete verilen isim olarak belirtilmiştir.²⁹⁴

Tayyip (طَيِّب) sözcüğünün bir anlamı da, duyuların ve nefsin lezzetli gördüğü ve hoşuna giden şeydir. Mesela الطَّعَامُ الطَّيِّبُ / hoş yiyecek, caiz olan şeyden ve caiz olan yerden alınandır. Eğer buna dikkat edilirse yiyecekler temiz ve hoş olur edilmezse de kötü/pis olur. Tayyip (طَيِّب) sözü tâbâ (طَابَى) şeklinde de ifade edilir. İstinca (pislikten temizlenme)’ye اسْتِطَابَةٌ / kelimesinin kullanılması, bu işin ferahlatma ya da güzelleştirme olarak kabul edilmesi ferahlık ve temizlenmek sebebiyledir. Tûba (طُوبَى) kelimesi ilgili kaynaklara bakıldığında, cennetteki bir ağaç ismi olarak zikredilir. Bazılarına göre ise tûba sözcüğü, hiç yok olmayacak bir kalıcılık, her türlü zenginliğin olup fakirliğe hiç rastlanılmayan yani cennet güzelliğinin verdiği bir zevke alamettir.²⁹⁵

²⁹³ İbn Manzûr, *a.g.e.* طيب md. I, 566.

²⁹⁴ Taberî, *a.g.e.*, XIII, 99.

²⁹⁵ el-İsfahânî, *a.g.e.* طيب md. II, 49.

Sözcüğe biraz daha yakından baktığımızda, Kur’ân’da geçen ayette: tûba lehüm (طُوبَى لَهُمْ), “ne mutlu onlara” diye tercüme edilen tûba kelimesi, sözlükte “cennet, bahçe, güzellik, hayır, şeref ve gıpta” anlamlarına gelir. Yine Taberî’de isim olarak, cennette bir ağacın adı veya cennetin isimlerinden biri²⁹⁶ olduğu belirtilir.

Terim olarak, iman sahibi kişilerin yaptıkları iyi işlerin sonucu dünyada ve öbür âlemden mutlu huzurlu ve sevinçli bir hayatı elde etmeyi²⁹⁷ ifade etmektedir.

Cahiliye dönemi kâhinlerinden Şafî İbn Kuleyb es-Sudefi’nin Peygamberimize övgü olarak;

أَجْدُهُ لَبَّازٌ مَبْرُورٌ، وَ زَائِدٌ بِالْمُفْهُورِ، وَوُصِفَ فِي الرَّبُّورِ، فَضَلَّتْ أُمَّتُهُ فِي السُّفُورِ، وَيُقَرِّجُ الظُّلْمَ، بِالنُّورِ، أَحْمَدُ النَّبِيِّ، طُوبَى لِأُمَّتِهِ حِينَ يَجِي.

“O’nu yani Ahmed peygamberi günahsızların en temizi, fetihlerde düşmanını zelil eden komutan, sıfatları Zebur da anlatılan, ümmeti kutsal metinlerde yüceltilen/ üstün kılınan, inançsızlık karanlıklarını iman nuru ile aydınlatan, övülmüş peygamber! Ne mutlu ümmetine ki, onlara müjdeler olsun, geldiğinde!”²⁹⁸ beytini söylemiş ve Hz. Muhammed’i, ümmetine müjdeler getiren ulu bir peygamber olarak nitelemiştir.

Tûba kelimesinin kullanımı Kur’ân’ın şu ayetlerinde geçmiştir:

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا اب

“İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt onlar içindir.”²⁹⁹

İbn Abbas’dan gelen rivayette ifade; “Mutluluk, ferahlık ve göz aydınlığı onlara olsun”³⁰⁰ şeklinde yorumlanmıştır. Buradan da Tûba kelimesiyle müminlere özel olarak verilen bir müjde anlaşılmaktadır.

فِي سِدْرِ مَحْضُودٍ، وَطَلَحَ مَنْصُودٍ.

²⁹⁶ Taberî, a.g.e, XIII, 145-150.

²⁹⁷ Yazır, a.g.e, III, 289.

²⁹⁸ <https://dohadictionary.org/dictionary/> طوبى (03.12.2021)

²⁹⁹ Ra’d, 13/29.

³⁰⁰ İbn Kesir, a.g.e, II, 82.

‘‘Onlar dalbastı kiraz ve meyve yüklü muz ağaçları arasında olacaklar.’’³⁰¹

Vakıa suresindeki bu ayetlerde cennetin bazı özelliklerinden bahse konu edilmiştir. Burada ayet, cennette bulunan bazı ağaçlara da dikkat çekmektedir ki, bu kapsamdaki en belirgin ağaçlardan birisi de, tûba ismiyle zikredilen cennet ağacıdır.³⁰²

Allah-û Teâlâ insanoğlu ile irtibatını hiçbir zaman koparmamış ve tam aksine onun ile her daim peygamberler ve kitaplar aracılığıyla iletişim halinde olmuştur. Bu iletişim tabii ki de beşeriyete hem kendini hatırlatmak hem de insanların iman edip Salih amel işlemesini teşvik etmek için onlara sonsuz cennet ile ümitlendirecek vaatlerde bulunmuştur. Bu vaatlerden bir tanesi de tûba kelimesiyle yani ‘‘ne mutlu/müjdeler olsun’’ sözcüğüyle dile getirilmiştir.

2.2.3.4. Vaad (الْوَعْدُ)

Tebşîr kavramıyla ilgili yakın sözcüklerden bir diğeri ise vaad (وَعْد) maddesidir. Sözlükte vaad (وَعْد) ‘‘gelecekle ilgili olarak birine söz vermek; güzel vaatte bulunmak, müjdelemek, tehdit etmek, bir işi yerine getireceğine, yapacağına söz vermek’’³⁰³ gibi manalara gelen mastar bir kelimedir.

Terim anlamda ise, zikredildiğine göre, Malikilerden İbn Arefe (v.803/1401), vaadi, ‘‘kişinin gelecekte maruf olan bir şeyi yapacağını haber vermesi’’ şeklinde tarif ederken, Hanefilerden Bedreddin Aynî (v.855/1451) ise, vaadin, ‘‘kişinin geleceğe izafe ederek hayırlı bir şeyi yapacağını haber vermesi’’³⁰⁴ anlamına geldiği belirtilmektedir.

Vaad (وَعْد) mastarı hem iyilikte hem de kötülükte kullanılırken, vaid (وَعِيد) ise sadece tehdit ve kötülük etme manalarında kullanılır.³⁰⁵ Genel manada ‘‘ister hayır ister şer olsun, kişinin gelecekte yapacağı bir fiili haber vermesi’’ anlamına gelse de vaadin kesinlikle hayırlı bir şey bağlamında olması gerekir. Çünkü vaad kelimesi daha ziyade

³⁰¹ Vakıa, 56/28-29.

³⁰² Ali Erbaş, *Tûbâ*, TDV, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2012, XLI, 316.

³⁰³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, *وَعْد*, md. XII, 563.

³⁰⁴ Kâmil Yelek, *İslam Hukukunda Vaadin Bağlayıcılığı: Murâbaha Örneği*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 35, 2016. 151-152

³⁰⁵ el-İsfahânî, *a.g.e.*, *وَعِيد*, md. II, 527

“hayırlı ve maruf olan bir şeyi vaad etmek” anlamında maruf olup şer anlamındaki kullanımından uzaktır.³⁰⁶

Ayetlerde müjdeli vaadler için şu örneklerle rastlanır:

و نَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ النَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ

“Cennettekiler cehennemliklere seslenir; ‘‘Bize rabbimizin vaad ettiklerini verdi; siz de rabbinizin size vaad ettiğini aldınız mı?’’ onlar ise, ‘‘Evet!’’ derler.’’³⁰⁷

وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا

“Allah ulaşabileceğiniz çokça nimeti veya hazineyi size vaad etti .’’³⁰⁸

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سُدْخُلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا

“İman edip salih ameller işleyenleri de ebedî olarak kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah gerçek bir vaatte bulunmuştur. Kimdir sözü Allah'inkinden daha doğru olan?’’³⁰⁹

Kur’ân, birçok ayetinde Allah’ın vaad ettiği müjdeleri zikreder. Bu ayetlerde sabit olduğu üzere Yüce Allah, insanların iyiliklerinin ve hayırlı amellerinin sonucunda dünya ve ahirette her türlü nimete ulaşacaklarının müjdesini verir.

Ayetlerde kötü vaadler için şu örneklerle rastlanır:

و يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ

“Senden kendilerine hemen azap gelmesini istiyorlar. Şüphe yok ki Allah, vaadinden caymaz.’’³¹⁰

قُلْ أَفَأَنْتُمْ بِشَرِّ مِنْ ذَلِكَمُ النَّارِ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ بِئْسَ الْمَصِيرُ

³⁰⁶ Yelek, a.g.e, 152.

³⁰⁷ Arâf, 7/44.

³⁰⁸ Fetih, 48/20

³⁰⁹ Nisâ, 4/122.

³¹⁰ Hac, 22/47.

“De ki: Şimdi size bu durumdan daha beterini haber vereyim mi: Ateş... Allah onu kâfirlere vaid etti. Ne kötü varış yeridir orası!”³¹¹

Ayeti kerimede Allah, yaptıkları şirk ve kötü işlerden dolayı kâfirler için şiddetli ve elem verici ateşi vaad etmiştir. İnanan Allah dostlarının bile dünyada hayal ettiği azaptan daha şiddetli bir azap kâfirler için vaad edilmiştir.³¹² Hani o kâfirler ve aşırıya giden liderleri bize azabı getir diye peygamberlere karşı çıkıyorlardı ya, işte onlara istediklerinden daha kötü bir azap vardır.³¹³

Vaad ile ilgili cahiliye şairlerinden Salebe ibn Suayr el-Mezini’nin şiirinde:

وَعَدْتُكَ، ثُمَّ أَخْلَفْتُ مَوْعُودَهَا وَ لَعَلَّ مَا مَنَعْتُكَ لَيْسَ بِضَائِرٍ

“Sana vaad etti, sonra o vaadinden döndü. Belki de sana vaad edilen şey hiç gerçekleşmeyecekti”³¹⁴ diyerek, vaad konusuna değinmiştir.

Bir kimseye verilen vaad er geç gerçekleşmelidir. Çünkü İslam dini vaadde bulunan kişiye sorumluluk yükleyerek onun o işi yapmasını zorunlu hale getiriyor. Yani vaadi veren vaadine bağlı kalmak zorundadır. İslam kültüründe vaade riayet etmek hem insanlar arasındaki ilişkilerin artmasına hem de ahlaki olarak güveni tesis eder.

Netice itibariyle vaad ile ilgili gelen deliller ışığında anlaşılan o ki, Allah-u Teâlâ müminlere bu dünya da yaptıkları ibadetler ve iyilikler karşılığında içinde bitmez tükenmez nimetlerle dolu olan cennet ödülünü vaad ederek müjdelemiştir. Ancak Allah’ın emir ve yasaklarına uymayıp küfrün bataklığına saplanan kişilere de elem dolu şiddetli cehennemi vaad etmiştir.

Bu durumda akıl sahibi her insanın yapması gereken, Allah ve Resulüne itaat ederek gerçekleşecek vaad olan cennet müjdesine nail olmaktır.

2.2.3.5. Ni‘met (النِّعْمَةُ)

Nimet sözcüğü mastar olarak “bolluk ve iyi hal içinde olmak”, isim olarak “maddi ve manevi imkânlar”³¹⁵ şeklinde gelmektedir. Ayrıca vaad sözcüğü, “özel bir amaç veya

³¹¹ Hac, 22/72.

³¹² İbn Kesir, a.g.e. II, 437.

³¹³ Enfâl, 8/32.

³¹⁴ <https://dohadictionary.org/dictionary/> وعد (05.03.2022)

³¹⁵ İbn Manzûr, a.g.e. النِّعْمَةُ md. IV, 158.

bedel gözetmeksizin yapılan iyilik’’³¹⁶, ‘‘ni‘met / النِّعْمَة ise, ‘‘iyi hâl/güzel hayat’’, in‘âm / الإِنْعَام ise, ‘‘bir nimeti başkasına ulaştırmak’’, vb. anlamlar taşımaktadır. Ni‘me (نِعْم) kelimesi ise, Kur‘ân ayetlerinde; ‘‘ne muhteşem veya ne güzel’’ şeklinde ifade edilmektedir. Ni‘met sözcüğü, özellikle canlı ve akıl sahibi insana nispet edilerek onun tasarrufuna verilmiş bir zenginlik manasına delalet eder.³¹⁷

Cennet nimetiyle alakalı gelen bazı ayetler şu şekildedir:

أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَ نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

*‘‘Onların mükâfatı, Rableri tarafından bağışlanma ve içinde ırmaklar akan cennetlerdir. Onlar orada sonsuzca kalacaklardır. Böyle bildikleriyle gerektiği şekilde amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!’’*³¹⁸

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

*‘‘Sabrettiğinizden dolayı size selâm olsun! Bakın, dünya hayatının mutlu sonu ne kadar güzelmiş!’’*³¹⁹ ayetinde, müminlerin dünya da iken başlarına gelen musibetlerin birer imtihan olduğunu bilerek sabır ettikleri için onlara ebedi mutluluğun olduğu cennet nimeti müjdelenmiştir.³²⁰

Cennet için kullanılan şu cezbedici tasvirler; mümine ahiret nimeti olarak ümit verecek, sonsuz cennete olan tutkusunu, arzularını ve iştahını arttıracak, takvasını ve imanını yüceltecek müjdeler mahiyetindedir. Konuya açıklık getiren ayet şöyledir:

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَاباً خُضْراً مِنْ سُندُسٍ وَاسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقاً

*‘‘İşte onlara, altlarından ırmaklar akan adn cennetleri vardır. Onlar orada altın bileziklerle bezenecekler; ince ve kalın ipekli yeşil elbiseler giyecekler; orada tahtların üzerine kurulacaklardır. Ne güzel bir karşılık ne güzel bir konaktır orası!’’*³²¹

³¹⁶ el-Cürcânî, a.g.e, النِّعْمَة md. 128.

³¹⁷ el-İsfahânî, a.g.e, نِعْمَة md. II, 441.

³¹⁸ Âl-i İmrân, 3/136.

³¹⁹ Ra‘d, 13/24.

³²⁰ es-Sabuni, a.g.e, II, 82.

³²¹ Kehf, 25/31.

وَمَا رَأَيْتُ جَائِعًا إِلَّا دَاعِيًا، وَلَا غَائِمًا إِلَّا حَائِبًا، وَلَا نِعْمَةً إِلَّا بُؤْسٌ

Amir İbn Ezzarib Eladveni'nin; *‘Davet edilmeden geleni, zarara (husrana) uğramadan kazanç elde edeni, yoksulluk(sefalet) çekmeden nimete ulaşanı görmedim’*³²² sözü ise, nimet sözcüğünü ne güzel anlatmıştır. Nimete yokluk çekmeden ulaşmak biraz zordur. Çünkü nimete yokluk veya sefalet görmeden ulaşanlar ise değerini bilmez ve elindeki nimetleri de çabuk yitirir.

Dünya nimetlerine örnek olarak da şu ayetler verilebilir:

وَأِنْ تَعَدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَعَفُورٌ رَحِيمٌ

Allah-u Teâlâ'nın sayısız dünya nimetleri vardır: *“Ve Allah nimetlerini saymaya kalkışsanız imkan yok, sayamazsınız; şüphe yok ki Allah, suçları örter, rahimdir”*³²³

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ حَلْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَبْلًا حَلِيَّةً تَلْبَسُوهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ
وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Deniz ürünleri ve gemi nimetleri; *‘Denizi sizin emrinize veren O'dur, ondan taze et yemektesiniz ve giyiminizde ondan süs-eşyaları çıkarmaktasınız. Gemilerin onda (suları) yara yara akıp gittiğini görürsün. (Bütün bunlar) O'nun fazlından aramanız ve şükretmeniz içindir.’*³²⁴

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ

Semâ'yı, yeri ve arasındaki bütün nimetleri gökten su indirip verdiğini; *‘Allah ki, gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip onunla size rızık olmak üzere çeşit çeşit meyveler, ürünler çıkaran O'dur.’*³²⁵

Gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip onunla size rızık olarak türlü türlü ürünler çıkaran Allah'tır.’

³²² <https://dohadictionary.org/dictionary/> نعمة (12.03.2022)

³²³ Nahl, 16/18.

³²⁴ Nahl, 16/14.

³²⁵ İbrâhîm, 14/32.

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۚ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Yine dünya hayatında nimetler babında pek çok meyve lütfetmiştir: “O, gökten su indirendir. Bununla her şeyin bitkisini bitirdik, ondan bir yeşillik çıkardık, ondan birbiri üstüne bindirilmiş taneler türetiyoruz. Ve hurma ağacının tomurcuğundan da yere sarkmış salkımlar, -birbirine benzeyen ve benzemeyen üzümlerden, zeytinden ve nardan bahçeler (kılıyoruz.) Meyvesine, ürün verdiğinde ve olgunluğa eriştiğinde bir bakıverin. Şüphesiz inanacak bir topluluk için bunda gerçekten ayetler vardır.”³²⁶

Bu bağlamda nimeti şöyle anlatmak daha doğru olur. Allah, aynı toprağa aynı suyu vermesine rağmen bitkilerden çeşit çeşit meyve ve sebze vererek yeryüzünde doğanın mükemmelliğinden bir buket sunmaktadır. İşte bunlar şuursuz tabiatın ve kör tesadüfün bir sonucu olmadığının bir göstergesi, ulu bir kudretin eserinin olduğunun delili konumundadır. Ayrıca inanan insanlar için yaratıcısına şükür gerektiren apaçık delillerdir.³²⁷

Genel anlamda nimet sözcüğünden anlaşılan, insanın dünya da hayatını devam etmesine sağlayıp ona haz veren her şey denilebilir. Ancak bu nimetler inanan insanlar için Allah’ın birer ikramı ve yaratıcı kudretinin delillerinden bir tanesidir. Bu vesileyle Müslümanlar Allah’a olan şükürünü ve ibadetini arttırır. Ancak kâfirler ise, bu kadar çok nimeti kendiliğinden oluşmuş gibi görerek asıl yaratıcıyı tanımamakta ısrar etmektedirler. Bu sebeple Allah nimetine nankörlük edenlere şiddetli bir azap hazırlamıştır. Fakat o kuru topraktan lezzetleri ve renkleri farklı birçok nimetin asıl yaratıcısının Allah olduğunu bilen müminlere de hak ettikleri içi nimetlerle dolu cennet verilecektir.

³²⁶ En‘âm, 6/99

³²⁷ Yazır, a.g.e, II, 445.

3. İNZÂR VE TEBŞÎR KAVRAMLARININ İNSAN DAVRANIŞLARINA YANSIMALARI

3.1. Kur'ân-ı Kerim'de İnzâr (Uyarma/Korkutma) Kavramının İnsan Davranışlarına Yansıması

Korku sözcüğü için sözlüklerde, “bir tehlike veya bir tehlike düşüncesi karşısında uyanan endişe hissidir.” Ya da “gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, kalp ve solunum hızlanması gibi belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişimlerle kendini gösteren bir duygudur”³²⁸ gibi tanımlar yapılmıştır.

İnzâr (إِنذَار) sözcüğü lugatta, “içinde korku bulunan haber vermek” anlamında kullanılırken, aynı kökten gelen Nezîr (نَذِير) ise, “uyarı görevini yapan kişi veya bu görevi yerine getiren her şey”³²⁹ anlamına gelir. Bu yönüyle inzârın, “bütün insanlık için yapıldığı, evrensellik olgusu taşıdığı ve bu korkutucu ve uyarıcı haberin peygamberler ya da benzeri araçlarla yapıldığı”³³⁰ anlaşılıyor. Allah her topluluğa nezir yani uyarıcı olarak peygamberler göndermiştir.

فَقَدْ جَاءَكُمْ بُشِيرٌ وَ نَذِيرٌ

“İşte size müjdeleyici de uyarıcı da gelmiştir”³³¹ ayeti bunu açıkça ifade eder.

Bu uyarıcı ve müjdeleyici görevin kendisine geldiğini Hz. Peygamber de belirtmektedir.

وَأَوْحَىٰ إِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

“Bu Kur’ân bana hem sizi hem de ulaştığı herkesi onunla uyarmam için vah yedildi.”³³²

Bu açıklamalar ışığında inzâr yani korkutma ilk olarak Allah’ın (c.c.) zatına dair yapılmıştır.

³²⁸ Eren ve komisyon, a.g.e, TDK. ‘Korku’ md.

³²⁹ el-İsfahânî, a.g.e, II, 415.

³³⁰ Karaman vd, a.g.e, II, 386.

³³¹ Mâide, 5/19.

³³² En‘âm, 6/19.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

‘‘Ey iman edenler! Allah’tan nasıl korkmak gerekiyorsa öylece korkun ve ancak O’na gönülden boyun eğmiş Müslümanlar olarak can verin.’’³³³

Diğer yönüyle Kur’ân’da inzâr, insanların içinde bulundukları gaflet ve dalâlet sebebiyle kendilerini bekleyen tehlikeyi görmediklerinden dolayı, onları uyandırma ve işlenen günahlara karşı ilahi cazâ ile korkutma şeklindedir. Bu metotla uyarma şekli salt; korku ve dehşete sevk etmek amacını değil bilakis insanların içinde bulunduğu günahladan kurtulup salih bir kul olmasını sağlayarak sorumluluğunun bilincini hatırlatmayı amaçlar.³³⁴

Ayrıca bu metod, ilahi buyrukların muhataba muhataba ulaştırılma vasıtası ve davet metodudur. Fakat bunun yanı sıra, aynı zamanda duyguları ve vicdanı etkileyici bir işlev olarak da görülür.³³⁵

Ayrıca Kur’an’ın uyarma bağlamında insanları doğruya yöneltmek için zaman zaman başvurduğu yöntemlerden biri olarak korku ve sakındırma içeren haber verme metodudurda... İnsanların şiddet ve zorluk zamanında psikolojik olarak, en ufak ürpertileri hissedebilecek bir durumda oldukları bilinen bir gerçektir. Bundan dolayıdır ki Kur’an, kişilerin bu psikolojik durumlarını göz önüne alıp uyarıda bulunmaktadır.³³⁶

Genel anlamda Kur’ân-ı Kerim içerdiği uyarı ve korku mesajlarıyla tüm insanlık için büyük bir kurtuluşun meşalesini yakmaya çalışmış ve insanları bu bağlamda sonu elem dolu bir gelecek hakkında hazırlıklı olmaları için ön bilgilendirme yapmıştır.

3.1.1. Kur’ân’da Geçen Korkutma Ayetleri

İnzâr sözcüğü bağlamında Kur’ân-ı Kerimde uyarma ve korkutma ile alakalı kavramları tek tek ele alacağız.

³³³ Al-i İmrân, 3/102.

³³⁴ Turgay Gündüz, Uludağ Ü, İFD, s.7, c.7/525.

³³⁵ Hökelekli, ‘İnzâr’’ TDV. İslam Ansiklopedisi, xxii, 358.

³³⁶ Süleimani, a.g.e, 119.

3.1.1.1. İnsanların Allah’a şirk koşmamaları için uyarıda (inzâr) bulunulması ve bu uyarıya uymayanların cehennem ile korkutulması

Bahsi geçen korku ayetlerin üzerinde durduğu konu, insanların Allah’a karşı başka bir ilah edinmemeleri gerektiğinin uyarısıdır. Allah’a şirk koşan kişinin affedilmeyeceğini ve onlar için elem verici azap hazırladığını ayetlerde bildirmiştir.³³⁷

Konuyla ilgili en belirgin ayetlerden bazıları şunlardır:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا

“Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun (şirk) dışında kalanları dilediği kimse için bağışlar. Kim de Allah’a şirk koşarsa, hiç şüphesiz büyük bir günahla iftirada bulunmuş olur.”³³⁸

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ

“O halde sakın Allah ile birlikte başka tanrıya kulluk edip yalvarma, sonra azaba çarptırılanlardan olursun!”³³⁹

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا

“Rabbin ile beraber başka ilahlar kılma, yoksa yerilmiş, kovulmuş olarak cehenneme bırakılırsın.”³⁴⁰

Anlaşılan o ki, korkutma çeşitlerinin en korkunçlarından biri de cehennem azabıdır. Çünkü Kur’ân’da bildirilen, ölüm sonrası hayatta dünyada iken yapıp ettiklerinin karşılığı olarak ya cennete ya da cehenneme gidecektir. Bir ceza yeri olarak ürkütücü bir yer olan cehennem şu ayetlerde şöyle tasvir edilir:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا

حَكِيمًا

³³⁷ es-Sabuni, a.g.e, I, 274-275.

³³⁸ Nisa, 4/48.

³³⁹ Suarâ, 26/213.

³⁴⁰ İsrâ, 17/39.

‘‘Ayetlerimize karşı inkâra sapanları şüphesiz ateşe sokacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tadmaları için onları başka derilerle değiştireceğiz. Gerçekten, Allah, güçlü ve üstün olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.’’³⁴¹

Buradan anlaşılan o ki, Allah’ı ve dinini yalanlayanların cehennemde şiddetli bir azap ile uyarılacaklardır. Hz. Ömer’in (r.a.), Hz. Peygamberden şöyle duyduğunu aktarır; ‘‘Kâfirlerin cehennemde yanıp biten vücud derilerinin de acıları devam etsin diye, derileri saatte yüz defa yenilenir.’’³⁴² İşte böyle dehşet verici haber karşısında inkar etmek şöyle dursun günah işlemek bile insana ağır gelmelidir.

Bu ayetler bağlamında denilebilir ki, bir şeyin değeri ve kıymeti ona verilen önem ile ölçülür. Kur’ân-ı Kerim’de korku ayetlerinin önemli bir bölümü, Allah korkusu ve ona bağlı olarak hissedilmesi gereken korkulardan oluşur. Aslında Allah korkusu salt bir korkudan ibaret değildir. İçerisinde Allah’a karşı saygı (haşyet), sevgi (muhabbet), azabından korkmak (havf), emir ve yasaklarında hassasiyet göstermeyi (takva) barındıran bir yapıya sahiptir. Bu duygu, Allah’ın azabından korkmanın yanında, her şeyini borçlu olduğu Rabbinin karşı duyduğu şükran ve iştiyakla ümidini kaybetmeden, rahmeti gazabından çok olan Allah’a karşı hüsnü zan beslemektir. Bu nedenledir ki, bu hissiyat mümine Allah katında üstün makamlar bahşeden bir haldir.³⁴³

3.1.1.2. Kıyamet gününün değişiyle korkutma

İnsanoğlunun hem günaha girme korkusunu hem de mahşer yerinde vereceği hesabın korkusunun anlatımı için ayette şu şekilde tasvir edilir:

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

‘‘De ki: ‘Şüphesiz ben, Rabbime isyan edersem o büyük günün azabından korkarım.’’’³⁴⁴

Kıyamet günü hakkında Allah’ın (c.c.) peygamberler göndererek kullarını uyarması sünnetullah’ın bir göstergesidir. Hatta günah işlemekten korunmuş peygamberler dahi Allah’ın azabından emin olamaması kıyamet dehşetinin büyüklüğünün delilidir.³⁴⁵

Çünkü, bizzat Allah Resulü, Allah korkusuna dair bu durumu şu şekilde yorumlamıştır;

³⁴¹ Nisâ, 4/56.

³⁴² İbn Kesir, a.g.e, I, 276.

³⁴³ Nair, a.g.e, 84.

³⁴⁴ En’ân, 6/15.

³⁴⁵ Nair, a.g.e, 71.

‘‘ Benim Allah’a karşı korkum sizinkinden daha fazladır. ’’³⁴⁶

Diğer bir ayet ise kıyamet sahnesinden korkan kişilerden şöyle bahsetmektedir.

رَجَالٌ لَا تُلِهِمْ بِحَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

‘‘O erler ki, ne ticâret ne de alış veriş onları Allah’ı zikretmekten, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyabilir. Onlar, kalplerin halden hâle girip alt üst olacağı ve gözlerin dehşetten donakalacağı bir günden korkarlar. ’’³⁴⁷

Öyle ki, bu kelimeler (Resulüllah’ın Ashabını) ne dünya işleri, ne dünya süsü, ne alım satım ne de kendi işleri; Allah’ı anmaktan, namaz kılmaktan ve fakirlere zekat dağıtmaktan alıkoyamaz. Onlar ezan sesini duyar duymaz camiye ibadete yönelirler. İşte onlar kalplerin ve gözlerin yerlerinden fırlayacak gibi olacakları dehşetli kıyamet anından çok korkarlar.³⁴⁸

Ayetlerden anlaşılan o ki, kıyamet sahnesi ve dehşetinden imanlı kimseler korkmaktadırlar. Bu nedenle de inananlar, kıyamet anında sıkıntıya düşmemek için, dünya hayatında Allah’ın emri doğrultusunda hayatlarını sürmektedirler.

3.1.1.3. Hesap Günü ile Korkutma

Kur’ân’da insanoğlunun, Allah’ın divanına gelince bir hesabın olacağını bilerek, bu korkunun endişesiyle hareket etmesi gerektiğini belirtir.

Ayette şöyle buyrulur:

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

‘‘Şüphesiz, ahiret azabından korkanlar için bunda bir ibret vardır. Bu insanların (hesap ve cezâ için) toplanacakları bir gündür ve o gün olup bitenin gözle görüldüğü bir gündür. ’’³⁴⁹

Buna göre nice helak edilen kavimlerin kıssaları inananlar için alınacak bir ibrettir. Yani onlar gönderilen peygamberlere inanmayarak gösterdikleri sapıklıkları nedeniyle bu dünyada ve ahirette alacakları cezâyı inkâr edemeyeceklerdir. Çünkü onlara elçiler, apaçık delillerle dini anlatmış, ama onlar bu hak davayı reddetmişlerdir. Ayrıca, mahşer

³⁴⁶ Buhârî, *Nikâh*, 1

³⁴⁷ Nur, 24/37

³⁴⁸ es-Sabuni, *a.g.e.*, II, 326.

³⁴⁹ Hud, 11/103.

meydanında bütün insanlar toplanacak ve o günde yaşananlara şahitlik edilecek, çok tanık bulunacaktır. Hatta bütün yer gök halkı orada bulunacak, insan vücudunun bütün azaları yaptıkları amellere şahitlik edecekler.

O halde, peygamberlerin getirdiği mesajlara inanmamanın ve ahiret azabından korkmamanın, hatta yalanlayıp öldürmenin akıbeti, helake uğramış kavimlerin akıbetleri gibi çok acı ve çok korku vericidir.³⁵⁰

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وِلايٌ وَلَا شَفِيعٌ لَهُمْ يَتَّقُونَ

“Rablerine (götürülüp) toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'an'la) uyarıp-korkut; onların ondan başka ne velileri vardır ne şefaathçileri. Umulur ki korkup-sakınırlar.”³⁵¹

Muhatapları bakımından bakıldığında da buradaki korkutma eğer Müslümanlar için ise, günahları terk etmesi için bir uyarı; şayet kitap ehline mensup bir kimse ise, hakka tabi olup iman etmeleri için bir uyarıdır.³⁵²

3.1.1.4. Hz. İbrahim’in içinde hissettiği korku

İnsanın tepkisel olarak ortaya koyduğu bazı soyut duygularından biri de, bilindiği gibi korkudur. Bu duygu bütün insanlarda olduğu gibi, istisnai sahsiyetler olan peygamberlerde de bulunmaktadır. Bu korkuyu İbrahim (a.s), meleklerin kendisine ümmeti hakkında azap için geldiği vakitte hissetmiştir.

فَأَوْحَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ

“Onlar yemeyince, bunun üzerine içine bir tür korku düştü. 'Korkma' dediler ve ona bilgin bir erkek çocuk müjdesini verdiler.”³⁵³

Korkunun temellendirilmesine gelince; çünkü geleneğe göre ikram edilen yemeğin yenmemesi, muhatabın düşmanca düşünce taşıdığı anlamına gelebilir. İbn Abbas’tan gelen bir rivayette ise, Hz. İbrahim’e gelen bu korkunun, meleklerin kavmini helak edeceği zannından kaynaklanan korku olduğunu bildirilir.³⁵⁴

³⁵⁰ Yazır, a.g.e, V, 142.

³⁵¹ En’âm, 6/51.

³⁵² Nair, a.g.e, 80.

³⁵³ Zâriyat, 51/28.

³⁵⁴ Kahraman vd. a.g.e, V, 130.

3.1.1.5. Firavunun makamını kaybetme korkusu

İnsan nefsinin birçok zaafının bulunduğu ve bunların en meşhurlarından birinin de makam sevdası olduğu bilinir. Bu konuda Kur’ân-ı Kerim’de geçen kıssada Hz. Musa’nın hakka daveti sonucu, Firavun’un makamını kaybetme korkusuyla nasıl hareket ettiğini şöyle anlatılır:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبِّي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ

*“Firavun: Bırakın beni, dedi. Musa’yı öldüreyim; (Kurtulabilirse şayet) Rabbine yalvarsın! Çünkü ben onun, dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından endişe ediyorum.”*³⁵⁵

Ayetteki ‘toplum içerisinde tefrikaya sebep olacağından korkuyorum’ ifadesi aslında Firavunun kurduğu düzenin değişmesi, saltanatının elinden çıkıp sıradan bir insan olması manasını taşımaktadır. Zira o düzeni kendisi kurmuş ve sorunsuz işlemesi için de halkın kendisine hizmet etmesini arzular ve çarkına çomak sokulmasından rahatsız olur.³⁵⁶ Onun içindir ki, halkına buyruk vermeye alışmış bütün diktatörlerin, sürdürmüş oldukları ihtişamlı hayatı ellerinden gitmesi en büyük korkuları olmuştur hep.³⁵⁷

Makam sahibi bütün kâfir krallar saltanatlarının elinden gitmemesi için hak dinlere karşı batıl inançlarında inatla devam etmişlerdir. Çünkü makamlarını peygamberlere kaptırmaktan çok büyük korkuya kapılmışlardır.

3.1.1.6. Korku, açlık ve çeşitli nimetlerin azaltılması ile imtihan edilme

Yüce Allah, insanlara ihtiyaçlarının eksilmesi gibi bir takım sıkıntılar vermiş ve bu vesileyle onu, nimetlerin yokluğu ya da noksanlığı ile korkutmuştur. Nitekim ayeti kerimede yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

*“Yemin olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele!”*³⁵⁸ Görüldüğü gibi ayette korku, uyarı ve tebşir kavramları bir arada kullanılmıştır.

³⁵⁵ Mümin, 40/26.

³⁵⁶ es-Sabunî, a.g.e, III, 97.

³⁵⁷ Nair, a.g.e, 53.

³⁵⁸ Bakara, 2/155.

Ayetle ilgili olarak Elmalılı şu açıklamada bulunur:

Biz peygambere tabi olup olmayanı seçmek ve o nimeti tamamlamak üzere siz; korku, açlık ve bazı sıkıntılarla imtihan edeceğiz. Bunlar düşmandan gelebilecek baskın korkusu, kıtlık ve açlık; savaştan gelebilecek mal ve can noksanlığı ile imtihan edilmektir. Mahsullerin eksilmesi bazen kuraklık, bazen de düşmanla savaşıldığı için toprağı işleyememekle olur. ‘Ayetin mutlak oluşu İslâm dinindeki farz kılınacak bazı hüküm ve sorumluluklara işaret etmektedir. Buna göre korku Allah korkusuna; açlık Ramazan orucuna; mal eksikliği zekâta; canların eksilmesi cihada, şehitliğe, ürün ve evlat zayiine (ölümüne) işaret eder.’³⁵⁹

3.1.2. İnkârcıları Cehennem ile Korkutma

Cehennem (جَهَنَّمَ), Yüce Allah’ın (إِلهًا عَلَيْهِمْ مُّصَدِّقًا) sıkıştırılmış ateşinin bir adıdır.³⁶⁰

Cehennem yani “dipsiz kuyu; uğursuz, hayırsız ve şerli”³⁶¹ anlamına gelen Arapça kökenli bir kelimedir.

İslam dininde başlıca tebliğ metotlarından olan inzâr’ın, insan fıtratına uygun uyarıcı ve korkutucu yollarından birisi de cehennem korkusudur. Allah lütfu, rahmeti, affı ve cenneti ile sevilir, ümit bağlanılır; azabı, kahrı, gazabı ve cehennemi sebebiyle kendisinden çekinilir, endişe edinilir, iltica ve tövbeye koşulur.³⁶²

Kur’an’ın pek çok ayetinin ortak özelliği; psikolojik bir etki oluşturarak, muhatabın cüz’i irade alanını kısıtlamaya gitmeden onu değiştirmeye zorlayıcı olmasıdır. Bu maksatla günah işlemekte ya da inkârda ısrar eden insanların, fıtrî bir meleke olan güven duyguları tahrik edilerek onların etkilenmeleri amaçlanır.³⁶³

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَعْيُهُمْ وَهُمْ يَخْشَوْنَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَنَبَسَ الْمَهَادُ

“O inkârcı kâfirlere de ki, siz mutlaka yenilgiye uğrayacak ve toplanıp cehenneme doldurulacaksınız. Orası ne fena bir dölşektir.”³⁶⁴

³⁵⁹ Yazır, a.g.e, I, 434.

³⁶⁰ el-İsfahânî, a.g.e, جَهَنَّمَ md. I, 221.

³⁶¹ İbn Manzûr, a.g.e, جَهَنَّمَ md. XII, 112.

³⁶² Gündüz, a.g.e, 95.

³⁶³ Gündüz, a.g.e, 101.

³⁶⁴ Âl-i imran, 3/12.

Yüce Allah ayette yahudiler ve inkarcıların bu dünya da kesin bir dille yenileceklerini ve ahiret gününde inkarcıları toplu bir şekilde cehenneme sürükleyerek atacağı bildirilmiştir. Ayrıca onları cehennemde altlarından ve üstlerinden şiddetli bir ateş çevreleyecektir. Kimsenin içine girmek istemeyeceği, sıkıntılı, zor anların yaşanağı ve azap dolu ne kötü bir meskendir.³⁶⁵

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

*‘‘Ayetlerimizi yalanlayanlar ve onlara karşı büyüklenenler, işte onlar ateşin arkadaşlarıdır; onda sonsuz olarak kalacaklardır.’’*³⁶⁶

Şu bir gerçek ki, ayetlerimizi inkâr, iyiliği ve kötülüğü, hakkı ve şirki, şimdikin ve geleceğin gerçeklerinin açıktan açığa gösteren delilleri ve bütün bunları dikkate almaya özen gösterenler yok mu, “لَا تُفْتَحُ لَهُمُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ” bunlara gök kapıları acıkmaz. Nefis bir benzetme olan “حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ” ta ki, o koca devenin iğne deliğinden gecene kadar tabiri aslında iğnenin deliğinden devenin geçmesi imkânsızlığını bildirmektedir.

Kısacası her iki durumda da inkârcıların cennete girmelerinin mümkün olmadığını, hatta ilahi hüküm gereği imkânsız olduğunu açık bir örnek ile anlatmaktadır.³⁶⁷

Netice itibariyle ayetlerden anlaşılan şey; o kâfirler yapıp ettiklerinin karşılığını sonu olmayan ve şiddetinin akla hayale sığmadığı cehennem ateşiyle bulacaklardır. Bu kadar şirk ve günahın bedelini dünya da mutsuzluk ve huzursuzluk olarak, ahirette ise pişmanlıklar ve elim bir azap şeklinde kendini gösterecektir. İşte bu kadar uyarı hem kâfirlerin yaptıklarının yanlarına kâr kalmayacağı hem de onların içine düştüğü bu dehşet verici yerin inananlar için bir ibret kaynağı olması bakımından son derece önemlidir. Çünkü iman sahibi kimseler yaşanması kaçınılmaz olan bu sonu görüp hak davalarına daha çok sarılmaları ve hayırlı amellerine daha çok ağırlık vermeleri düşünülür. Böylelikle o kâfirlerin durumuna düşmez ve Allah’ın rızasını kazanarak cennet ehlinden olmaları ümit edilir.

³⁶⁵ es-Sabunî, a.g.e, I, 183.

³⁶⁶ A’raf, 7/36.

³⁶⁷ Yazır, age, IV,168-169.

3.1.3. Cehennem Ehlinin Durumu

Kur’ân’ın korku uyandırarak sakındırma metotlarından olan inzâr, yaklaşan tehlikeyi haber vermek için kullanılır. İnzâr, bu habere kulak veren ve ibret alanlar için fayda sağlar. Kalp gözlerini hakikate kapatan kâfirlerin Kur’ân’ın korkutmasından etkilenmesi düşünülemez.³⁶⁸

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

“İnkâr edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, asla iman etmezler.”³⁶⁹

Ayetinden anlaşılana göre, kâfirler hakikati kendilerinden bulmaya, düşünüp karar vermeye, işitip sağlıklı anlamaya, güzel karşılamaya becerileri kalmamıştır. Onlardaki kalp aslı bozulmuş ve ilk günkü saflığı yitirmiştir; içinde bulundukları kötü ameller sonucu onu kapatan ikinci bir hal almışlardır. Artık onlar, hakikatleri idrak için yaratılmış olan o kalpleri bütün faaliyet ve yetenekleri fesada uğramıştır. Hatta ölüm sonrası gaibe dair çıkarlarına dahi olsa gerçeklere karşı kalpleri dumura uğramıştır.

Burada Allah’ın getirdiği bütün delillere inkârcıların kulak tıkamalarının ve aptalca inatlarının bedelini ağır bir azapla ödeyeceklerini şu ayette görürüz:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَنِيًّا حَكِيمًا

“Ayetlerimize karşı inkâra sapanları şüphesiz ateşe sokacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onları başka derilerle değiştireceğiz. Gerçekten, Allah, güçlü ve üstün olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁷⁰

Öyle anlaşılıyor ki, Allah’ın emrine karşı gelme ve resulünü yalanlamanın bedeli olarak inkârcıları Allah her zerresiyle sonsuz azabı barındıran cehenneme atacaktır. Bununla alakalı Hz. Ömer, “onların derileri yandıkça günde yedi bin defa derileri tekrardan yenilenir” diye duyduğunu anlatır. Aynı zaman da Muaz bin Cebel, “Onların derilerinin her saat yüz defa değiştirilir” diye peygamberimizden duyduğunu aktarır.³⁷¹

Ve yine farklı ayetlerde cehennemliklerin şu şekilde olur:

³⁶⁸ Nair, age, 206.

³⁶⁹ Bakara, 2/6.

³⁷⁰ Nisâ, 4/56.

³⁷¹ İbn Kesir, a.g.e, I, 276.

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا
قَالَتْ أُخْرِيَهُمْ لِأُولِيهِمْ رَّبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَأَحْبِبْهُمْ عَذَابًا مِّنَ النَّارِ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ*
وَقَالَتْ أُُولِيَهُمْ لِأُخْرِيَهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَاذْهَبُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ

“Allah onlara: ‘Sizden önce gelmiş insanları ve cinlerle beraber şu ateşe girin!’ diyecektir. Oraya giren her toplum (ümme), kendi yoldaşına lanet edecek; hepsi orada derlenip toparlanınca da sonrakiler öncekiler için şöyle diyeceklerdir: ‘Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar. Sen bunlara o ateşin azabının iki katını ver.’ Allah diyecek ki ‘hepinizinki iki ama bilmiyorsunuz.’ Öncekiler de sonrakilere derler ki: “Sizin bize karşı bir üstünlüğünüz yok. Böylece siz de işlediğiniz kötülöklere mukabil azabı tadın!”³⁷²

Bu bağlamda anlaşılan şey, insanlardan ve cinlerden yaptıkları kötölükleri sebebiyle cehenneme atılanlar gibi sonradan gelip aynı günaha düşenlerinde akıbeti cehennemdir. Orada günah, kötölük ve şirk de birbirlerine destek olan herkes birbirini suçlayarak lanetleyecektir. Şüphe yok ki, Allah onların günah ve şirkte farklı olmadıklarını, kurtuluşun olmadığı cehennem azabı tattırarak gösterecektir.³⁷³

Ve yine zalimlerin cehenneme gireceği an pişmanlıklarını şöyle göstermişlerdir:

وَم تَقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَّا اطَّعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ

“Yüzleri ateşe çevrildiği gün, ‘Keşke Allah’a itaat etseydik, resulü dinleseydik’ diyecekler”³⁷⁴ Bahsi geçen ayette, Allah-u Teâlâ’nın insana akıl verdiğini ve peygamberlerle çok kıymetli bilgiler gönderdiğini anlatıyor. Ancak bunları bırakıp toplum içerisindeki zalim otorite, güç ve makam sahibi kişilerin arkasından sorgulamadan gittikleri için bu kimseler de yüzleri üstü cehenneme atılacaklardır.³⁷⁵ İşte bu sebeple, o zalimlerin ‘keşke Allah’a itaat edip resulünü dinleseydik’ şeklindeki pişmanlıkları bir işe yaramayacaktır.³⁷⁶

İnkârları ve asilikleri sonucu azabı tadan cehennem ehli bu sıkıntıdan kurtulmak için içine düştükleri arayışları şu ayette açıklayıcı niteliktedir.

³⁷² A’râf, 7/37-38.

³⁷³ es-Sabunî, age, I, 434.

³⁷⁴ Ahzâb, 33/66.

³⁷⁵ Karaman vd. age, IV, 403.

³⁷⁶ İbn Kesir, age, III, 105.

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ

‘‘Cehennem ehli cennet ehline, ‘‘suyunuzdan veya Allah’ın size verdiği rızıktan biraz bize verin!’’ diye seslenirler. Onlar da ‘‘Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır’’³⁷⁷ diyerek cevap verirler.

Cennet ve cehennem ehli arasındaki perde Allah tarafından kaldırılır. Cehennemdekiler bir ümitle şiddetli susuzluk ve açlıktan dolayı cennetliklerden bu sıkıntıların giderilmesi için onlardan yiyecek şeyler ve içinde bulundukları ateşi serinletecek su isterler. Ancak cennet ehli onlara, ‘‘Allah Kâfirlere bu istediklerini haram kılmıştır’’ şeklinde olur. Bu cevap onlar için tam bir yıkım olacaktır.³⁷⁸

Zalim kimseler ahirette edindikleri dostların yanlış kişiler olduğunu ve kendilerine gönderilen resulün yolundan gitmeleri gerektiğinin hak olduğunu anlayacaklardır. Bu durum ayette şu şekilde anlatılır:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا - يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا

‘‘O gün, (dünya da iken) haktan sapmış kişi ellerini ısırarak şöyle diyecek: Keşke peygamberlerle birlikte aynı yolda olsaydım! Eyyvah! Keşke falancayı kendime dost edinmeseydim!’’³⁷⁹

Bahsi geçen ayetlerden anlaşılan şey, inkârcılar için o gelen çetin günün çok zor geçeceği. Çünkü Allah’ın onlara verdiği fırsatı akıllıca kullanmamış, Allah’a kulluk edip elçisine uyacaklarına isyanı ve küfrü seçerek hırsa kapılmış kimseleri dost edinip onların yolundan gitmişlerdir. Bütün hakikatlerin ortaya döküleceği hesap gününde kendi kendilerini azarlarlar ve öfkeleri nedeniyle ellerini ısırma eylemiyle yaşadıkları pişmanlığı ve acıyı gösterirler.³⁸⁰

3.1.4. Sonsuz Cehennem Azabının Getirdiği pişmanlık

Pişmanlık, bir insanın geçmişteki davranışlarından hoşnut olmama duygusudur. İnsanın belirli bir eylemi yerine getirdikten sonra üzüntü, utanç, mahcubiyet veya suçluluk karışımı bir duygu hissetmesi; ‘‘Keşke öyle yapmasaydım!’’ diye düşünmesidir. Pişmanlık bir eylemi yerine getirmekten dolayı ortaya çıktığı gibi, eylemsizlikten dolayı

³⁷⁷ A‘râf, 7/50.

³⁷⁸ es-Sabunî, a.g.e., I, 437.

³⁷⁹ Furkan, 25/27-28.

³⁸⁰ Karaman vd. age, IV, 120.

da ortaya çıkabilir. "Keşke bir şey yapsaydım!" şeklindeki bir düşünce de pişmanlık olarak değerlendirilir.³⁸¹

İnsanın yaşayabileceği iki türlü pişmanlıktan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, dünya hayatındaki yapacağı hatalarından dolayıdır ki bunun bir telafisi vardır. İkincisi ise ahirette olanıdır. Ancak bu pişmanlığın kendisine hiçbir faydası olmayacaktır.

Bu açıklamalar çerçevesinde denilebilir ki, insanın ölümü sonrası geri dönüşün imkânsız olduğu ahirette en büyük pişmanlığı yaşayacak olanların Allah'ı ve peygamberlerini inkâr eden kâfirler olacağını ayetler bize bildirmektedir.

وَأَنذَرَهُمْ يَوْمَ الْحُسْرَىٰ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

“(Ey Peygamber!) O kâfirler pişmanlıkların yaşanacağı kıyamet günü hakkında uyar. Çünkü o gün azap hükmü yerini bulacak ve pişmanlığın hiçbir faydası olmayacak. Hal böyleyken, o kâfirler hâlâ gaflet içinde olup iman etmemekte direnmektedirler.”³⁸²

Ayette Allah'ı ve hesap gününü unutup gaflet içinde yaşayanların kıyametin kopması sonrası hiçbir pişmanlığın fayda vermeyeceği konusunda uyarıldığı zikredilir. İşte o gün kâfirlerin, Allah'tan tekrar hayata dönüp iyilik ve hayır yapalım temennileri de onları kurtaramayacaktır. Allah'ın kesin hükmü ile itaat edenler cennete, asiler ise cehenneme gitmesi netleşmiştir.³⁸³ Ayrıca o gün, sadece Allah'ı inkâr edenlerin pişmanlığı ifade edilmemektedir. Aksine hata yapan hataları için; kötülük yapan iyilik yapmadığı için, iyilik sahibi olan da daha fazla iyilik yapmadıklarına pişman olacaktır.³⁸⁴

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ

“Ve: 'Eğer dinlemiş olsaydık ya da akıl etmiş olsaydık, şu çılginca yanan ateşin halkı arasında olmayacaktık' derler.”³⁸⁵

Nitekim kâfirlerin ahirette kuracakları ‘keşke kibirlenmeseydim, dine ve hakikate kafa tutmasaydım, küfre girmeseydim, zalimlik etmeseydim, tevazu ile Allah'ın emrine kulak

³⁸¹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Pişmanlık>, (15.10.2022)

³⁸² Meryem, 19/39.

³⁸³ es-Sabunî, a.g.e., II, 207.

³⁸⁴ Zülfişkar Durmuş & Havva Özata, “Kur’ân-ı Kerim’de Ahirette Yaşanacak Pişmanlık Sahneleri’ ’Umde Dini Tetkikler Dergisi, c.2, s.1, ss.12-13, Nevşehir, 2019.

³⁸⁵ Mülk, 67/10.

verip iman etseydim”³⁸⁶ gibi pişmanlık temennileri onlara fayda sağlamayacak ve sonsuz bir azabın içerdiği cehennemin şiddetinden de kurtaramayacaktır.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُفِّقُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنُكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Onların ateşin karşısında durdurulup da ‘Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha rabbimizin ayetlerini yalan saymayıp inananlardan olsak’ dediklerini bir görsen!”³⁸⁷

Kâfirler yalanladıkları cehenneme getirilince işte tam da burada içine düştükleri pişmanlığı; “tekrar dünyaya dönerek aynı hatalara düşmeyeceklerini ve inkâr ettikleri her şeye inanacaklarını ve hakiki müminlerden olmak istedikleri” temennileriyle ifade edeceklerdir.³⁸⁸

Hak ve hakikati inkâr eden ve zalim kimselerin akıbeti Kur’ân-ı Kerim’in bildirdiği üzere hiç şüphesiz sonsuz cehennem olacaktır. O kimseler içine düştükleri küfrün acısını ahirette tadacak ve pişmanlıklarını şu şekilde ifade edeceklerdir:

وَهُمْ يَصْطَرِحُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرُ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ

“İçinde onlar (şöyle) çığlık atarlar: ‘Rabbimiz, bizi çıkar, yaptığımızdan başka salih bir amelde bulunalım.’ Size orada (dünyada), öğüt alabilecek olanın öğüt alabileceği kadar ömür vermedik mi? Size uyarı da gelmişti. Öyleyse (azabı) tadın; artık zalimler için bir yardımcı yoktur.”³⁸⁹

Hesap gününden bir sahneyi canlandıran bu ayetlerde, dünya gönderilen elçileri dikkate almayan müşriklerin kötü bir sonla karşı karşıya kaldıklarında kaçacak bir sığınak ve bir fırsat bulmaya çalışacaklarını ve bu son çabalarının kendilerine fayda sağlamayacağı ifade edilir.³⁹⁰

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنِّي كُنتَ لِي كَرَّةً فَأَكُونُ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

³⁸⁶ Yazır, a.g.e, IX, 236.

³⁸⁷ En’am, 6/27.

³⁸⁸ Karaman vd., a.g.e, II, 391.

³⁸⁹ Fatır, 35/37. Ayrıca bk. Müminûn, 23/107-108.

³⁹⁰ Karaman vd. age, IV, 468.

“Ya da azabı gördüğü zaman: 'Benim için bir kere daha (dünyaya dönme fırsatı) olsaydı da, ihsan edenlerden olsaydım' (diyeceği günden sakının). ”³⁹¹

Bu ayette, kâfirlerin ancak ve ancak kendi acizlikleri anlayacağı ve bundan sonrası için yaşayacakları pişmanlıkları hatırlayıp kendi kendilerine kızarlar. Bundan ötürü de vakti geçmiş yakınmaları ve karşılıksız olmayan kurtuluş temennileriyle baş başa kalırlar.³⁹²

وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى. يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي

“O gün, cehennem de getirilmiştir. İnsan o gün düşünüp-hatırlar, ancak (bu) hatırlamadan ona ne fayda? Der ki: 'Keşke hayatım için, (önceden bir şeyler) takdim edebilseydim.’”³⁹³

Bu ayetten anlaşılan o ki, insan dünyada anlamadığı hakikati ahirette cehennem önüne getirilince bilir ve kendisine yapılmış nasihatleri yapmak ister. Fakat bu hatırlamanın ona bir faydası olmayacaktır. Çünkü iş işten geçmiş, geri dönüş ihtimali imkânsız hale gelmiş ve bu pişmanlık; “Keşke dünya da iken iman edip iyi işler yapaydım da Allah’ın huzuruna bu halde gelmeyeydim”³⁹⁴ cümlesiyle anlatılmaya çalışılmıştır.

Başka bir açıdan bakıldığında, ayeti kerimede kâfirlerin hafife aldığı cehennem vaadinin bazı ümmetlere dünya da verilme de ahirete bütün şiddetiyle onları beklediğini vurgular. Onlar cehenneme getirildiğinde kendilerine vaad edileni hatırlayacaklar ve yaptıklarından dolayı pişmanlık duyacaklar. Ancak telafisi olmayan bu hatırlamalar ve pişmanlığın çok geç kaldığı anlatılır. Böylelikle cehennemin azabını iliklerine kadar hissedecekleri azabı tadacaklardır.³⁹⁵

Genel manada bahsi geçen ayetler de kâfirlerin, şirke düşenlerin ve Allah’a asilikte sınır tanımayanların, peygamberler ve kitaplar aracılığıyla yapıp ettikleri kötülüklerin sonucu cehennem azabı ile cezalandırılacakları uyarısında bulunulmuştur. Bu uyarılara kulak vermeyip, alaya alıp, küfrüne ve günahında aşırıya gidenlerin pişmanlıkların yaşanacağı dehşet verici cehenneme girmesi kaçınılmaz bir sonuç olacaktır.

Bu açıklamalar ışığında Yüce Allah’ın Müslümanlara da bu sahneleri yaşamamaları için bir uyarı verdiği anlaşılabılır. Bu nedenle Müslüman kimseler bu uyarıları kulak vermeli,

³⁹¹ Zümer, 39/58.

³⁹² Karaman vd., a.g.e, IV, 628-629.

³⁹³ Fecr, 89/23-24.

³⁹⁴ Yazır, a.g.e, IX, 447-448.

³⁹⁵ İbn Âşûr, a.g.e., c. XXX, s.335.

tefekkür ve tezekkür edilmesi gereken bir nasihat bağlamında kabul etmeli ve yaşamını bu doğrultuda sürdürmelidir.

3.2. Kur'an-ı Kerim'de Tebşîr (Müjdeleme) Kavramının İnsan Davranışlarına Yansıması

Müjde yani tebşîr sözcüğü “güler yüzle iletişim kurmak; güler yüzlü olmak” anlamındaki beşr (بَشَرَ) kökünden gelen tebşîr “müjdelemek”³⁹⁶ manalarında kullanılır.

Arapça sözlüklerde ise, Tebşîr (تَبَشِيرٌ), “sevindirici haber vermek”³⁹⁷ manasındadır.

Kur'an-ı Kerim'de Tebşîr sözcüğü türevleriyle birlikte seksenden fazla yerde zikredilmektedir. Bunlardan bir tane örnek verilecek olursa, elçilere verilen doğum müjdeleri, Hz. İsa'nın kendinden sonra Ahmet ismini taşıyan peygamberin geleceğini bilginin müjdesini vermek bu kabildendir. Yüce kitabımız Kur'an'da bütün gönderilen elçilerin nezî (نَذِيرٌ) ve tebşîr (مُبَشِّرٌ) görevleriyle donatıldığı ve bu doğrultuda tebliğ ettikleri ifade edilir. Kur'an-ı Kerim'de da insanları doğruya ve hayra ulaştıracak düsturları içeren bir kitap olduğu beşîr kelimesiyle ifade edilmektedir.³⁹⁸

Denilebilir ki Kur'an'daki müjde sözcüklerinde, öbür dünya da gerçekleşecek vaadlerin yoğunlukla haber verildiği görülür. Bununla alakalı ayette belirtildiği gibi;

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

“(Ey Muhammed) iman edip salih amellerde bulunanları müjdele. Gerçekten onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır.”³⁹⁹ Allah (c.c.) iman sahibi kimselere hayırlı amellerinin karşılığı olarak müjdeler hazırladığını bildirilir.

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ

“Biz Kitabı sana, her şeyin açıklayıcısı, Müslümanlara bir hidayet, bir rahmet ve bir müjde olarak indirdik.”⁴⁰⁰

³⁹⁶ İbn Manzur, a.g.e, بَشَرَ md. IV, 60.

³⁹⁷ el-İsfahânî, a.g.e, بَشَرَ md. I, 119.

³⁹⁸ Arpaguş, a.g.e, XL, 226.

³⁹⁹ Bakara, 2/25.

⁴⁰⁰ Nahl, 16/89.

Sonuç olarak bu açıklamalar bağlamında Allah'ın insanlardan yapmaları istediği buyruklar karşılığında onlara içinde huzur bulacakları ve mutluluğun en yücesini tadacakları bir cennet müjdesinin verildiği anlaşılmaktadır.

3.2.1. Kur'ân-ı Kerim'de Geçen Müjde Ayetleri

Yüce kitabımız Kur'ân'da müjde sözcüğü ile alakalı birçok ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerin en büyük özelliği ise insanlar üzerinde sevinç uyandıran ve anlara manevi bir huzuru nüfuz eden etkiye sahip olmasıdır. Allah-u Teâlâ insanın doğruyu bulması için müjdeler ve uyarılarla dolu kitaplar ve peygamberler göndermiştir.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

*'Kuşkusuz biz seni bir müjdecisi ve bir uyarıcı olarak, hak kitap(Kur'an) ile gönderdik.'*⁴⁰¹

Bu bağlamda gelen ayette, Allah'ın insanların hidayeti için gönderdiği elçisinin, insanlığın içinde bulunduğu rezillikten kurtarıp onları iman etmeleri sonrası iyi ameller yapmaları sonucu müjdeli haberlerle tebliğ ettiği vurgulanır.⁴⁰²

Müjde ayetleri her ne kadar insanları dünya hayatında iyiliğe sevk, hayırlı amele teşvik ve manevi hazzı çağırırsa da bazı ayetlerde kâfirler için cehennemi müjdeler. Bu bakımdan Kur'ân'da geçen müjde sözcüğünü farklı anlamlarıyla ele alalım.

a) İnananları cennet ile müjdeleyen ayetler:

- İman ettikten sonra hayırlı amel işleyen kimselerin ulaşacağı cennet nimetlerinin müjdesinin verilmesi:

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَنُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَهُمْ فِيهَا أزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

*“(Ey Muhammed) iman edip salih amellerde bulunanları müjdele. Gerçekten onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Kendilerine rızık olarak bu ürünlerden her yedirildiğinde: 'Bu daha önce de rızıklandığımızdır' derler. Bu, onlara, (dünyadakine) benzer olarak sunulmuştur. Orada, kendileri için tertemiz eşler vardır ve onlar orada süresiz kalacaklardır.”*⁴⁰³

⁴⁰¹ Bakara, 2/119.

⁴⁰² Karaman vd. a.g.e, I, 198.

⁴⁰³ Bakara, 2/25.

- Allah'a şirk koştırmayanlara verilen cennet müjdesinin zikredilmesi:

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادِ

“Tağut'a kulluk etmekten kaçınan ve Allah'a içten yönelenler ise; onlar için bir müjde vardır, öyleyse kullarıma müjde ver.”⁴⁰⁴

- b) Kâfirleri cehennem ile müjdeleyen ayetler:

İman sahibi kimselerin iyilik yapmalarının karşılığı cennet olduğu gibi inançsız kimselerin kötülük yapmalarının sonucu da azapla yoğrulmuş bir cehennem olduğunu ayetler ışığında görebiliriz.

- Allah'ın hükümlerini inkâr edenler, canice peygamberleri ve adalet isteyen insanları öldürenlere cehennem müjdesinin verilmesi:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ عِزًّا وَهُمْ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere öldürenler ve insanlardan adaleti emredenleri öldürenler; işte onlara acıklı bir azabı müjdele.”⁴⁰⁵

- Din adamlarından halkın parasını haksız yere yiyenlere ve insanlardan kıymetli maden sahibi olanların Allah yolunda harcamayanlarına azap müjdesi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ

الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Ey iman edenler, gerçek şu ki, (Yahudi) bilginlerinden ve (Hristiyan) rahiplerinden çoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler ve Allah'ın yolundan alıkoyarlar. Altını ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda harcamayanlar... Onlara acı bir azabı müjdele.”⁴⁰⁶

- Allah'ın gönderdiği birçok delili ve haberi inkâr edip yalanlayanların müjdesi ise:

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Bu durumda sen, onlara acı bir azap ile müjde ver.”⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Zümer, 39/17.

⁴⁰⁵ Âl-i İmran, 3/21.

⁴⁰⁶ Tevbe, 9/34.

⁴⁰⁷ İnşikâk, 84/24.

يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُتْلَى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

‘‘Kendisine Allah'ın ayetleri okunurken işitir, sonra kibirlenerek sanki işitmemiş gibi ısrar eder. Artık sen onu acı bir azapla müjdele.’’⁴⁰⁸

c) Müminlerin dünya da aldıkları müjde ayetleri:

Yüce Allah insanları dünya da iken bazı müjdeler ile sevindirmiş ve bu vesileyle inançlarının pekişmesini sağlamıştır. Bu mutluluk verici müjdelerin müminler için bir ümit kaynağı veya dünya yaşamını anlamlı kılan sevinçli haberler de denilebilir.

Müminler için hidayet rehberi ve bir müjde olarak Kur'an'ın gönderilmesi ayette şöyledir:

طَسَ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُّبِينٍ هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ

‘Kur'an iman eden müminler için bir hidayet rehberi ve bir müjdedir.’’⁴⁰⁹

Allah'ın müminleri bedir savaşında meleklerin desteğiyle zafere ulaştırması müjdesi:

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

‘‘Allah bunu (yardımı) size ancak bir müjde olsun ve kalpleriniz bununla tatmin bulsun diye yaptı. 'Yardım ve zafer' (Nusret) ancak üstün ve güçlü, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ın katındandır.’’⁴¹⁰

Allah'ın, ihtiyarlamış olan Hz. Zekeriya ve kısır olan eşine ismi daha önce hiç anılmamış bir çocuk müjdesini vermesi:

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا

‘‘(Allah buyurdu:) 'Ey Zekeriya, şüphesiz biz seni, adı Yahya olan bir çocukla müjdelemekteyiz; biz bundan önce ona hiç bir adaş kılmamışız.’’⁴¹¹

Allah'ın izniyle, Hz. İsa'nın kendinden sonra gelecek peygamberi müjdelemesi:

⁴⁰⁸ Casiye, 45/8.

⁴⁰⁹ Neml, 27/1-2.

⁴¹⁰ Âl-i İmrân, 3/126.

⁴¹¹ Meryem, 19/7.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ

‘‘Hani Meryem oğlu İsa da: ‘Ey İsrail oğulları, gerçekten ben, sizin için Allah’tan gönderilmiş bir elçiyim. Benden önceki Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra ismi ‘Ahmet’ olan bir elçinin de müjdeleyicisiyim’ demişti. ’’⁴¹²

Sonuç olarak denilebilir ki, Allah-u Teâlâ kendine inanan kullarını hem bu dünya da hem de ahirette korkunun ve endişenin olmayacağı, mutluluk ve manevi zevkin doruğa ulaşacağı bir cennet ile müjdelemiştir. Aynı zamanda Allah’a ve elçilerine şirkte inat ederek savaş açanlara da elim azabın müjdesi verilmiştir.

3.2.2. İnananlar için Cennet Müjdesi

Cennet sözcüğü cenn (جَنَّة) kökünden türemiş olup ‘‘örtmek, gizlemek’’, cennet (جَنَّة) ise, ‘‘ağaçlı olup dalları yeri kaplayan her bahçeye’’⁴¹³ verilen bir isimdir. Ayrıca cennet sözcüğü, mücerret olarak ‘‘bağ, bahçe ve bostan’’⁴¹⁴ anlamlarına gelir.

Yüce kitabımız Kur’ân’da ve diğer naslarda, rablerinin emirlerine uyan hakiki müminlere bu itaatlerinden dolayı onları motive etmek için cennet ve nimetleriyle ödüllendirdiği, içinde bulundukları sınavın bittiği ve kazandıklarının müjdesi verilir. Bunun neticesinde Allah onlara içinde hizmetçilerin ve sonsuz cennet nimetleriyle dolu ve sonsuza kadar kalacakları cennet müjdesini verir.⁴¹⁵

Yüce kitabımız Kur’ân’da de müjde sözcüğü pek çok yerde de gelmektedir.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

‘‘İman eden ve iyi işler yapanlara, kendileri için zemininden ırmaklar akan cennetler bulunduğu müjdesini ver. Onlara cennetteki meyvelerden biri rızık olarak her sunulduğunda, ‘Bu daha önce de bize rızık olarak verilendir’ derler. O kendilerine,

⁴¹² Saff, 61/6

⁴¹³ el-İsfahânî, a.g.e., جنة md.

⁴¹⁴ Taberi, a.g.e., III, 70.

⁴¹⁵ Karaman vd, a.g.e., I, 91.

benzer şekilde verilmiştir. Ayrıca kendileri için tertemiz eşler de vardır ve orada onlar sonsuza kadar kalıcıdırlar⁴¹⁶ diye hayırlı amel işleyenlerin mükâfatı bildirilmiştir.

Konumuzla alakalı zikredilen ayette, ey Muhammed dünyada iken iman eden ve hayırlı işler yapan muttaki müminlere, altından nehirler geçen konutlar ve içerisinde çeşitli meyve ağaçları, bostanlar ve sonsuz nimetler ile donatılan cennetin müjdesini ver. Orada kendilerine cennet meyvelerinden verildiğinde, “bunun aynısından daha önce yemiştik” derler.

Tefsirciler bu konuda: “Cennet ehline melekler cennet meyvelerinden ikram ederler. Aynı ikramlar tekrar getirildiğinde cennet ehli, “Biz bunların aynısından yedik” derler. Melekler ise onlara, “renkleri aynı ama lezzetleri farklı ey Allah’ın kulları afiyetle yiye” şeklindeki açıklamayı yaparlar. İbn Abbas ise: “İsimler aynı olsa da dünya ve cennet nimetleri birbirine asla benzemez” diyerek konu ile alakalı görüşünü belirtmiştir. Ayrıca cennet ehline verilen başka bir nimet ise, “nefsi ve manevi bütün kirlere arındırılmış tertemiz eşler” olarak belirtilmiştir.⁴¹⁷

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ * خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

“Rableri onlara katından bir rahmeti, bir hoşnutluğu ve onlar için, kendisine sürekli bir nimet bulunan cennetleri müjdeler. Onda ebedi kalıcıdırlar. Şüphesiz Allah, büyük mükâfat katında olandır.”⁴¹⁸

Bahsi geçen diğer ayette ise, Allah’a iman edenler, O’nun yolunda hicret ve cihat edenlere Allah-u Teâlâ azametinin ve yüceliğinin tecellisi olarak, akılların kavrayamayacağı ve sonu olmayan nimetler ile dolu olan (insanların anlatıldığında hayal edemeyeceği ve kavrayamayacağı için dünyadaki nimetlere benzeyen cennet yiyecekleri) cennetini vereceğini müjdeliyor.⁴¹⁹

Ayrıca cennet müjdesine layık olmanın farklı bir metodunu ise Hz. Peygamber (s.a.v) şu şekilde anlatır:

“Ey insanlar! Selâmlaşınız, insanlara yemek ikram ediniz, yakın akrabaları ziyaret ediniz ve herkesin uyuduğu vakitte namaz kılınız. Böylelikle güvenle cennete girebilirsiniz”⁴²⁰

⁴¹⁶ Bakara, 2/25; ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/15. Nisâ, 4/57, Mâide, 5/85.

⁴¹⁷ es-Sabunî, a.g.e., I, 43.

⁴¹⁸ Tevbe, 9/21-22.

⁴¹⁹ es-Sabunî, a.g.e., I, 513.

⁴²⁰ Tirmizi, Kıyâmet, 42.

İman edip rıza-i İlahiyi arayanların Rabbi olan Allah kendilerine şunları müjdeler: Tarafından bir rahmeti, olağanüstü olan ilahi bir nimeti hem razı olan hem razı olunan bir halde, yüce huzurunda bulunduracak en büyük bir rıza ve görülmedik cennetler ki, onlar için içlerinde tükenmez sürekli bir nimet ve lezzet vardır.⁴²¹

يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا، وَبَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا

Tebşîr, Hz. Muhammed'in bir sözünde, ‘*Her türlü işlerde kolaylaştırın, ama güçlük çıkarmayın; müjdeleyici olun ve nefrete sürüklemeyin*’⁴²² yaptığı öğüt dolu emirleri bir düstur haline gelmiştir.

يقول الله تعالى: أعددت لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أَذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبٍ بَشَرٍ

Konuyla alakalı Hz. Muhammed (s.a.v) bir sohbetinde cenneti anlatırken, Allah-u Teâlâ: ‘*İtaatkâr müminlere cennette; hiçbir gözün göremeyeceği, hiçbir kulağın işitemeyeceği ve hiçbir kimsenin hayaline bile giremeyecek güzellikler vardır*’⁴²³ beyanında cennet müjdesinin tarifsiz nimetlerle dolu olduğunu belirtmiştir.

Anlatılan ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere müjdenin mutlak manada hayrı ve iyiliği çağrıştırdığı ayetler ve hadisler ışığında görülebiliyor. Elbette müminler için en büyük müjde yaptıkları iyi işlerin karşılığı olarak sonsuz nimetlerle dolu olan cennet gibi gözükse de aslında en büyük müjde, bir kısım yüzlerin mutlulukla parıldayarak Allah'ın cemalini görmesidir.⁴²⁴ Muhakkak ki cennet her Müslümanın girmek istediği ve bu doğrultuda çaba sarf ettiği bir mekândır. Ancak insan için en büyük haz ve lezzet rabbinin rızasını alarak O'na yakın olmaktır.

Sonuç olarak Allah, kendisine itaat edenlere içinde aklın bile tasavvur edemeyeceği dünya nimetleriyle kıyaslanan ama hiçbir benzerliği olmayan cennet müjdeleriyle dolu ödüller hazırlamıştır. Bu doğrultudaki müjdeleri hak etmenin ve ahiret hayatında mutlu olmanın tek yolu Allah'ın emir ve yasaklarından geçtiği, deliller ışığında görülmektedir.

⁴²¹ Yazır, a.g.e., IV, 403.

⁴²² Buhâri, ‘İlim’, 11.

⁴²³ Buhâri, ‘Tefsir’, 32/1; Müslim, ‘Cennet’, 5.

⁴²⁴ Kıyâmet, 75/22-23.

3.2.3. Cennet Ehlinin Durumu

İman edip salih amel işleyenlerin cennet ile müjdelenmesi konusuyla bağlantılı olarak bu kimselerin cennette nasıl bir durumda olacaklarına değineceğiz.

Muhakkak ki iyi işler yapanların yeri Allah'ın emri ile ayetlerle sabit olduğu üzere cennet olacaktır. Cennet ehli ile alakalı yapılan açıklamaları yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in tarifiyle daha iyi anlaşılacağı aşikârdır.

Kur'an-ı Kerim öncelikle müminlerin yaptığı iyi işlerin mükâfatı olan cennete girerken kapı bekçileri tarafından mükemmel bir karşılama ile olacağını anlatır.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاؤُهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ

“Rablerinden korkup-sakınanlar da, cennete gruplar halinde sevk edildiler. Sonunda oraya geldikleri zaman, kapıları açıldı ve onlara (cennetin) bekçileri dedi ki: 'Selam üzerinizde olsun, hoş ve temiz geldiniz. Ebedi kalıcılar olarak ona girin.’”⁴²⁵

Diğer ayette ise cennet ehli aldığı ödülün şükrünü yüce yaracıya şu şekilde yaptığı görülür.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

“Onlar da ‘bize verdiği sözü yerine getiren ve cennetten bize dilediğimiz yerinde mesken kurabileceğimiz yurt bağışlayan Allah'a hamdolsun!’ diyecekler. Bu uğurda çalışıp çabalayanların ecri ne güzel!’”⁴²⁶

Diğer bir ayette ise cennetliklerin kendilerine vaad edilenin verilmesi zikredilir:

وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ

“Cennet halkı, ateş halkına (şöyle) seslenecekler: 'Bize Rabbimizin vadettiğini gerçek buldunuz mu?' Onlar da: 'Evet' derler.’”⁴²⁷

Hiç şüphe yok ki ayette, inkâr ve asilikte ısrar edenler “cehennem ehli”, emre itaat eden inançlı kimselerin ise “cennet ehli” oldukları, her iki grubun da işledikleri şeylerin mukabilini ahirette bulacaklardır. Nitekim inananlara cehennemliklerin durumu gösterilir ve cennettekiler şöyle seslenir; “Ey inkârcılar, Allah'a inanıp güzel işler yapsaydınız

⁴²⁵ Zümer, 39/73.

⁴²⁶ Zümer, 39/73.

⁴²⁷ A'râf, 7/44.

gireceğiniz yer cennet olurdu’’ derler.⁴²⁸ Buradan da anlaşılacağı gibi Allah, sözünde ve vaadinde duranların en yücesidir.

Bunun yanında iman edip emre uyanlara ise vaad edilen şey; gözlerin görmediği, kulakların duymadığı, insanoğlunun hayal bile edemediği nimet ve güzelliklerle dolu cennet olduğu ayetler ve hadisler ile sabittir. Bunun en güzel örneği şu şekilde görülür:

*“Cennetlikler Cennet’te yiyip içerler, ama büyük, küçük abdeste çıkmaz ve sümkürmezler. Sadece hoş kokulu bir geçirti ve ter çıkarırlar. İnsanın kendiliğinden nefes alması gibi, onlar da kendiliklerinden Cenâb-ı Hakk’ı ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih eder, tekbir getirirler.”*⁴²⁹

Öyle anlaşıyor ki, Allah-u Teâlâ cennetteki her şeyin insanın arzularını tatmin edecek mükemmellikte olduğunu ve onu elde etmek için müminlerin büyük çaba sarf etmesi gerektiğini özetlemektedir.

3.2.4. Sonsuz Cennet Nimetlerinin Getirdiği Mutluluk

Kur’ân’ın en ilgi çeken özelliklerinden birisi de O’nun getirdiği esasların, çok uzun zamandan beri insanlığın bütün ihtiyaçlarını karşılıyor olma niteliğini taşımasıdır. Öyle ki, inanç yönüyle bakıldığında insanın hem bedeni hem de kalbi hazzı ulaşmasına sebep olurken uhrevi hayatı da haber ederek hazırlık etmesini tavsiye eder.

Ancak iman edenler için manevi hazzın zirvesine ulaşmanın ilk yolu hiç şüphe yok ki Allah’ı anmak ve ona kulluk etmek olduğu ayette beyan edilir.⁴³⁰ Bu kulluk ise iman sahiplerini cennet mutluluğu ile taçlandırır.

Öyle ki, Kıyamet’in kopmasından sonra Ahiret hayatının başlamasıyla, müminlerin cennete girmeleri ve oradaki nimetleri elde etmelerinin örnekleri ayetlerde şöyle anlatılır:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا هُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا شُرَاقِبٌ ظِلًّا ظَلِيلًا

⁴²⁸ Yazır, a.g.e., II, 172.

⁴²⁹ Buhâri, bed’ül-halk 8. Bkz. Müslim, cennet, 18.

⁴³⁰ R’ad, 13/28.

“İman edip salih amellerde bulunanları, altından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokacağız. Onda onlar için tertemiz kılınmış eşler vardır. Ve onları, 'ne sıcak-ne soğuk, tam kararında gölgeliğe' sokacağız.”⁴³¹

Ayette geçen koyu gölge, geniş ve yaygın Allah'ın müminlere ikram ettiği büyük bir nimete dalalet eder. Çünkü gölgelikte kalmak insana huzur ve ferahlık verir. Nitekim Yüce Allah'ta kendisine inananları mahcup etmeyip her türlü nimetle ödüllendirecektir.⁴³²

“Gerçek şu ki, ebrar olanlar, elbette nimetler içindedirler. Tahtlar üzerinde bakıp-seyretmektedirler. Nimetin parıltılı-sevincini yüzlerinde tanırsın. Onlara mühürlü, katıksız bir şaraptan içirilir. Ki sonu misktir. Şu halde yarışmak isteyenler, bunun için yarışsınlar. Onun karışımı 'tesnim'dendir. Bir kaynak ki, yakınlaştırılmış (mukarreb) olanlar ondan içer.”⁴³³

Bu ayette, hakikaten takvada üstün olan müminlerin cennete girince elde edecekleri güzellikleri anlatır. Bu nimetler zikredilirken, Kur'an'da genellikle insanlarda eksik de olsa bir çağrışım yapması ve sonuçta bir arzu uyandırması için cennet nimetleri dünya hayatında haz, tat ve zevk veren bazı maddeler için kullanılan kelimelerle, isimlerle anılmış, bu yönde somut örnekler üzerinden örnekler verilmiştir.⁴³⁴

Orada cennetliklerin hizmetkârları, ellerinde altın tabaklarla ve sarhoşluk vermeyen şarap kadehleriyle dolaşırlar. Ayrıca canının çektiği her şey kişiye verilir.

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Onların etrafında altın tepsiler ve testilerle dolaşılır; orada nefislerin arzu ettiği ve gözlerin lezzet (zevk) aldığı her şey var. Ve siz orada süresiz kalacaksınız.”⁴³⁵

جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ حَسَنِي رِبَّةٌ

“Rableri katında onların ödülleri, içinde ebedi kalıcılar olmak üzere altından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Allah, onlardan razı olmuştur, kendileri de O'ndan razı (hoşnut, memnun) kalmışlardır. İşte bu, Rabbinden 'içi titreyerek korkan kimse' içindir.”⁴³⁶

⁴³¹ Nisâ, 4/57.

⁴³² Yazır, a.g.e., III, 78-79.

⁴³³ Mutaaffin, 83/22-28.

⁴³⁴ Karaman vd. a.g.e., V, 580.

⁴³⁵ Zuhurf, 43/71.

⁴³⁶ Beyyine, 98/8.

Netice itibariyle İnkârcılar dünya üzerinde yaptıkları bütün kötülüklerin cezâsını âhirette alacaklardır. Buna karşılık bütün hayırlı işlerde hep önde giden salih müminler de cennet mükâfatına ereceklerdir.⁴³⁷

Zira bir kutsi hadiste; ‘‘İnsanların aklının tasavvur edemeyeceği, gözlerin öyle bir güzellik göremeyeceği ve kulaklarının böyle bir hoş ses duymayacağı bir yer olan cennet müjdesi hazırladığını belirtmiştir’’⁴³⁸ şeklindeki açıklama cennet ehlinin yaşam standardının ve refahının ne kadar yüksek olacağının bir göstergesidir.

⁴³⁷ Karaman vd, *a.g.e.*, V, 665.

⁴³⁸ Buhâri, ‘‘Tevhîd’’, 35.

4. PEYGAMBERLERİN İNZÂR VE TEBŞİR ROLÜ

4.1. Peygamberlerin İnzâr Rolü

Sözlükte İnzâr, “bir şeyin sonunun tehlikeli olabileceğini hatırlatma, uyarma, sakındırma, ihtar etme, gözdağı verme” anlamına gelmektedir.⁴³⁹ Nezir ise, uyarma işini gerçekleştirene denir.⁴⁴⁰ Ayrıca Nezir ve Münzir isimleri, “uyarıcı, ikaz edici, kötü yolun encamından sakındırıcı” manalarında kullanılır.⁴⁴¹

Bir davet yöntemi olan inzâr, kişide korku uyandıran ve onun bu korkunun etkisiyle dini davranışlara meyletmesini hedefler. Bu yönüyle İslâm dini, iyi davranışlar sergileyip kötülükten sakınmayı ve Allah’ın emirlerine tabi olarak bütün davranışlarda ilâhî buyruklara göre yapmayı hedefleyen bir dindir. Bu uyarıların yanında denilebilir ki, İslam dininde hiçbir kimseye iman etmesi için zorlama ve dayatma yapılmaz.⁴⁴²

Çünkü insan, mahiyet ve nitelikleri ne olursa olsun, tek boyutlu bir kürenin (bu ister maddî anlamda olsun, isterse manevî) çeperleri içine zorla sıkıştırılamaz...”⁴⁴³ “*Dinde zorlama yoktur*”⁴⁴⁴, ayeti bu gerçeği kanıtlar niteliktedir.

Yüce Allah, bütün insanları kendine kulluk etmeleri konusunda isteseydi mecbur bırakabilirdi. Ancak onları inanç konusunda serbest bırakarak, kötülük yapmaları halinde sonlarının kötü olacağı konusunda uyarılmaları için elçiler gönderdi.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

Kur’ân-ı Kerim’de, “*Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin tümü, topluca iman ederdi. Öyleyse, onlar mü'min oluncaya kadar insanları sen mi zorlayacaksın?*”⁴⁴⁵ ilâhî kanunlarda yaratıcı olan Allah-u Teâlâ, akıl nimetini verdiği insandan doğruyu ve yanlışı seçmesini irade etmektedir. Bundan dolayı inzâr (uyarma/sakındırma) görevi verilen bütün peygamberler özellikle inanç konusunda insanların zorlanmaması için uyarılmıştır.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ

⁴³⁹ Çağbayır, a.g.e., 2195.

⁴⁴⁰ İbn Manzur, a.g.e., نذر md. V, 200.

⁴⁴¹ Demir, a.g.e. 62.

⁴⁴² Hökelekli, a.g.e., XXII, 358.

⁴⁴³ Kılıç, *İslâm’da Sembolik Dil*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 186.

⁴⁴⁴ Bakara, 2/256.

⁴⁴⁵ Yunus, 10/99.

“De ki: 'Ey insanlar, gerçekten ben sizin için yalnızca bir uyarıcıyım.’”⁴⁴⁶

Burada denilebilir ki, bütün ümmetlere peygamber gönderildiğini gibi ahir zaman ümmetine de Hz. Muhammed (s.a.v) bir uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderilmiştir.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

“Şüphesiz biz seni, hak ile bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Hiç bir ümmet yoktur ki, içinde bir uyarıcı gelip-geçmiş olmasın.’”⁴⁴⁷

Ayetten anlaşıldığı gibi, Allah ilâhî mesajını ve tevhit çağrısını bütün insanlığı kapsayacak biçimde peygamberler vasıtasıyla ulaştırdığını ifade etmiştir.⁴⁴⁸

Özellikle Kur’ân’ın birçok ayetinde Allah-u Teâlâ, bütün insanları inzâr etmesi konusunda peygamberimizi tebliğ etmiştir.

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

“Yakın akrabalarını da uyar.’”⁴⁴⁹

Bu ayette, Hz. Muhammed’in inzâr görevini ilk olarak yakın akrabalarından başlayarak tebliğ etmesi gerektiği belirtilmektedir.⁴⁵⁰ Bundan sonrasında ise amacının bütün insanlığı uyarması gerektiği vurgulanır.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Ey Muhammed! Biz seni bütün insanlığa, ancak bir müjdeci ve uyarıcı olman için gönderdik. Fakat insanların çoğu, bu gerçeği anlamazlar.’”⁴⁵¹

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

“Şüphesiz biz seni bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak, hak (Kur'an) ile gönderdik. Sen cehennemden halkından sorumlu tutulmayacaksın.”⁴⁵²

⁴⁴⁶ Hac, 22/49.

⁴⁴⁷ Fâtır, 35/24.

⁴⁴⁸ Karaman vd. a.g.e., IV, 462.

⁴⁴⁹ Şuarâ, 26/214.

⁴⁵⁰ Karaman vd. a.g.e., IV, 177.

⁴⁵¹ Sebe, 34/28.

⁴⁵² Bakara, 2/119.

İbn Abbas'ın(r.a) Hz. Muhammed'den rivayetinde Resulullah'ın (s.a.v); *“Bu Cennet’le müjdeleyen ve Cehennemle uyaran, demektir”*⁴⁵³ şeklindeki beyanıyla ayetin mahiyeti açıklığa kavuşmuştur.

إِن أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ

*“Muhakkak ki Ben, yalnızca apaçık bir uyarıcıyım.”*⁴⁵⁴

Bahsi geçen ayette, merhamet ve şefkat sıfatlarıyla donatılan Hz. Peygamber öyle ki, inancın nurundan uzak kalmış o karanlıklara giriftar insanları bu nurla buluşturma, imanın verdiği lezzeti ve güzellikleri onlara da ulaştırma düşüncesi ve gayretiyle kendini helak etme derecesine girmiştir. Hatta bu gayret kâinat çapında bir kahramanlığa dönüşmüştür.⁴⁵⁵

لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

*“İman etmiyorlar diye neredeyse kendini helâk edeceksin!”*⁴⁵⁶

İnzâr görevini icra etmek için her fırsatı değerlendiren Allah Resûlu, insanları inanç ve toplumsal ahlakı bozan şeylerden uzak durmaları için birtakım uyarılar yapmıştır. Bu uyarılardan bazılarını Allah'ın elçisi şöyle buyurmuştur; *“Allah’a şirk koşturmak, hukukun gerektirdiği dışında Allah'ın yasak ettiği bir cana kıymak, büyü yapmak, , faiz yemek, yetim hakkı yemek, savaştan firar etmek, zinadan kaçmayı ve haksız yere namuslu bir kadına zina iftirası atmak”*⁴⁵⁷ gibi toplumsal düzeni bozacak ahlaki kaidelere dikkat çekmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki, bütün peygamberler kendi kavminin kurtuluşu için gönderilmiştir. Ancak Hz. Peygamber bütün kâinatın rehberi olarak inzâr ve tebşir vazifelerini icra etmek üzere gönderilmiş bir rahmet elçisidir. Kur’ân gibi mucizevi kitapla hükmetmiş ve hala da insanlığın aydınlanmasında ışık tutmayı sağlayan evrenselliği devam etmektedir. Bu sebeptendir ki onun ahlakı Kur’ân idi. Bu doğrultuda

⁴⁵³ İbn Kesir, *a.g.e.*, I, 78.

⁴⁵⁴ Suarâ, 26/ 115.

⁴⁵⁵ Sadık Kılıç, *Benliğin İnşası*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2018, 112.

⁴⁵⁶ Suarâ, 26/3. Ayrıca bkz. Kehf, 18/6.

⁴⁵⁷ Buhârî, *Vesâyâ*, 23.

insanlara örnek bir davranış sergileyerek insanların dünya ve ahiret hayatını kazanmalarını arzulamıştır.

Kısacası inzâr, insanları kötülüğe düşecek fiillerden korumak ve cehenneme girmelerini engellemek için peygamberlere verilmiş kutsal bir vazifedir. Ayrıca inzâr, görev bakımından Allah'ın ilim bahşettiği her Müslüman tarafından uygulanması gereken önemli bir vazifedir.

4.2. Peygamberlerin Tebşîr Rolü

Tebşîr sözcüğü, “güler yüzlü olmak; güler yüzle karşılamak, sevindirici haber vermek; müjdelemek”⁴⁵⁸ anlamında kullanılır.

Tebşîr yani müjdeleme, insanlığın var oluşundan başlayıp son peygamber Muhammed'e (s.a.v) kadar uzanan ve bütün elçilerin vazifesinin en önemli yapı taşlarından biridir.

Bu doğrultuda peygamberlerin tebliğ metodu olan inzâr ve tebşîrin ölçülü olarak insanlara ulaştırılması son derece önemlidir. Bu ölçüdeki harikuladelik ise, insanları kendilerinden daha çok tanıyan, onların maddi ve manevi dengelerini şaşırtmadan en güzel şekilde ayarlayan kudret sahibi Yüce Allah'ın mükemmelliğinin bir neticesidir.

Hatta Cenab-ı Hak bütün insanlığın hakkı ve hakikati bulmaları uğruna gönderdiği peygamberlere çok merhametli ve şefkatli olmaları hususunda da uyarılarda bulunmuştur.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْتَفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ...

*“Allah'tan bir rahmet dolayısıyla, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar çevrenden dağılır giderlerdi.”*⁴⁵⁹

Yani, sert kalpli bir kişi birçok erdemi kendisinde bulundursa da muhatabını celp etmez; insanlar bu kötü mizaç sahihini veya arkadaşlığını kabul etmez. Sert kalpli bir kişi birçok erdemi kendisinde bulundursa da muhatabını celp etmez; insanlar bu kötü mizaç sahihini dinlemez ve ona yakın durmaz veya arkadaşlığını kabul istemez. Bundan ötürü Allah'ın tebliğ için gönderdiği bütün peygamberler toplum tarafından sevilen, güler yüzlü, cömert ve ahlaki erdemliliğe sahip kimselerdi. Bunun aksi kesinlikle düşünülemez.⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ İbn Manzûr, a.g.e., بشر md. IV, 60.

⁴⁵⁹ Âl-i İmrân, 3/159.

⁴⁶⁰ Karaman vd. a.g.e., I, 700.

Bu sebeple müjdeleyici birinin üslup bakımından kusursuz ve yumuşak kalpli olması beklenir. Yüce Allah onun için Hz. Muhammed'i (s.a.v) bu ahlaki kıvamda terbiye ederek insanlara müjdeci olarak göndermiştir.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِيداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً

“*Kuşkusuz seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik*”⁴⁶¹

Burada Hz. Peygamber'in konumunu Sabunî; “Ey peygamber biz seni ahiret gününün yaratılışına şahit olman, müminleri cennet ile müjdelemen ve kâfirleri de cehennem azabıyla uyarmak üzere gönderdik”⁴⁶² şeklindeki açıklamasıyla belirtmiştir.

وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

“*Biz resulleri, sadece müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz*”⁴⁶³

Burada Allah (c.c) İman edip salih amel işleyenlere içinde sonsuz nimetlerle donatılmış cennet müjdesi verilirken, isyan edip inkâra düşenleri ise cehennem müjdesi verilmiştir.⁴⁶⁴

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“*Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*”⁴⁶⁵

Burada anlatılmak istenen şey, her karanlık günün ardından bir güneşin açtığı gerçeğinin varlığıdır. Buna benzer şekilde görülen, Allah Hz. Muhammed'i (s.a.v) bütün insanlığın içinde bulunduğu zulüm karanlığından kurtararak daha aydınlık ve huzur dolu günlerin müjdesi için göndermiştir. O'na tabi olup Allah'ın emir ve yasaklarına uyanlar dünya ve ahiret mutluluğunu kazanırlar. Aksi halde bu hakikatleri reddeden ve savaş açan kimseler ise dönüşü olmayan pişmanlık içinde hüsrânı yaşayacaktır.⁴⁶⁶

Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hâdiste; “*Ya Resulullah kâfirlere lanet oku*” diye denildiğinde Hz. Peygamber “*Ben ancak rahmet olarak gönderildim, lanetçi olarak gönderilmedim*”⁴⁶⁷ diyerek kendisinin bir rahmet vesilesi olduğunu tasdik eder.

⁴⁶¹ Fetih, 48/8.

⁴⁶² es-Sabunî, a.g.e., III, 211-212.

⁴⁶³ Kehf, 18/56.

⁴⁶⁴ Karaman vd. a.g.e., III, 563

⁴⁶⁵ Enbiyâ, 21/107.

⁴⁶⁶ İbn Kesir, a.g.e., II, 413.

⁴⁶⁷ Buhâri, edeb, 321.

Bir müjdecî olarak gönderilen Allah Resulünün ilk cennetle müjdelediği kişilerin başında mübarek eşi Hz. Hatice (r.a) gelmektedir.

Ebû Muâviye Abdullah İbni Ebû Evfâ (r.a) şöyle dedi:

*“Resulullah (s.a.v) mübarek eşi Hatice’yi (r.a) cennette, içinde hiçbir gürültünün duyulmayıp hiçbir yorgunluğun hissedilmeyeceği, inciden yapılmış bir köşkle müjdeledi”*⁴⁶⁸

Başka bir hadiste ise; Allah Resulü birçok kişiyi kapsayan müjdeyi bildirmiştir. Bu huzur ve mutluluk vesilesi müjdeyi hak edecek yedi zümreyi şu hadiste görüyoruz.

Ebu Hüreyre’den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah Teâlâ, yedi insanı, arşının gölgesinde barındıracaktır:

1. Adaletli devlet başkanı,
2. Rabbine kulluk ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç,
3. Kalbi mescitlere bağlı Müslüman,
4. Birbirlerini Allah için sevip buluşmaları da ayrılmaları da Allah için olan iki insan,
5. Güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine “Ben Allah’tan korkarım” diye reddeden yiğit,
6. Sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse,
7. Tenhada Allah’ı anıp gözyaşı döken kimse.”

Peygamberimizin vasıflarından olan tebşir yani müjdecî olma, zikri geçen ayetlerde ve hadislerde insanlara Allah’ı sevdirmeye, salih amellerde devamlılık, insanın ve toplumun ıslahı için çok önemli bir tebliğ görevidir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Hz. Muhammed ve öncesinde gelen bütün peygamberin amacı, insanları içinde bulundukları kötülüklerden ve aşırılıklardan kurtarmak ve onları Allah’ın kendileri için hazırladığı müjdeler ile manevi gayesini kuvvetlendirmek, hayra ve iyiliğe teşvik etmek, ahiret yurdunda güzel ve hoş bir makama ulaştırmaktır.

⁴⁶⁸ Buhâri, Umre, 11, Nikâh, 108. Bkz. Müslim, Fezâilü’s-sahâbe, 71-74.

⁴⁶⁹ Buhâri, Ezan, 36, Rikak, 24; Müslim, Zekât, 91.

5. İNZÂR VE TEBŞİR'İN PSİKOLOJİK ETKİSİ

İnsan, yaratıldığı ilk günden itibaren müjdeler almış ve bunun yanında uyarılara da muhatap olmuştur. Bazen de bu uyarılara kulak asmayıp günah işlemiş ve bu manevi kirin kalbe verdiği rahatsızlık, ıstırap ve pişmanlığını da derinden hissederek ruhi bunalıma girmiştir. Bu husus insan psikolojisi üzerinde çokça tesirli olmuş ve pek çok Kur'ân kıssasında da bu konu geçmiştir.

Kasapoğlu'na göre;

Dinî kaynaklara göre, Allah'a iman ve getirdiği uhrevi müjdeler, ruhsal rahatsızlıkların oluşmasını önleyen bir faktör olmanın yanında, herhangi bir sebeple bozulan ruh sağlığının iyileşmesinde de etkili olabilen bir güçtür. İnkârın getirdiği cehennem uyarısı ise, ruh sağlığına imanın tam tersi bir etki yapar. Ruhsal rahatsızlıkların ortaya çıkmasını kolaylaştırır, var olan ruhsal rahatsızlıkları da derinleştirerek tedavi edilemez hale getirir. Kur'an'a göre insan tabiatı hem kendisiyle ve dünya ile hem de Yüce Allah ile bağ kurmak üzere tasarlanmıştır. Allah ile herhangi bir bağ kurmaya yanaşmayan inkârcı kimselerin dengeleri manevî yaşamdan yana bozulduğu için, ruh sağlıkları da bu durumdan etkilenmektedir. Kur'an'da, Allah ile olan bağlarını koparan inkârcı kimselerin iç dünyalarının sıkıntılı ve bunalımlı olduğunu tasvir eden birçok ayet vardır. Çalışmamızda bu ayetleri değerlendirerek, Kur'an'a göre inkârın bireylerin kişiliklerini, ruh sağlıklarını nasıl etkilediğini meydana çıkarmaya çalışacağız.⁴⁷⁰

Kur'ân'da bahsi geçen bu uyarma ve tebşir konularının insanlığa farklı duygu ve davranış olarak yansması olmuştur. Bu konuların daha iyi anlaşılması için iki başlık altında değerlendirmek gerekmektedir.

5.1. İnzâr Sözcüğünün Endişe ve Kaygı Olarak Yansması

İnzâr sözcüğünün muhatabı olan insanlar çeşitli sebeplerle, kalıtsal ya da olumsuz çevre koşullarının etkisiyle ruh sağlığını kaybederek bunalım yaşayabilirler. Bu doğrultu da

⁴⁷⁰ Abdurrahman Kasaboğlu, *Kur'an'a Göre İnkâr ve Bunalım*, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bahar, c.1, s. 211-212.

hakkı inkâr ve dinsizlik faktörünün de insanın ruh sağlığını derinden etkilediği ve endişeye sürüklediği görülmektedir.

Konumuzla bağlantılı olarak ayette; “*İnsan zayıf yaratıldı*”⁴⁷¹ insanın zayıf bir varlık olarak yaratılması aslında onun nefsi (şehveti, makam sevdası, gurur ve kibir vb.), maddi (dünya malı, evlat, para vb.) ve manevi (ümitsizlik, hüzn, endişe, kaygı, utanma, hayâsızlık vb.) olarak da zayıf olduğunun da bir delilidir. Bu vasıflara sahip olan insan elbette zorlukla ya da nefsine ağır gelen şeyleri kaldıramayabilir ve hataya düşebilir.

Nitekim Yüce Allah, insanlığın atası Hz. Âdem’e cennetteki her şeyi helâl kılmış ve yasak ağaca yaklaşmaması gerektiği uyarısında bulunmuştur.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

“*Ey âdem! Sen ve eşin cennette oturun, orada istediğiniz yerden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz, dedik*”⁴⁷²

Ancak Allah’ın emrine uymayan Hz. Âdem’in yasak meyveyi yemesi sonucu Dünya’ya gönderilmesi, içinde yaşadığı pişmanlık ve ruhsal bunalımı O’nu Rabbine yönelmeye ve tövbeye sevk etmiştir. Bu uyarıya itaat etmeyen Hz. Âdem ve eşi bunalımından kurtulmak ve rabbinin hoşnutluğunu kazanmak üzere mahcubiyetlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“*Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!*”⁴⁷³

Görülen o ki, Hz. Âdem ve eşi, şeytanın vesvesesi ile bir günah işlemiş, bu günah onları çok rahatsız etmiş ve tövbe edip pişman olmaları onları affa mazhar kılıp derecelerini yüceltmıştır.⁴⁷⁴

Benzer bir uyarı yaratılmış olan Şeytan’a da yapılmıştır. Ancak İblis, Allah’ın emrine karşı gelerek asilik etmiş, tövbe edeceği yerde kibrine yenilmiş ve günahında ısrar ederek alçalanlardan olmuştur. Bu durum İblis için büyük bir yıkım ve içinden çıkılması imkânsız bir durum olan cehennem laneti ile sonuçlanmıştır.

⁴⁷¹ Nisâ, 4/28.

⁴⁷² Bakara, 2/35.

⁴⁷³ A’râf, 7/23.

⁴⁷⁴ Karaman vd. a.g.e., II. 511

Ayrıca İnsanın bu dünyada ve ahirette ruhî bunalımdan, sıkıntıdan ve kalbi huzursuzluktan kurtulup; mutlu, rahat ve huzurlu bir hayat yaşaması için Allah'ın emrine itaat etmesi gerektiği uyarısı yapılmıştır.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى

“Kim de benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir geçim vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak hasredeceğiz.”⁴⁷⁵

Zikri geçen ayette, Dünya hayatında inkârcı olarak nitelendirilen bu tür kimselerin maddî açıdan bolluk içinde olsalar bile inançsızlığın, yanlış hedeflere yönelmenin, haram yollardan kazanmanın verdiği psikolojik baskı altında büyük bir darlık ve sıkıntı hissedecekleri, Allah'ın hoşnutluğunu kazanma amacının mutluluğundan yoksun kalmanın ıstırabını tadacakları şeklinde yorumlanabilir.⁴⁷⁶

Bunun yanında, dünyaya dalmış ve Allah'ın (c.c) zikrinden yüz çevirmiş bir insanın sıkıntısız ve ruhen rahat olması, kendini güvende hissetmesi ve mutlu olması mümkün değildir. Ahirette azap çekeceği gibi dünyada da ıstırap çekecek ve hastalıklı bir ruha sahip olacaktır.⁴⁷⁷

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Allah, kimi hidayete erdirmek isterse, onun göğsünü İslam'a açar; kimi saptırmak isterse, onun göğsünü, sanki göğsüne yükseliyormuş gibi dar ve sıkıntılı kılar. Allah, iman etmeyenlerin üstüne işte böyle pislik çöktürir.”⁴⁷⁸

Bu husus da Allah isterse kişinin kalbine İslam'ı sevdirebilir; dilemez ise de inkârcılara öyle bir kalp darlığı ve sıkıntı verir ki onlara rahat yüzü göstermez.⁴⁷⁹

İşte bu tutumda ısrar eden kâfirlerin durumu göğsüne çıkan birinin vücudu gibi daralır, bunalır hatta ona bir zahmet ve külfet gibi gelir. Onlar artık İslâm'dan, hak ve hakikatten saparak bataklığa batır gider. İşte bunlar Allah'ın tüm uyarılarına rağmen küfürde azıtlı rezilliklerine devam edenlere bir ıstırap ve kalp daralması şeklinde tahsis edilir. Allah

⁴⁷⁵ Tâhâ, 20/124.

⁴⁷⁶ Karaman vd. a.g.e., III, 658.

⁴⁷⁷ Emanullah Polat, *Kur'ân'ı Kerim'e Göre Rûhî Hastalıklar*, Saü Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010, s.127.

⁴⁷⁸ En'âm, 6/125.

⁴⁷⁹ Karaman vd. a.g.e., II, 468.

onlara inkâr da ve azgınlıkta inatlaşarak devam etmelerinin karşılığı olarak dünya ve ahiret yaşamının kasveti, huzursuzluğu, bunalımı ve ümitsizliği vererek cezalandırmaktadır.⁴⁸⁰

Bu ayette ise, kâfirlere ne evlatlarının ne de dünya mallarının hiçbir manevi doyum sağlamayacağını bilakis cehenneme gitmeden önce bunların, onlara acı ve ıstıraptan başka bir şey vermeyeceğini vurgular. Ayrıca müminlere de aynı şeylere kapılmamaları hususunda özel bir uyarı vardır.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِمَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ

*“Şu halde onların malları ve çocukları seni imrendirmesin; Allah bunlarla ancak onları dünya hayatında azap çektirmek ve canlarının inkâr içindeyken zorlukla çıkmasını ister.”*⁴⁸¹

Dünya insan için tatlı ve cezp edicidir, duygular ona temayüllüdür. Bu meyil aşırı bir şekilde artarsa, insan bütünüyle ona yönelir ve kendini kaptırırsa, Allah’ı anmaktan mahrum kalır; kalbinde imana karşı bir katılık meydana gelir. İnkârcılar mal ve oğul gibi dünyevî şeylerle öylesine meşgul olurlar ki, ilâhî gerçeklerden gafil, ebedî geleceği ve mutluluğu düşünmekten yoksun kalırlar. Dünyevî zevklerle oyalanırken akıbetlerinin ne olacağını hesaplamadan onları ölüm çepeçevre sarar ve şiddetli azabın kesinleştiği cehenneme yuvarlanıp giderler.⁴⁸² İnkârcılar mala ve çocuklarına öyle düşkünlerdir ki, onların çokluğuyla övünmeleri onlara aşırı bir dünya hırsı sağlar ve bunların eksikliği ve yok olması onlara müthiş bir bunalıma yol açar. Yüce Allah’ın, onların inkârcı olarak ölmelerini istemesindeki hikmet ise, onların iradelerini ve fiillerini kötü istikamette kullanmaları sonucunda azabı hak etmeleri manasındadır.⁴⁸³

Sonuç olarak ayetlerden anlaşılan; teknoloji ve bilim ne kadar gelişmiş olsa da insanların madde de huzuru ve mutluluğu bulmaları imkânsızdır. Dünyadaki gelişme ve ilerlemeler hangi düzeye ulaşırsa ulaşınsın, bunlar insanı hiçbir zaman Allah’a ihtiyaç duymayacak bir konuma getirememiştir. Bundan ötürü, dünyanın en geniş imkânlarına sahip olmasına rağmen, Allah ile bağını kopardığı için tam olarak içsel huzuru elde edebilenler görülmemiştir. Çünkü Allah inancı ve bu imanın verdiği güven ve huzurdan uzak kalanlar

⁴⁸⁰ Yazır, a.g.e., IV, 86.

⁴⁸¹ Tevbe, 9/55.

⁴⁸² es-Sabunî, a.g.e., I, 529

⁴⁸³ İbni Kesir, a.g.e., II, 113. Ayrıca bkz. Karaman vd., a.g.e., III, 20-21.

manevi bir doyum yaşayamıyor ve psikolojik bunalım yaşayarak ruh sağlığının iyileşmesini güçleştiriyorlar.

İnkârcılığın sebep olduğu bunalım, kaygı, sıkıntı olacağı, ilâhî yasa tarafından tayin edilmiştir. Yüce Allah, emre itaat etmeyenlere, bunun bedelini, daha dünyadayken manevi azap tattıracağını vaat etmiştir. Kur'an doktrinlerine göre, inkârcılığın sonucu her zaman mutsuzluk ve huzursuzluk, manevi kriz ve bunalım olarak insanlara yansıyacaktır. Nitekim Kur'an, insanların her türlü ihtiyacını temin eder nitelikte olmasına rağmen bu gerçekliği reddedenlerin acı sonlarının kıssalarıyla doludur.

5.2. Tebşîr Sözcüğünün İyiliğe teşvik ve Ferahlama Olarak Yansıması

Din insanın ruh sağlığını etkileyen tesirli bir yönünün olmasının yanında, insana güven, huzur, gönül rahatlığı ve mutluluğuna yönelik olduğu için maddi ve manevi açıdan doyurucu bir iklime sahiptir. Semavi dinlere olan inanç sayesinde kalpte sıkıntı duyulmaz, aksine psikolojik rahatlık hissedilir. Ayrıca yaşanan modern çağın hayata getirdiği kolaylıklar, kişilerin bütün maddî ihtiyaçlarının giderilmesi, insanların huzur ve mutluluğunu temin edememiştir. Bunun yanında dinin getirdiği müjdelere; çağdaş devrin maddî dayatmalarına, psikolojik bunalımlarına karşı âdeti bir kurtarıcı rol üstlenmektedir. İnsanların, içine düştükleri bu çaresizliğe karşı koyabilmeleri için, dinî inancın içsel tatmin sağlayan bir denge iklimine ihtiyaç vardır.⁴⁸⁴ Konuyla alakalı ayette:

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

*“Bunlar, iman edenler ve kalpleri Allah'ın zikriyle mutmain olanlardır. Haberinizi olsun; kalpler yalnızca Allah'ın zikriyle mutmain olur”*⁴⁸⁵ yüce Allah'ın hidayete erdirdiği, tevhit dinine gönülden ve samimi olarak inanarak Allah'ın ismini zikretmekle kalpleri ferahlar, ruhları huzur bulanlara işaret etmektedir. Bu zikirden ve Allah'ın emrine uymamamın bedeli ise kalbi kasvet, bunalım ve huzursuzluk olduğu vurgulanır.⁴⁸⁶ Bu sebeple Allah'ı anmanın insana kazandırdığı manevi huzuru ve mutluluğu insana verilmiş en büyük nimet veya müjde sayılabilir.

Bu bağlamda güçlü bir tanrı inancı, insanı en çok rahatlatan şeylerin başında gelir. Allah inancına sahip olan kişilerin ruh yapıları diğerlerine göre daha sağlıklı ve daha

⁴⁸⁴ Kasaboğlu, a.g.e., 212-213.

⁴⁸⁵ Ra'd, 13/28.

⁴⁸⁶ es-Sabunî, a.g.e., II, 81.

istikrarlıdır. Böyle bir inanç bireyin bunalıma düşmesine, yersiz kaygılara kapılmasına izin vermez; ruhî baskılardan kurtulabilmesi için çıkış yolu gösterir.⁴⁸⁷

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

“Allah bunu (yardımı) size ancak bir müjde olsun ve kalpleriniz bununla tatmin bulsun diye yaptı. 'Yardım ve zafer ancak üstün ve güçlü, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ın katındandır.”⁴⁸⁸

Yüce Allah ayette; Hz. Peygamber ve ashabına bedir savaşında destek vereceğinin müjdesini vermiştir. Çünkü vaki olan vaad edilmiş bu yardımı Allah, sırf müminleri müjdelemek ve bununla kalplerini tatmin etmek için yapmıştır. Müslümanlara verilen yardım müjdesi onları motive etmiş ve coşkun bir ruh haline sokmuştur ki, kendilerinden kat ve kat üstün müşrik ordusunu perişan etmişlerdir.⁴⁸⁹ Bu vesileyle gerçek inancın verdiği lezzet, teslimiyet ve tevekkül, bireyler için manevi bir ilaç gibi tedavi edici bir tesire sahip olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ

“Rableri onlara katından bir rahmeti, bir hoşnutluğu ve onlar için, kendisine sürekli bir nimet bulunan cennetleri müjdeler.”⁴⁹⁰

Yani Allah yolunda hicret edenlere, canıyla ve malıyla cihat edenlere müjde olarak azameti ve şanı yüce olan Allah, nimetlerin bitmeyeceği cennetler müjdelemektedir. Bu nimetlere ulaşmak için istenilen şey sadece kulluk ve yaratıcının hoşnutluğunu kazanacak ameller yapmak gerektiği belirtilir.⁴⁹¹ Bundan ötürü insanlar sonsuz nimetlerle donatılan cennete kavuşmanın vereceği huzuru ve mutluluğu yakalamak için son derece hassas bir yaşam sürmeye çalışmaktadırlar.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ*

فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

⁴⁸⁷ Kasaboğlu, a.g.e., 212.

⁴⁸⁸ Âl-i İmrân, 3/126.

⁴⁸⁹ Yazır, a.g.e., II, 425.

⁴⁹⁰ Tevbe, 9/21.

⁴⁹¹ es-Sabunî, a.g.e., I, 513-514.

*“Allah yolunda öldürülenleri sakın 'ölüler' saymayın. Hayır, onlar, Rableri katında diridirler, rızıklanmaktadır. Onları hidayete erdirecek ve durumlarını düzeltip-ıslah edecektir. Ve onları, kendilerine tarif edip-tanıtacağı cennete sokacaktır.”*⁴⁹²

Ve yine bu ayette, Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyin. Zira ölmek kavramı bir sonu, acizliği ve cansızlığı tarif eder. Ancak rabbinin yolunda ruhunu teslim edenler yine onun katında içeriği bilinmeyen büyük nimetler verileceğini naslar doğrultusunda bilirler. Her ne kadar Allah yolunda ölenleri biz cansız zannetsek de onlar rableri katında canlılardır ve pek çok nimetle rızıklanarak mutlu bir hayat sürerler.⁴⁹³

Sonuçta zikredilen ayetler incelendiğinde, Allah’ın cennetle müjdelediği kimselerin bazı özellikleri göze çarpmaktadır. Bu insanlar Allah’a iman edip sâlih amellerde bulunan; bolluk ve darlıkta Allah için infak eden, ihtiyaç sahiplerine sadakalar veren; öfkelerini bastıran ve insanların kusurlarını örten; doğruluk üzere yaşayanlardır. Ayrıca büyük günahlardan uzak duran ve Allah’ı çok anan ve O’ndan bağışlanma isteyen; çeşitli sorunlarına sabreden, verilen nimetlere şükreden ve sadece Allah’ın rızasını kazanmak için fakirleri doyuran takva sahibi kişilerdir.⁴⁹⁴

⁴⁹² Âl-i İmrân, 3/169-170. Ayrıca bkz. Muhammed, 47/5-6.

⁴⁹³ Taberî, a.g.e., II, 38.

⁴⁹⁴ Bahsi geçen ayetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/144; Kehf, 18/88; Ahzab, 33/24; Furkan, 25/15, 75; Yusuf, 12/88; Rûm, 30/45; Ahkaf, 46/14; İnsan 76/9, 12; Sebe, 34/ 37.

6. ALLAH'IN RAHMETİNİN GENİŞLİĞİ

Rahmet kavramının mastarı sözlükte, “merhamet etmek, severek ve acıyarak korumak”, isim olarak ise “şefkat, merhamet” anlamlarına gelir. Râgıb el-İsfahânî, rahmet sözcüğünün temel manasının “acınacak durumda bulunan kimseye yönelik yufka süreklilik ve şefkat” olduğunu, Allah’a nispet edildiğinde merhametin ürünü olan “*lütüfta bulunma*” manasına alınması gerektiğini ifade eder.⁴⁹⁵

Kutsal kitabımız Kur’ân-ı Kerîm’de yüz on dört yerde geçen rahmet sözcüğü doksan iki yerde zât-ı İlâhiyeye ilinti yapılmıştır. Ayrıca yüz on dokuz yerde fiil kalıbında, elli yedi yerde Rahman ve yüz on dört yerde Rahîm ismi şeklinde yine Allah’a izafe edilmiştir. Cenâb-ı Hak dört ayette “erhamü’r-râhimîn”, iki ayette “hayrü’r-râhimîn” olarak vasıflandırılmıştır.⁴⁹⁶

Konumuzla münasebeti olan inzâr ve tebşir sözcükleri aslında Cenab-ı Hakk’ın rahmetinin ne kadar yüce olduğunu ve bütün insanlığı kapsadığını bize göstermektedir. Nitekim Rahmeti gazabını aşmış olan Yüce Allah, insanlık tarihi boyunca şirkin ve zalimliğin eşiğine gelmiş kavimlere birçok peygamber göndererek onların içinde bulundukları karanlıktan aydınlığa çıkarmak istemiştir.

Allah’ın rahmetinin genişliği ile alakalı ayeti şu şekildedir:

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْثِقًا

*“Senin Rabbin rahmet sahibi (ve) bağışlayıcıdır. Eğer, kazandıklarından dolayı onları (azapla) yakalasaydı, şüphesiz onlara azabı (bir an önce) çabuklaştırırdı. Hayır, onlar için bir buluşma zamanı vardır, onun dışında asla başka bir sığınak bulamayacaklardır.”*⁴⁹⁷

Bahsi geçen ayette, Yüce Allah’ın mağfiretinin büyük ve merhametinin engin olduğuna vurgu yapar. Bu doğrultuda kullarını bilgilendirerek onlara kapısının her ne olursa olsun açık olduğunu belirtir. Zira bu ikram ve rahmet onun azametinin ve merhametinin genişliğindendir.⁴⁹⁸

⁴⁹⁵ el-İsfahânî, a.g.e, رحم md. I, 381

⁴⁹⁶ Abdulhamit Bırışık, Rahmet, TDV İslâm Ansiklopedisi, Test Yayınları, 2007, İstanbul. XXXIV, 418.

⁴⁹⁷ Kehf, 18/58.

⁴⁹⁸ Karaman, a.g.e., III. 564.

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

“O'dur ki, sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size rahmet etmekte; melekleri de (size dua etmektedir). O, müminleri çok esirgeyicidir.”⁴⁹⁹

Bu konuda Sabunî;

Allah (c.c.) kullarının felaha, kurtuluşa ve rahmete nâil olmalarını, emre itaat etmelerine bağlamıştır. Hatta meleklerin de hak yolda olup salih amel işleyenler için istiğfar, mağfiret ve rahmet dilediğini ifade eder. Bu temenniler amacının ise dalalet ve şirkin karanlığında olanları imanın nuruna ve Allah'a kulluğa girmeleri için olduğunu belirtir. Yani ihlaslı müminlere Allah'ın rahmetinin geniş kapsamlı olduğu, az dahi olsa devamlı olan hayırlı amellerini kabul edeceği ve çok günahları dahi olsa tövbelerini kabul edeceğinin müjdesini vermiştir⁵⁰⁰

Şeklindeki açıklamasıyla Allah'ın rahmetinin ne denli kuşatıcı olduğunun üzerinde durmuştur.

قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ

“Bize bu dünyada da, ahirette de iyilik yaz, şüphesiz ki biz Sana yöneldik. Dedi ki: 'Azabımı dilediğime isabet ettiririm, rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır; onu korkup-sakınanlara, zekâtı verenlere ve bizim ayetlerimize iman edenlere yazacağım.”⁵⁰¹

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرْدُ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ

“Şayet seni yalanlayacak olurlarsa, de ki: 'Rabbiniz geniş rahmet sahibidir. O'nun şiddetli çarpması, suçlu-günahkârlar topluluğundan geri çevrilemez.”⁵⁰²

Şayet seni yalanlayan müşrikler ve Yahudiler yaptıkları kötülüklerden pişman olup dönerlerse, Allah'ın (c.c) rahmetinin genişliğini onlara bildir. Ve yine ayette Allah'ın rahmetinin enginliği inkârcıları günahlarından arınmaları için teşvik vardır. Ayrıca şirklerinden dönmemeleri halinde Yahudiler ve Müşriklere sonsuz azapla bir uyarı ve korkutma vardır. O sebeple yaptıkları şirkin ve günahın cezası acı bir azapla çekecekler

⁴⁹⁹ Ahzâb, 33/43.

⁵⁰⁰ es-Sabunî, a.g.e., II, 509.

⁵⁰¹ A'râf, 7/156.

⁵⁰² En'âm, 6/147.

ve onlar asla affedilmezler.⁵⁰³ Başka bir deyişle, hesap günü günahkâr müşrikler Allah'ın rahmetinden ümit edecekler ama o vakit kendilerine verilecek cezadan kurtulamayacaklar.⁵⁰⁴

Rahmet ile bağlantılı İbn Abbas'ın naklettiği bir hadis şöyledir:

*“Allah rahmeti yüz parça yaratmış, doksan dokuzunu kendi nezdinde tutmuş, yeryüzüne bir parçasını indirmiştir. İşte mahlûkat bu bir parçadan dolayı birbirlerine merhamet ederler. Hatta at (bazı rivayetlerde “hayvan” geçmektedir), yavrusuna basmamak için turnağını (ayağını) kaldırır.”*⁵⁰⁵

Burada aslında bütün insanlığa verilen akıl nimeti ve buna bağlı olarak doğruyu veya yanlış seçme iradesine sahip herkese inkâr sözcüklerini telaffuz etmemeleri için bitmez ve tükenmez bir rahmet sunmuştur. Eğer Allah dileseydi zaten bütün insanlara iman etmeleri hususunda mecbur bırakırdı da hiçbir kimse şirk koşamazdı. Elbette kâinata olup bitenler bir kanun ve düzen içinde Cenâb-ı Hakk'ın mutlak iradesi kapsamında gerçekleşir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın sevdiği kulların nitelikleri arasında iyilikte bulunma, günahlardan dönüş yapma, maddî ve manevî temizliğe riayet etme, kötülüklerden sakınma, sabretme, tevekkül etme ve adaletli olma sayılırken sevmediklerini belirtmiştir. Bunlar ise meşru sınırları aşma, bozgunculuk yapma, alabildiğine nankör ve günahkâr olma, inançsızlık, zulüm, kibir, böbürlenme, israf ve şımarıklıktır. Her şeye rağmen kendisini Allah'ın kulu bilen kimsenin O'nun rahmetinden ümit kesmemesi gerekir. Kur'an'da Allah'ın rahmetinden ümit kesmenin kâfirlere has bir özellik olduğu ifade edilmiştir.⁵⁰⁶

⁵⁰³ İbn Kesir, a.g.e., I, 446.

⁵⁰⁴ es-Sabuni, a.g.e., 416.

⁵⁰⁵ Buhârî, edep, 19.

⁵⁰⁶ Birışık, a.g.e., XXXIV, 419.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yüce Allah kendisine kulluk etmesi için yoktan var ettiği insana ulvi bir makam verip onu yeryüzündeki halifesi konumuna getirmiştir. İnsanları en güzel şekilde yaratan Allah (c.c), onların maddi ve manevi ihtiyaçlarını bildiği için rehberlik etsin diye peygamberler ve kanun koyucu kitaplar indirmiştir. Bu doğrultuda tebliğ için gelen peygamberlerin ve inen kitapların amacı ortaktır. Allah gönderdiği peygamberlere tabi olanlara ve kanunlara uyanlara müjdelere hazırlamış; bununla beraber koyduğu kanunlara uymayanları da korkutarak uyarmış, azabını ve cehennemin şiddetini açıkça belirterek günden uzak kalmalarını istemiştir. Kur’ân-ı Kerim’de de inzâr ve tebşir kelimelerinin ve bunlara benzeyen anlamdaş kelimelerin çokça geçmesi bu amaçlardır.

Aklı ve iradesiyle öne çıkan insanın inanç ve ibadet noktasında kemale ermesi ve belli bir kıvama gelmesi hiçte kolay bir iş değildir. Bu nedenle Kur’ân-ı Kerim’in inzâr ve tebşir kelimelerini insan terbiyesinde kullanım yöntemi şüphesiz “inanç”, “itikât”, “ibadet”, “tövbe”, “ölüm-ahiret hayatı”, “cennet” ve “cehennem” gibi sözcüklerle bir bütünlük içerisinde. Kur’ân-ı Kerimde anlatılan insanın bir beden ve ruhtan ibaret olduğu gibi; dünya ve ahiret hayatları da birbirinin tamamlayıcısı olduğu aşikârdır. Nitekim inzâr ve tebşir sözcükleri insanı bu dünyada terbiye etme metodu olarak kullanılır. Bu sebeple müjdelenen cennet teşvik edici; korkutulan cehennem ise insanları şirkten ve günden caydırıcı bir niteliğe sahiptir.

Cenâb-ı Allah’ın her şeyi zıddıyla ya da benzeriyle yaratması onun eşsizliğinin ve benzersizliğinin bir sonucudur. Burada inzâr kavramının yanında tebşiri de kullanması bunun apaçık birer delilidir. Elbette Allah(c.c) insanları her daim korkutup sindirmemiş, aynı zamanda onları kulluğa teşvik edip iyiliğe sevk etmek amacıyla sevindirip ferahlatan ve manevi tatmini saylayan cennet mükâfatının müjdesini haber vermiştir. Zira Allah’ın dünya ve ahirette herkese eşit davranması, bu kadar gayretin ve yapılan hizmetin boşa çıkmadığını göstermiştir.

Bu çalışmada inkârcılar ve inanç sahibi kimselerin arasında yaşanan mücadelelerin Kur’ân-ı Kerimde birçok kez zikredildiği gözlenmiştir. Ancak her şeyi bir hikmet ile yaratan Allah, dünyayı bir sınanma yeri kıldığı için insanın inkârını ve şirkini hemen cezalandırmayıp ona ölüm gelinceye kadar süre verir. Bu da O’nun bitmez tükenmez bir rahmet ve merhamet sahibi olduğunu gösterir. Kur’ân’da ve hadislerde geçen naslar da

bu gerçeği doğrular niteliktedir. İnsanların yaptıkları kötülüklerden dolayı cezalandırılmaları Allah'ın istediği en son şeydir. Çünkü onun bağışlayıcılığı ve merhameti her şeyi kuşatmıştır.

Sonuç olarak bu dünyanın bir imtihan yeri olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bu doğrultuda insanların yaşamını devam ettirirken Allah'a itaatsizlikten kaçınması, şirkten sakınması, haramlardan uzak durması gerçeği unutmamalıdır. Ayrıca Kur'ân'da, Allah'a itaat ederek kulluğunun bilincini kavrayan takva sahibi müminlerin bu tehlikelerden uzak olduğu belirtilmiştir. Yüce Allah, müminlere gösterdikleri vefa ve sadakatlerinin mükâfatını müjdelediği cennette; hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın kalbine düşmeyen ya da aklına gelmeyen güzel nimetlerle ikram edeceğini haber vermiştir. Bu açıklamalar çerçevesinden bakıldığında insanların cehennem ile korkutulduğunda günahtan kaçındıklarına şahit olunmuştur. Cennet ile müjdelendiğinde de ise Allah'a kullukta sebata ve devam eden amellerle hayatlarını sürdürdükleri görülür.

Bu açıklamalar neticesinde dini tebliğ vazifesini icra statüsünde bulunan âlimlerin, أمر بالمَعْرُوفِ وَ نَهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ “İyiliğe teşvik ve kötülükten sakındırma” çağrısında inzâr ve tebşir metotlarını kullanmalarının önemi bir kez daha gün yüzüne çıkmıştır.

Tezimizde insanların davranışlarına yansıyan manevi yaptırımı güçlü olan Kur'ân-i kavramların başında gelen; inzâr ve tebşir sözcüklerinin anlamsal olarak büyük bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu sebeple insanlık için inzâr kavramında birçok hikmetin olduğu özel olarak düşünülmelidirler. İnsana ulaşacak tehlikelerin önceden haber verilmesi Allah'ın merhametinin tecellisidir. Allah'ı inkârın insanı manevi darlığa, bunalıma, kaygı ve endişeye sürüklediği görülmüştür.

İnsanlar Allah'ın rahmetinden hiçbir surette ümitlerini kesmemelidir. Her ne durumda olunursa olunsun Allah'a şirk koşma dışında günahlardan affa mazhar olunacağı merhamet sahibi olan Allah tarafından müjdelenmiştir. Şüphesiz ki Allah (c.c) merhametlilerin en yücesi ve en merhametlisidir.

KAYNAKLAR

- Atik, K. vd. (1997). *İslami Kavramlar*, Sema Yazar Vakfı Yayınları, Ankara.
- Albayrak, H. (2011). *Tarihin İçinden Kur'an'ı Algılamak*, Şule Yayınları, İstanbul.
- Arpaguş, Hatice. K. (2011). *Tebşir*, TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayınları, İstanbul.
- el-Askeri, ebu Hilal el-Hasen ibn Mehrân. (t.y) *El-Furûk el-Lugaviyye*, Kültür ve İlim Yayınları. Kahire.
- el-Askalânî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed B. Ali B. Muhammed B. Hacer, (1402). *Fethü'l-BârBi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut.
- Ateş, S. (1974). *İşari Tefsir Okulu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Ay, Mehmet. E. (1993). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.
- Bayraktar, Mehmet. F. (1989). *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, İstanbul.
- Bebek, A. (1993). *Ceza Md.* TDV İslam Ansiklopedisi, Test yayını, İstanbul.
- Binbaşoğlu, C. (1982). *Eğitim Psikolojisi*, Binbaşoğlu Yayınevi, 5. Baskı Ankara.
- Bırışık, A. (2007). *Rahmet*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Test Yayını, İstanbul.
- Bolay, S. H. (1988). *Âdem*, TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayını, Ankara.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayını, Ankara.
- Canan, İ. (1977). *Peygamber Efendimizin Sünnetinde Terbiye*, Gaye Matbaacılık, Erzurum.
- Cevheri, İsmail İbn Hammad. (1399/1979). *Tâcu'l-Lüğati ve's-Sihahi'l-Arabiyye*, (tah. Ahmet Abdülğafur Attar), 3.bs. Beyrut.
- el-Cürcani, Muhammed bin Ali ez-Zeyn eş-Şerif (1983). *et-Ta'rifat*, Darul İlim vel-Kütüp, Beyrut.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Çağrııcı, M. (2006). *İslam Düşüncesinde Ahlak*, Dem Yayınları, İstanbul.

- Çağrı, M. (2006). *Nasihât* md. TDV Ansiklopedisi, Test yayını, İstanbul.
- ed-Dâmeğani, Hüseyin b. Muhammed. (1985). *Kâmûsu 'l-Kur'an* (el-Vücuḥ ve'n-Nezâir), Beyrut.
- Demir, O. (2019). *Hadisler Işığında Hz. Peygamberin İnzâr Yönü*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ed-Dimeşki, Hafız İmedu-Eddin Ebil-Fidei İsmail ibn Kesir. (2005). *Muhtasar Tefsir İbn Kesir*, Mektebe Tahir, Kahire.
- Düzenli, T. (Haziran, 2019). *Kur'an'da Korku Kavramıyla Dini İletişim Yoluyla Tutum Değişimine Etkisi*, Uluslararası Sosyal Yardımlaşma Dergisi.
- Düzgün, Ş. A. (2012). *Din Birey ve Toplum*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Eren, H. ve Komisyon. (1988). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Erbaş, A. (2012). *Tûbâ*, TDV, İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
- es-Sabunî, M. (t.y.) *Safvetü et-Tefesir*, Darul Hadis, Kahire.
- es-Suyuti, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman. *El-İtkân fî Ulûmi 'l-Kur'an*, (thk. Mustafa Şeyh Mustafa), Müessesetü'r-Rîsale, Beyrut ts.
- Gazzâlî, Muhammed Ebu Hamî. (t.y.) *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, trc. Mehmet A. Müftüoğlu, Uygun Basım, İstanbul.
- Gerlegiz, A. (2019). *Kur'an'da Beşer Kavramı*, Uluslararası Hakemli Bilimsel Elektronik Dergi (s. 160-161) erişim. 10 Eylül 2022.
http://isamveri.org/pdfdr/D03434/2019_23/2019_23_GERLEGIZ.pdf
- Görmez, M. (2011). *Terğib ve Terhib* md, TDV. İslâm Ansiklopedisi, Test yayını, İstanbul.
- Gündüz, T. (2004). *Kur'an'da Korku Motifi İnzâr Bilimine Eğitim bilimsel Yaklaşım*, Düşünce Kitabevi, İstanbul.
- ... (1988). *Pedagojik Açıdan Kur'an'da İnzâr Kavramı ve İlgili Diğer Bazı Kavramların İncelenmesi*, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Felsefe Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi, 2.Baskı, İstanbul.
- Hökelekli, H. (2000). *İnzâr* md, TDV. İslam Ansiklopedisi, Test yayını, İstanbul.

- İbn Âşûr, Muhammed, T., (1984). *Et-Taḥrîr ve 't-Tenvîr*, Daru et-Tunus, Tunus.
- İbn Manzûr, Muhammed bin Cemâleddin, *Lisanü 'l-Arab*, daru-l es-sâdır, 1414, Beyrut,
- el-İsfahânî, er-Râğîb. (2019). *Müfredat Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, (terc. Abdülbaki Güneş & Mehmet Yolcu), Yarın Yayınları, İstanbul.
- Karaman, H. (2020). Çağrıcı, Mustafa. Dönmez, i. Kâfi. Gümüş, Salahattin. *Kur'ân Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kasaboğlu, A. (2010). *Kur'ân'a Göre İnkâr ve Bunalım*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul.
- Kaya, Y. (2011). *Tasavvuf Nefsi Arıtma ve Donatma*, Uzakülke Yayınları, 2. Baskı, Erzurum.
- Kelpetin Arpaguş, H. (2011). *Tebşir*, TDV Ansiklopedisi, Test Yayını, İstanbul.
- Kılıç, S. (2014). *Kur'ân Dildeki Sonsuz Mucize*, Ravza Yayınları, İstanbul.
- ... (1995). *İslâm'da Sembolik Dil*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- ... (2018). *Benliğin İnşası*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Görmez, M. vd. (2013). *Hadislerle İslam, Hadislerin Hadislerle Yorumu*, İleri Basım Matbaacılık, Ankara.
- Nair, A. (2019). *Kur'ân-ı Kerim'de Korku*, Gece akademi Yayınları, Ankara.
- ... (2018). *Havf ve Haşyet Kavramlarının Kur'ân'daki Semantik Anlamı*, PKÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Denizli.
- Önkâl, A. (1992). *Beşir* md. TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayını, İstanbul.
- Temiz, B. (1990). *Kur'an-ı Kerim Terbiyesinde Tebşir ve İnzâr Kavramları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Topaloğlu, B. (2020). *İrşad*, TDV İslam Ansiklopedisi, Test Yayını, Ankara.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. (t.y). *El-Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Ayi'l-Kur'ân*, Daru et-Terbiyye vet-Türâs, Mekke.
- Türk, N. (2019). *Kur'ân Işığında Korku ve Etkileri*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Adana.

- Uzun, M. İ. (2012). *Tûbâ*, TDV, İslam Ansiklopedisi, Test Yayını, İstanbul.
- Uludağ, S. (2010). *Takva*, TDV, İslam Ansiklopedisi, Test Yayını, İstanbul.
- ...(2012). *İslam'da İrşad*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Pala, A. İ. (2009). *İslam Hukukunda İhtiyat İlkesi*, Fecr Yayınları, Ankara.
- Polat, E. (2010). *Kur'an'ı Kerim'e Göre Rûhî Hastalıklar*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soleimani, M. (2019). *Kur'an'da İnsanın Eğitimi: Tebşir ve İnzâr*, Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Şener, M. (1998). *Huşû*, TDV İslam Ansiklopedisi, Test yayını, İstanbul.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde İncanın Psikolojisi*, Boğaziçi Yayınları, Ankara.
- Yazır, M. (2012). *Hak Dini Kur'an Dili*, (haz. Kasım Yayla) Merve Yayınları, İstanbul.
- Yelek, K. (2016). *İslam Hukukunda Vaadin Bağlayıcılığı: Murâbaha Örneği*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Durmuş Z. & Özata H. (2019). *Kur'an-ı Kerim'de Ahirette Yaşanacak Pişmanlık Sahneleri*, Umde Dini Tetkikler Dergisi, Nevşehir. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3354177>

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- <https://www.islamveihsan.com/nasihat> (29.10.2021)
- <https://dohadictionary.org/dictionary/التقوى> (14.09.2021)
- <https://dohadictionary.org/dictionary/جزاء> (16.09.2021)
- <https://dohadictionary.org/dictionary/نصيحة> (29.10.2021)
- <https://dohadictionary.org/dictionary/خشية> (09.09.2021)
- <https://dohadictionary.org/dictionary/إرشاد> (11.11.2021)
- <https://dohadictionary.org/dictionary/تبشير> (17.11.2021)

<https://dohadictionary.org/dictionary/طوبى> (03.12.2021)

<https://dohadictionary.org/dictionary/وعد> (05.03.2022)

<https://dohadictionary.org/dictionary/نعمة> (12.03.2022)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Pişmanlık> (15.10.2022)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Metin KORKMAZ
Yabancı Dili	Arapça
Orcid Numarası	0000-0002-1740-0102
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10525594
Lise	Kilis İmam Hatip Lisesi
Lisans	El- Ezher Üniversitesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Mesleki Deneyim	Diyanet İşleri Başkanlığı